

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
959.302
ส91ศ

หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร
กระทรวงวัฒนธรรม

แด่คุณบุญทิวา

คุณบุญทิวาเป็นศิลปินคนหนึ่ง
ที่ข้าพเจ้าเคารพ โดยเฉพาะ
เวลาปฏิบัติงานพร้อมๆ กัน
หลายวันพร้อมๆ กัน
ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็น
เป็นว่า เธอเป็นคนใจร้อน
อารมณ์ขึ้นลงรวดเร็วตามความ
คิดเห็นของตนเอง ผลที่
คุณบุญทิวาทำออกไป โดย
ไม่ทันยั้งคิด จึงเป็นที่อาลัย
แก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง
ขอวิญญาณของคุณบุญทิวาจงไป
สู่สุคติ

ชาคริต ปิยะหิรัญ

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หลวงเกรียงศักดิ์พณิชย์การ
๑๓ ถนนสุขุมวิท(๕๐) พระโขนง

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

โดย

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

ปรับปรุงจากปาฐกถาแสดงที่สมาคมครูโรงเรียนราชฎร์

หอประชุมคุรุสภา

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๐๘

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ
ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร.๙ นครราชสีมา
หอสมุดแห่งชาติ
๑๔ ก.ย.๒๕๒๕
หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

เลขห้อง หอ 104

เลขหมู่ 959.302
ส 917 ก

เลขทะเบียน บ.0614593

หลังสวนวัฒนธรรม
ถนนสุขุมวิท (๕๐) กรุงเทพฯ

ด้านที่ ๑

พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เผือผู้อ้ายตายจากเผือเตียมแต่ยังเล็ก เมื่อกูขึ้นใหญ่ได้สิบเก้าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาท่เมืองตาก พ่อกูไปรบขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนขับมาหัวขวา ขุนสามชนเกลื่อนเข้า ไพร่พ้าหน้าใสพ่อกู หนีญญ่ายพ่าย จะแจ กูบ่หนี กูขี่ช้างเบกพล กูขับเข้าก่อนพ่อกู กูต่อช้างด้วยขุนสามชน ตนกูพุ่งช้างขุนสามชนตัวชื่อมาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พ่อกูจึ่งขึ้นชื่อกู ชื่อพระราม คำแหง เพื่อกูพุ่งช้างขุนสามชน

เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูบำเรอแก่แม่กู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยกินดี กูเอามาแก่พ่อกู กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั้วได้นาง ได้เงินได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตาย ยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู ดังบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตาย จึ่งได้เมืองแก่กูทั้งกลม

เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า ไพร่พ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อเช้อเสื้อคำมัน ช้างขอ ลูกเมีย เยียข้าว ไพร่พ้าข้าไทย ป่าหมากป่าพลู พ่อเช้อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น ไพร่พ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน สวนดูแท้แล้จึ่งแล่งความแก่ข้าด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเฟือกู มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีปั้วบ่มีนาง บ่มีเงินบ่มีทองให้แก่มัน ช่วยมันตวงเบิ่นบ้านเบิ่นเมือง ได้ข้าเสือกข้าเสือหัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ม่าบ่ตี

ในปากประตูมีกระดึงอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่พ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร้ ไปล้นกระดึง อันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้

ด้านที่ ๒

ยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยซื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม สร้างป่าหมากป่าพลู ทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพังโพยสีใสกินดี ดังกินน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา คนในเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักอวยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยป้ัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษา กรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี้ยมีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนน้ำหมอนนอน บริพารกฐินอวยทานแล่บีแล้ญบล้าน ไปสวดญัตติกฐินถึงอรัญญิกพู้น เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกันแต่อรัญญิกพู้นเท้าหัวลาน ดังคึกลอย ด้วยเสียงพาทย์เสียงพิณเสียงเลื่อนเสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื่อน เลื่อน เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียรย่อมคนเสียดกัน เข้ามาดูท่านเผาเทียนท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแตก

กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารศ มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันงาม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันงาม มีปู่ครู ..... มีเถร มีมหาเถร

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำอวยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ในกลางอรัญญิก มีพิหารอันหนึ่ง มนใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฏฐารศอันหนึ่งลุกยืน

เบื้องตะวันออกเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีปู่ครู มีทะเลหลวง มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่มีนา มีฉันฐาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงมีป่าขาม ดูงามดังแกล้ง

ด้านที่ ๓

เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอัจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากลาง มีไร่มีนา มีฉันฐาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก

เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีกุฎีพิหารปู่ครูอยู่ มีสรีดภงส มีป่าพร้าว ป่าลาง มีป่าม่วงป่าขาม มีน้ำโคก มีพระขะพุงผี เทพดาในเขาอันนั้น เบื้นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผิไหว้บ่ดีพลีบ่ถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย

๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลูกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟื้นขดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับเดือนออกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ้างแปดวัน ฝูงปู่ครูเถรมหาเถรขึ้นนั่งเหนือขดานหินสวดธรรมแก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล ผิใช่วันสวดธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุนฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน วันเดือนดับเดือนเต็ม ท่านแต่งช้างเผือกกระพัดลายเทียรย่อมทองงา ..... ขวาชื่อรูจาศรี พ่อขุนรามคำแหงขึ้นขี่ไปนบพระ ..... อรัญญิกแล้วเข้ามา

จารึกอันหนึ่ง มีในเมืองชเลียง สถาบกไว้ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำ ชื่อถ้ำพระราม อยู่ฝั่งน้ำสัมพาย จารึกอันหนึ่งมีในถ้ำรัตนธาร ในกลางป่าตาลนี้มีศาลาสองอัน อันหนึ่งชื่อศาลาพระมาส อันหนึ่งชื่อพุทธศาลา ขดานหินนี้ชื่อมะนังศิลาบาตร สถาบกไว้นี้ จึงทั้งหลายเห็น

ด้านที่ ๔

พ่อขุนพระรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เบื้นขุนในเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ทั้งมากาวลาวและไทย เมืองใต้หล้าฟ้า.... ไทยชาวอูชาวของมาออก ๑๒๐๗ ศกบี่กุน ให้ขุดเอาพระธาตุออกทั้งหลายเห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือนหกวัน จึงเอาลงฝั่งในกลางเมืองศรีสัชนาลัยก่อพระเจดีย์เหนือหกเข้าจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึงแล้ว

เมื่อก่อนลายสือไทยนี้บ่มี ๑๒๐๕ ศกบี่มะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจแลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้ พ่อขุนพระรามคำแหงนั้นหาเบื้นท้าวเบื้นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย หาเบื้นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลาย ให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรู้ด้วยหลวก ด้วยแกล้วด้วยหาญ ด้วยแคะด้วยแรง หาคนจักเสมอมิได้ อาจปราบฝูงข้าศึก มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออก รอดสระหลวงสองแคว ลุมบาจายสคาเท้าฝั่งของ ถึงเวียงจันทร์เวียงคำเบื้นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอด คนทีพระบาง แพรกสุพรรณภูมิ ราชบุรีเพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเบื้นที่แล้ว เบื้องตะวันตก รอดเมืองฉอดเมือง..... หงสาวดี สมุทรหาเบื้นแดน เบื้องตีนนอน รอดเมืองแพร่ เมืองม่านเมือง..... เมืองพลัวพ้นฝั่งของ เมืองชะวาเบื้นที่แล้ว ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน

กรมศิลปากร สถาบันพิพิธภัณฑ์แห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

โดย

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

ปรับปรุงจากปาฐกถาแสดงที่สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์

หอประชุมคุรุสภา

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๐๘

---

๑. กำหนดประเด็น

เหตุที่ข้าพเจ้าต้องมาแสดงปาฐกถา เรื่องศิลาจารึก พ่อขุนรามคำแหง ณ ที่นี้ ในวันนี้ ก็เพราะเมื่อวันที่ ๙ เดือนนี้เอง พวกนักกฎหมายด้วยกันได้ชวนให้ไปออกทีวีช่อง ๔ มีคนพูดทั้งหมด ๔ คน ให้เวลาพูดเพียง ๒๕ นาที ทั้งนี้เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ พระราชทาน ศิลาจารึก จำลอง ของ พ่อขุน รามคำแหง ให้แก่ เนติบัณฑิตยสภา เพื่อนำไปมอบให้แก่คณะนักนิติศาสตร์นานาชาติกรุงเจนีวาประเทศสวิตเซอร์แลนด์ อันเป็นโอกาสแรกที่ชาวต่างประเทศได้รับศิลาจารึกของไทยไปประดิษฐาน และโดยที่เขาเห็นว่าศิลาจารึกที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานนี้มีความสำคัญยิ่ง ผู้รับจึงได้ทำพิธีรับมอบกันเป็นการเอิกเกริก ศิลาจารึกจำลองนี้ เมื่อผู้แทนของเนติบัณฑิตยสภาไปประชุมนักกฎหมายในอเมริกา ก็ได้นำเอาไปแสดงไว้ก่อนแล้วครั้งหนึ่ง ได้รับความสนใจเป็นอันมาก

การออกทีวี เดิมกะกันไว้ว่าจะมีผู้กล่าวถึงการทำศิลาจารึกจำลอง การนำศิลาจารึกจำลองไปแสดงในอเมริกา กับการมอบหมายศิลาจารึกจำลองให้แก่คณะนิติศาสตร์นานาชาติที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จะมีคน ๓ คนพูดถึงเรื่องนี้ และจะใช้เวลาไม่เกิน ๑๐ นาที เหลืออีก ๑๕ นาที จะมอบให้ข้าพเจ้าพูดถึงความสำคัญในเนื้อหาแห่งศิลาจารึก แต่พูดกันไปพูดกัน

มา เพราะเป็นนักกฎหมายพูดมากด้วยกันทั้งนั้น คงเหลือเวลาให้ข้าพเจ้าพูดได้ไม่ถึง ๗ นาที ข้าพเจ้าก็นักกฎหมายอยากพูดมากกับเขาบ้างเหมือนกัน จึงได้พลั้งปากโวยวายออกไปในทีว่าเวลาไม่พอ คงเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง จึงได้ถูกเรียกตัวมาพูดอีก ณ หอประชุมคุรุสภานี้

การพูดถึงศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้น สุดแล้วแต่ใครจะถนัด เพราะแม้จะมีข้อความจารึกไว้ทั้งหมดเพียง ๑๒๔ บรรทัดสั้น ๆ ก็ยังมีข้อความกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง มีทั้งประวัติศาสตร์ การสงคราม ภูมิศาสตร์ กฎหมาย ประเพณี การปกครอง เศรษฐกิจ การสังคมพัฒนา ผังเมือง ปรัชญา การพระพุทธศาสนา การประดิษฐ์อักษรไทย และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ตลอดจนการถือผี

ข้อสุดท้ายที่กล่าวมา คือการถือผีนั้น ดูนอกเรื่องเป็นที่สุด ใครไม่รู้จักคนไทยอ่านศิลาจารึกถึงตรงนี้เข้า เหมือนกับเดินบนที่ปูพรมมาดี ๆ มาสะดุดเก้าอี้หกล้มลงที่ตรงนี้ ข้าพเจ้าจึงขอนำมากล่าวเสียก่อน เพราะท่านว่าของท่านไว้ในศิลาจารึกเป็นภาษาไทยคมขำน่ารักเป็นที่สุด ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีกล่าวไว้ว่า “เบื้องหัวนอนสุโขทัย (ทิศใต้) มีพระขะพุงผี เทพดาในเขาอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้บ่ดี พลีบ่ถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย” แม้ทั้ง ๆ ที่ศิลาจารึกจะมีข้อความหลายตอนแสดงศรัทธาไว้พระในพระพุทธศาสนา ก็ยังอดไม่ได้ที่จะต้องไหว้ผี คนไทยตั้งแต่โบราณมาจนถึงบัดนี้ก็ยังถือผี เพราะเมื่อเรายังอยู่ของเราที่บ้านเดิมมณฑลฮุนหนำก่อนเข้าถึงพระพุทธศาสนา เราถือของเรามาอย่างนั้นจนติดสันดาน จึงถือประเพณีกันมาถึงทุกวันนี้ ที่กรุงเทพ ฯ เวลานี้ ยังมีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองอยู่ที่หน้าวัดพระแก้วสำหรับให้คนไปไหว้ดีพลีถูก วันเฉลิมพระชนมพรรษา ในหลวงทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนาพึ่งธรรมอยู่ดี ๆ กลางพิธีนั้นต้องเสด็จลุกขึ้นผลุนผลันไปเส้นผี คือพระสยามเทวาธิราช ข้าพเจ้าเองก็เส้นศาลพระภูมิที่บ้านตามวาระและโอกาส ถามตัวเองมาหลายครั้งแล้ว ยังให้คำตอบแก่ตัวเองไม่ได้สักทีว่าทำไมทำอย่างนั้น แต่ขออย่าได้นึกว่าศิลาจารึกตอนนี้ไม่มีความสำคัญ ความจริงมีความสำคัญมากเกี่ยวกับการปกครองสมัยนั้น เพราะธรรมดาคนที่มีอำนาจนั้น ถ้าไม่มีอำนาจอะไรเหนือกว่า ส่วนมากหรือแทบทั้งหมดจะเหลิงอำนาจ นึกว่าตัว

ทางสันนิษฐานที่ว่า ได้จารึกศิลาเสร็จเมื่อพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตไปแล้วนั้น ข้าพเจ้าเองยังสงสัย เพราะถ้าถือว่าได้จารึกขึ้นในโอกาสที่พ่อขุนรามคำแหงคิดอักษรไทยได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๑๘๒๖ พ่อขุนรามคำแหงก็ได้ทรงมีพระชนมชีพตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๑๘๖๐ มีเวลาที่จะจารึกได้ถึง ๓๔ ปี เหตุใดจะทำไม่สำเร็จ ทั้งศิลาหลัก ๑ นี้ก็สูงเพียง ๑ เมตร ๑๑ เซ็นติเมตรเท่านั้น เฉพาะเนื้อที่ที่มีคำจารึกสูงเพียง ๕๙ เซ็นติเมตร กว้าง ๓๕ เซ็นติเมตร ไม่ใหญ่โตอะไรนัก อันจะต้องใช้เวลาแกะสลักกันเป็นเวลานานถึง ๓๔ ปี

ส่วนข้อที่ว่า ภาษาตอนต้นในศิลาจารึกใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง ตอนต่อมาใช้สรรพนามบุรุษที่สาม ข้อความตอนต้นในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง อาจเป็นแบบคำปรารภ ทำนอง เดียวกับ พระราชปรารภกฎหมาย มณเฑียรบาลของพระบรมไตรโลกนารถ ดังกล่าวมาข้างต้นก็เป็นได้ และที่ใช้คำหนักๆ เช่น พ่อกู แม่กู นั้น อาจกล่าวเอาไว้เป็นณะ หรือให้ขลัง ทั้งจะเข้าใจคำว่า ชั่วพ่อกู หรือชั่วพ่อขุนรามคำแหง แต่ในทางอดีตกาลก็ไม่แน่นัก แปลตรงๆ ได้ความแต่ว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นพระองค์นี้ ซึ่งอาจยังทรงพระชนมชีพอยู่ก็ได้ ที่สุด สำหรับความในตอนท้ายที่ใช้พยัญชนะและสระผิดต่างกันไปบ้าง ระยะนั้นก็เป็นระยะที่พ่อขุนรามคำแหงเพิ่งคิดอักษรไทยขึ้นใช้ใหม่ๆ การเขียนหนังสือไทยยังไม่ลงหลักปักมั่น ทั้งอาจใช้คนต่างคนกันแกะสลักอ้วนผอมต่างกัน หัวท้ายจึงผิดต่างกันไปได้

ข้อสำคัญที่ข้าพเจ้ายังขบไม่แตกคือ ถ้าถือว่าได้เริ่มสลักศิลาจารึกกันเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๒๖ เพื่อเฉลิมฉลองโอกาสที่คิดอักษรไทยได้สำเร็จ พ่อขุนรามคำแหงก็ปรากฏเป็นคนทำอะไรทำได้อย่างสามารถ และรู้สึกว่าเป็นกษัตริย์ที่มีพระทัยร้อนอยู่ไม่น้อย ลงได้ทำอะไรเป็นต้องทำให้สำเร็จ เช่นการแกะสลักพระแท่นมนังคศิลาบาตรก็ทำเสร็จ มีพระราชประสงค์จะประกอบอุตสาหกรรมทำชามสังคโลกออกจำหน่ายทั่วเมืองไทยและต่างประเทศก็ทำได้ พ่อขุน-รามคำแหงเองถึงกับเสด็จไปเมืองจีนเพื่อไปได้ครูมา ราชอาณาจักรสุโขทัยแผ่ไปถึงเชียงใหม่ทางเหนือ หลวงพระบางและแม่น้ำโขงทางตะวันออก นครศรีธรรมราชทางใต้ หงสาวดีผั่งอ่าวเบงกอลทางตะวันออก เหล่านี้ทำสำเร็จในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ก็เมื่อทั้งหลายเหล่านี้พ่อขุนรามคำแหงยังทำได้ ไฉนเล่าหนังสือเพียง ๑๑๖ บรรทัดสั้นๆ ที่จะจารึกต่อลงไว้ในศิลาแท่งเดียวกัน ๓๔ ปีกลับทำไม่สำเร็จ

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปถึงหัวข้อที่ว่า ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวสักนิดว่า บรรดาเอกสารทางการเมืองที่เขียนขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์นั้น น้อยนักที่จะหาอันไหนอิงความจริง และเทิดทูนบ้านเมืองตลอดจนประชาชนพลเมือง ได้เท่าเทียมศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เอกสารการเมืองที่ประกาศใช้ในการปฏิวัติเลิกล้มระบบการเมืองเก่า เช่นประกาศอิสสระภาพของอเมริกา ประกาศในคริสศตวรรษที่ ๑๘ หรือประกาศคณะกรรมการราษฎรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ในเมืองไทยนี้เอง เหล่านี้ เมื่อเป็นเอกสารการพลิกแผ่นดิน จึงมักจะมีการโฆษณาชวนเชื่อเจือปน เพื่อโน้มน้าวให้คนทั้งหลายเห็นด้วยกับการพลิกแผ่นดินนั้น ๆ

แต่ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเป็นเอกเทศ ไม่เหมือนเอกสารการเมืองดังว่ามานี้ เพราะเมื่อจารึกขึ้นไว้ ไม่มีการปฏิวัติรัฐประหารอะไรเลย พ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นครองราชสมบัติด้วยการสืบราชสันติวงศ์ตามปกติ “พี่กูตาย จึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม” นอกจากนั้น สมัยพ่อขุนรามคำแหงครองราชสมบัติ บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว “ใครจักมักเล่นเล่น ใครจักมักหัวหัว ใครจักมักเลื่อนเลื่อน (ร้องเพลง)” อยู่ดี ๆ เกิดปีติและศรัทธาในบ้านเมืองของตนเองขึ้นมา ก็มาจารึกศิลาระบายความในใจไว้ ประกาศปฏิญญาของพ่อขุนรามคำแหงไม่ใช่ประกาศคณะปฏิวัติรัฐประหาร ไม่ใช่เอกสารทางการเมืองที่ขุนนางหรือราษฎรบังคับให้พระเจ้าแผ่นดินเซ็นเหมือนแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น แต่เป็นปฏิญญาของผู้ปกครองบ้านเมือง ประกาศปีติอุทานศรัทธาความเลื่อมใสในบ้านเมืองและประชาชนพลเมืองของตนเอง เป็นการที่พ่อเมืองประสิทธิประสาทสิทธิเสรีภาพให้แก่ลูกเมืองโดยอำเภอใจด้วยใจรักและเอ็นดู เอกสารทางการเมืองเช่นนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เคยพบเคยเห็น ส่วนกฎหมาย ๑๒ โต๊ะของโรมนั้น ไม่จำต้องนำมาเปรียบเทียบ เพราะเป็นกฎหมายแท้ ๆ ไม่มีการเมืองเกี่ยวข้อง และไม่ใช่รัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดิน

นอกจากที่กล่าวมา ว่ากันถึงศิลาจารึกในย่านแหลมทองของเรานี้ ส่วนมากมักจะอิงอภินิหาร เช่น ศิลาจารึกหลัก ๔ ค้นพบที่วัดป่ามะม่วงเมืองสุโขทัย จารึกไว้เป็นภาษาขอม เกี่ยวกับเหตุการณ์ในรัชสมัยพระเจ้าลือไท พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกหลักนี้มีข้อความกระเดียดจะใช้ความคิดขอมไปในทางอภินิหารต่าง ๆ ไม่ต่างอะไรกับนิทาน

เรื่องพระร่วงสาปขอมดำดิน หรือเรื่องเสวยปลาแล้วทิ้งลงไปในน้ำให้ว่ายไปได้ ดังมีปรากฏในพงศาวดารเหนือและนิทานพระร่วง

แต่ประโยคสั้น ๆ ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเช่น "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" กล่าวไว้อย่างไรเมื่อประมาณ ๗๐๐ ปีมานี้ ก็ยังเป็นจริงอยู่จนทุกวันนี้ ถ้าท่านได้ดูทีวีเมื่อเร็ว ๆ นี้ คงจะได้เห็นภาพประชาชนจับปลากันที่แก่งหลวงหน้าเมืองสุโขทัย ตามคำบรรยายบอกให้รู้ว่า ที่แก่งหลวงนี้ ในปัจจุบันยังมีปลามากที่สุดและตัวโต ๆ เสียด้วย ดังปรากฏเห็นกันในภาพทีวี ถึงฤดูจับปลา ไม่เฉพาะแต่ชาวเมืองสุโขทัยเท่านั้น คนเมืองอื่นก็เดินทางมาสร้างกระต๊อบร่วมจับปลาด้วย และมีปลามากมายหลายชนิด รวมทั้งที่เรียกกันว่าปลาผีหรือปลาพระร่วง ซึ่งเป็นปลาเนื้อกระจกเห็นตลอดจนถึงก้างข้างใน จึงเรียกกันว่าปลาพระร่วง อันเป็นต้นบัญญัตินิทานอภินิหารเดิมดังกล่าวมาแล้ว

ว่ากันเฉพาะพื้นที่เมืองสุโขทัย บริเวณจังหวัดนี้ทั่วไปพื้นดินเป็นหินปนทรายและเป็นโขดเป็นเขา เทน้ำลงไปที่ไหน เป็นซึมลงไปที่นั่น แต่เฉพาะที่เมืองสุโขทัยมีพื้นดินซับน้ำ มีน้ำผุด ปลูกข้าวข้าวขึ้น ปลูกหมากหมากขึ้น ปลูกลางหรือขนุน ลางขึ้น มะม่วงมะขามก็ปลูกขึ้น ในนาจึงมีข้าวงามเป็นพิเศษ ในสวนจึงมีหมาก พลู พร้าว ลาง และหมากม่วงหมากขาม ขึ้นงดงามเป็นพิเศษกว่าที่อื่นอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ สมดังที่พ่อขุนรามคำแหงได้จารึกไว้ สถาปัตยกรรมทั้งหลาย เช่นวิหาร พระพุทธรูปยืนเรียกว่าพระอัฏฐารศ ซึ่งกล่าวไว้ในศิลาจารึกก็ยังประดิษฐานอยู่ทั่วไปทุกวัดที่สุโขทัย น้ำตระพังโพย ซึ่งศิลาจารึกกล่าวยกย่องว่า เป็นน้ำ "สีใส กินดี ดังกินน้ำโขงเมื่อแล้ง" ก็ยังมีให้กินตราบเท่าปัจจุบัน เหล่านี้ และอื่น ๆ ได้จารึกไว้ด้วยความจริง จึงอาศัยอ้างอิงเอามาประกอบหัวข้อปาฐกถานี้ได้โดยบริสุทธิ์ใจ แม้จนกระทั่งข้อความยอพระเกียรติในตอนท้ายที่กล่าวไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไทยทั้งหลาย ก็เป็นความจริง เพราะสมัยนั้นเป็นสมัยที่ไทยล้มอำนาจขอมและตั้งเมืองสำเร็จ คนไทยทั้งหลายทางใต้ราชอาณาจักรลานนา จึงขึ้นอยู่แก่เมืองสุโขทัย ความต่อไปที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นครูอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรม ก็จริงอีก เพราะพระองค์เป็นนักศึกษาประดิษฐ์ได้จนกระทั่งอักษรไทย จึงเป็นผู้รู้ด้วยหลวก คือพหูสูตร มีความกล้าหาญปราบฝูงข้าศึกได้ มีเมืองกว้างช้างหลาย และมีอาณาเขตแผ่ไปทั่วดังจารึกไว้ สำหรับอักษร

ไทยที่พ่อขุนรามคำแหงคิดขึ้นใช้นั้น สมัยนั้นได้ใช้กันแพร่หลายไปจนถึงราชอาณาจักรลานนา และหลวงพระบาง

ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมาว่า ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงอาศัยความจริงเป็นหลัก บางคนอาจไม่เห็นด้วย แต่อาจเห็นเป็นโฆษณาชวนเชื่อแบบแถลงการณ์ของรัฐบาลในยุคประชาธิปไตยของเรานี้ สำหรับข้อนี้จะต้องสังเกตไว้ว่า ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มิได้ประกาศปฏิญญาออกมาในรูปเป็นแถลงการณ์เช่นนั้น แต่เป็นการจารึกลงในวัตถุถาวร นำไปประดิษฐานไว้โดยเปิดเผย ณ กลางใจเมือง ซึ่งประชาชนพลเมืองทั้งหลายจะมาพบเห็นอ่านดูรู้ความได้ หากกล่าวอะไรไว้เป็นการหลอกลวงตลบแตลง ประชาชนต้องรู้ เป็นที่ดูหมิ่นเย้ยหยันแก่พ่อเมืองผู้จารึกศิลานั้นเอง หากศิลานี้ได้จารึกขึ้นในสมัยที่พ่อขุนรามคำแหงยังทรงพระชนมชีพอยู่ เรื่องจะยิ่งซ้ำร้าย เพราะเขาจะจับได้ว่าเป็นการมุสาวาทกลางแผ่นดิน แต่ถ้าศิลาจารึกนี้ได้จารึกขึ้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้สวรรคตแล้ว ไม่อยู่ในฐานะที่จะใช้อำนาจอิทธิพลให้เขาจารึกได้ ก็ไม่ต้องสงสัยว่าเป็นการเทิดทูนพระเกียรติธรรมิกราชาพระองค์นี้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า ไม่ว่าจะพิจารณากันในทางใด ศิลาจารึกหลัก ๑ ของเรานี้ ได้อาศัยความจริงเป็นหลักปรัชญาประชาธิปไตยของลินคอนที่ว่า นักการเมืองอาจหลอกลวงประชาชนได้เพียงบางครั้งบางคราว แต่ไม่ตลอดไปนั้น สมัยแผ่นดินพระร่วงสุโขทัยก็รู้จักกันมาแล้วเหมือนกัน ศิลาจารึกหลัก ๓ จึงมีข้อความว่า "ขุนผู้ใดกระทำชอบด้วยธรรมดังอัน ขุนผู้นั้นกินเมืองเหิงนานแก่กม ขุนผู้ใดกระทำบ่ชอบด้วยธรรมดังอัน ขุนผู้นั้นบ่มียืนเยิงเหิงนานเลย" ตกมาถึงสมัยประชาธิปไตยปัจจุบัน เรากล่าวกันว่า คนไทยกินข้าว ไม่ได้กินแกลบ

ก่อนจะเข้าสู่ประเด็นในหัวข้อปาฐกถา ข้าพเจ้าขอกล่าวอีกสักนิดถึงความสำคัญของพระแท่นมนังคศิลาบาตร ตามจดหมายเหตุแต่ก่อน โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๔ รู้สึกว่านักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ได้ให้ความสำคัญแก่พระแท่นมนังคศิลาบาตรมากกว่าศิลาจารึกเสียอีก เมื่อเสด็จประพาสพบ ปรากฏว่าชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่อพระแท่นนี้ ไม่กล้าเข้าใกล้ เพราะใครไม่นับถือเข้าไปกล้ำกราย มักจะให้มีอาการเจ็บ ๆ ไข้ ๆ

เองเป็นเทวดา แต่เมืองสุโขทัยนี้ดี เพราะคนเป็นถึงพระเจ้าแผ่นดินยังต้องกลัวผี เป็นเครื่องยับยั้งไม่ให้เหลิงอำนาจ ถึงจะไม่อายแก่อะไร ก็ยังต้องอายแก่ผีสางเทวดา สุโขทัยจึงเป็นเมืองที่มีการปกครองดี ดังจะได้ศึกษากันต่อไป

ท่านผู้ฟังอาจนึกสงสัยว่า หนังสือเขียนไว้ ๑๒๔ บรรทัดสั้น ๆ ข้าพเจ้าจะเอามากล่าวได้อย่างไรว่า ศิลาจารึกมีข้อความกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ดังมาว่า ข้อนี้ตอบได้ว่า ภาษาของพ่อขุนรามคำแหงนั้นเป็นภาษาไทยแท้ ไม่ใช่ภาษาไทยประดักประเดิดดังที่เราใช้กันอยู่ในบัจจุบัน เพราะฉะนั้น เมื่อท่านจะเขียนอะไร ท่านก็เขียนของท่านได้สั้น ๆ แต่กินความลึกซึ้งถึงใจและไกลยิ่งนัก เป็นที่น่าสังเกตว่า ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้น แม้แต่ราชาศัพท์ก็ยังไม่มีใช้ ข้าพเจ้าใช้ราชาศัพท์กับท่านเข้าทีไร ยังให้รู้สึกละอายต่อภาษาพ่อขุนรามคำแหง ประโยคแรก คำแรก มีกล่าวไว้สั้น ๆ ว่า "พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ . แม่กูชื่อนางเสือง" เทียบกับกฎหมายในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนารถจะเห็นความแตกต่างกันมาก ในคำปรารภกฎมนเทียรบาลมีปรารภไว้ว่า "ศุภมัศดุศักราช ๗๒๐ วันเสาร์เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ ชวดนักสัตวศก สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมไตรโลกนารถมหามงกุฎเทพมนุษวิสุทธิสุริวงษ์องคพุทธางกูรบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงทศพิธราชธรรม ถวัลราชประเวนีศรีบรมกระศัตราธิราช พระบาทธำรงภูมิมณฑลสกลสีมาประชาราษฎร บรมนารถบรมบพิตร เสด็จสถิตยในรัตนสิงหาศบัญชรสิงห์ แลสมเด็จพระเจ้าหน่อพุทธางกูรสุริวงษ แลสมเด็จพระพรรณเมศวรนั่งเผ้า แลพญาเอกสัตราชพระมหาอุปราช แลมหาเสนาจตุสดมมุกขมนตรีพิริยโยธามาต แลคำรวจนอกมหาดไทลูกขุน ทหารพ่อเรือนซ้ายขวาเผ้าพระบาทในที่นั้น จึงตั้งพระราชอาญาไอยการทหารพ่อเรือน ชายหญิงสมณพราหมณาจารย์ แลวานิชนิกรนรประชาราษฎรทั้งหลาย ฯลฯ"

ข้อความในกฎมนเทียรบาลที่ได้อ่านมานี้ คนไทยที่ไม่รู้ภาษาแขกฟังเอาความหมายได้ยากเต็มที และเมื่อยิ่งพูดมาก ความหมายก็ยิ่งน้อยลงไปเป็นธรรมดา เหมือนกับที่เราได้ยินได้ฟังนักการเมืองพูดกันในสภาของชาติในสมัยนี้ หรืออาจเหมือนกับที่ข้าพเจ้าเองกำลังจะพูดต่อไป ภาษาสมัยนี้มีแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่คิดขึ้นใช้กัน เช่น ปทาระถะ แปลคำว่า Category

หรือประสพการณ์ แปลคำว่า Experience สำหรับคำหลังนั้น ถ้ามาถามคนไทย ๆ อย่างข้าพเจ้าว่าเคยไหม ข้าพเจ้าก็ได้แต่จะตอบว่าเคยแล้ว จะให้ใช้คำว่าประสพการณ์ใช้ไม่ค่อยลงคอ และรู้สึกกระดากปาก หากจะใช้ภาษาใหม่เช่นนี้ พูดว่าข้าพเจ้าเป็นคนจำพวกที่เคยมาแล้วก็จะต้องพูดว่าข้าพเจ้าอยู่ในปทาระถะผู้มีประสพการณ์ รู้สึกว่าลิ้นตวัดตามลังกาไม่ไหว ตรงกันข้าม ถ้าจะถามว่าเหตุใดจึงรักเมืองไทย และให้พูดตามภาษาพ่อขุนรามคำแหง ข้าพเจ้าก็จะพูดได้คล่องลิ้นคล่องคอง่ายนิดเดียวว่า เป็นเพราะเมืองไทยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว และตลอดระยะเวลาร่วม ๗๐๐ ปีมานี้ ตั้งแต่ใช้อักษรไทยกันมา ข้าพเจ้ายังไม่เคยอ่านภาษาไทยที่ไหน ไพเราะจับใจและซึมน้ำตาเท่าข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงตอนนี้ คือที่จารึกไว้ในบรรทัดที่ ๑๘–๑๙ ว่า "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่" ข้อความเพียงเท่านี้ นอกจากจะไพเราะก่อให้เกิดความรู้สึกภูมิชาติภูมิใจแล้ว ยังเป็นข้อความกล่าวท้าวถึงเศรษฐกิจของบ้านเมือง ตลอดจนระบบภาษี อันมีหลักการตรงกันข้ามกับหลักการภาษีประชาธิปไตยของอังกฤษ ดังมีบันทึกไว้ในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นที่จะได้ศึกษากันต่อไป

แต่เรื่องราวทั้งหลายในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้น มีผู้เขียนไว้แล้วเป็นอันมาก ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่นอังกฤษและฝรั่งเศส ใครถนัดภาษาจีนก็อาจหาจดหมายเหตุจีนมาอ่านได้ มีเรื่องราวเกี่ยวกับการเจริญทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับจีนในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงกับพระเจ้ากูไบลข่าน หนังสือเหล่านี้เป็นส่วนมาก หาอ่านได้ที่หอสมุดแห่งชาติและที่สยามสมาคม จึงไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะเก็บเอามาบรรยายซ้ำในที่นี้ นอกจากจะเป็นเบื้องหลังที่จำเป็นต้องนำมากล่าว เท่าที่เกี่ยวกับหัวข้อปาฐกถาของข้าพเจ้า

ที่ข้าพเจ้าจะนำมากล่าวในที่นี้ จำกัดเฉพาะในหัวข้อที่ข้าพเจ้ามีความเห็นของข้าพเจ้าเองว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย เทียบได้ไม่ต่างกับแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นที่ออกมาในคริสศตวรรษที่ ๑๓ เดียวกัน ซึ่งคนอังกฤษถือกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเขา

เมื่อไปออกทีวี ข้าพเจ้าตั้งใจจะพูดถึงข้อนี้ แต่มีเวลาไม่ถึง ๗ นาทีจึงพูดไม่ทัน ที่ท่านให้เวลาข้าพเจ้าพูดถึง ๓ ชั่วโมงในคราวนี้ขอขอบใจ ซึ่งถ้าจะให้พูดถึงเรื่องราวทั้งหมดในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง พูด ๓ ชั่วโมงก็คงไม่จบอยู่นั่นเอง แต่เมื่อจะจำกัดประเด็นพูดกันเฉพาะว่า ศิลาจารึกนี้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย เวลาเห็นจะพอกระมัง ถ้าไม่พอข้าพเจ้าจะไปเขียนมาให้อ่านกันทีหลัง

๒. เบื้องหลัง

ศิลาจารึกที่ขุดค้นได้ในเมืองไทยนั้น ตามหนังสือประชุมศิลาจารึกสยามปรากฏว่ามีอยู่ถึง ๒๐๐ กว่าหลักและแผ่น ขุดค้นพบทั่วราชอาณาจักร เหนือบ้าง ใต้บ้าง ออกบ้าง ตกบ้าง ซึ่งได้จารึกไว้ในเวลาและสมัยต่างๆ กัน ส่วนมากเป็นเรื่องสร้างวัด ศิลาจารึกกรุงสุโขทัย. ค้นได้เพียง ๑๔–๑๕ หลัก บรรดา ๒๐๐ กว่าหลักและแผ่นดังกล่าวมา ที่ใช้ภาษาสันสกฤตก็มี ภาษามคธก็มี ภาษามอญก็มี ภาษาเขมรก็มี ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเป็นหลักแรกที่ใช้ภาษาไทย จึงนับถือกันเป็นหลัก ๑ และเมื่อจารึกขึ้นในสมัยที่ไทยปลดแอกขอมได้ใหม่ๆ จึงเป็นศิลาจารึกการเมืองที่หาอ่านได้ยาก บรรดาศิลาจารึกรุ่นหลังไม่มีเรื่องการเมืองเกี่ยวข้อง คงกลัวจะถูกมะพร้าวห้าวยัดปาก

หนังสือเทศนาพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ๔ รัชกาล ในกรรฑ์พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีกล่าวไว้ว่า เมื่อเสด็จประพาสเมืองเหนือประทับที่เมืองสุโขทัย ได้ประพาสพบแผ่นศิลาแท่นหนึ่ง และทรงได้เสาศิลาจารึกอักษรไทยโบราณเสาหนึ่ง กับเสาศิลาจารึกอักษรเขมรอีกเสาหนึ่ง สำหรับแท่นศิลานั้น เป็นที่เกรงกลัวแก่ราษฎร เพราะถ้าใครไม่เคารพเดินกรายเข้าไปใกล้ มักจะเกิดเจ็บไข้ไม่สบาย สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ ณ แท่นศิลานั้น ด้วยอำนาจพระบารมี หาได้เป็นอันตรายไม่ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นำแท่นศิลาและเสาจารึกลงมาไว้ในพระนคร

ในหลวงรัชกาลที่ ๔ มิได้ทรงเป็นผู้ค้นพบต้นตระกูลศิลาจารึกไทยเท่านั้น ยังปรากฏเป็นที่รับรองกันด้วยว่า ได้ทรงเป็นนักศึกษาคนแรกที่เห็นความสำคัญของศิลาจารึกทั้งหลาย สำหรับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ได้ทรงศึกษาถอดความด้วยพระองค์เอง และได้เผย

แพร่ให้แก่ชาวต่างประเทศทราบ นับตั้งแต่นั้นมา จึงได้มีนักศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งที่เป็นไทยและชาวต่างประเทศ ขุดค้นและศึกษาศิลาจารึกต่างๆ ในเมืองไทย ทำให้เราได้รับความรู้ในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างมีหลักฐานจะอ้างอิงได้

ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ไม่มีข้อความกล่าวไว้ว่าได้จารึกขึ้นในปีใด มีแต่ข้อความกล่าวไว้ว่า เมื่อปีมะแม มหาศักราช ๑๒๐๕ ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. ๑๘๒๖ หรือ ค.ศ. ๑๒๘๓ พ่อขุนรามคำแหงได้คิดประดิษฐ์ "ลายสือไทย" ขึ้นใช้เป็นครั้งแรก จึงสันนิษฐานกันว่า คงจะได้สลักศิลาจารึกไว้เป็นอนุสรณ์ในระยะเวลาใกล้ๆ กัน นอกจากนั้น ในเวลาต่อมาอีก ๙ ปี คือ ๑๒๑๔ ศกปีมะโรง ข้อความในศิลาจารึกมีกล่าวถึงการ "ฟั่นขดานหิน" ทำเป็นพระแท่นมนังคศิลาบาตร และได้กล่าวถึงจารึกอันสถาปกไว้ให้คนทั้งหลายเห็นในวรรคเดียวกัน อันเป็นเหตุให้สันนิษฐานกันว่า ได้มีการจารึกศิลาไว้ในระยะเวลาเดียวกันกับที่มีการฟั่นพระแท่นมนังคศิลาบาตร

แต่นักประวัติศาสตร์และโบราณคดียังสงสัยกันอยู่ว่า ศิลาจารึกหลักแรกของไทยนี้จะไม่ได้จารึกสำเร็จในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง เพราะประการแรก ข้อความในด้านที่ ๑ บรรทัด ๑ ถึง ๑๘ เริ่มตั้งแต่คำว่า "พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์" จนถึง "พี่กูตายจึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม" ใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง ต่อจากนั้นไปไม่ได้ใช้อีกเลย ประการที่สอง ข้อความในบรรทัดที่ ๑๘ ใช้คำว่า "เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง" เหมือนในบรรทัดที่ ๑๑ ที่กล่าวถึง "เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู" อันเป็นข้อความในอดีตกาล บ่งความหมายไปในทางที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงได้สวรรคตไปแล้ว ประการสุดท้าย ข้อความเฉพาะในด้านที่ ๔ ตั้งแต่บรรทัด ๑๑ ถึง ๒๗ ตัวหนังสือไม่เหมือนกับตอนต้น เพราะใช้ตัวลึบกว่า ทั้งสระที่ใช้ก็ต่างกันไปบ้าง

เสด็จในกรมพระยาดำรงราชานุภาพบอกศักราชไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๐ และเสด็จสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๖๐ ถ้าถือว่าได้จารึกศิลาสำเร็จหลังสวรรคต ศักราชของศิลาจารึกหลัก ๑ ก็จะต้องเป็นปีใดปีหนึ่งหลัง พ.ศ. ๑๘๖๐ หรือ ค.ศ. ๑๓๑๗ ไม่ใช่ พ.ศ. ๑๘๒๖ หรือ ค.ศ. ๑๒๘๓ ดังที่บอกกันมาในหนังสือต่างๆ

มีข้อที่น่าสังเกตว่า ชาวเมืองสุโขทัย มีนิสัยชอบนำเอาศิลาโบราณวัตถุไปใช้เป็นหินลับมีด บางทีเอาไปใช้ผสมยากิน เช่นหินขอมดำดินนั้น เดิมว่ามีโผล่ออกจากดินทั้งไหล่และหัว เป็นหินอัคนีดำ ไม่ใช่ศิลาแลง แต่ชาวบ้านฝนเอาไปผสมยากินกัน จนบัดนี้ไม่มีอะไรเหลือ กล่าวกันว่ามีรสเปรี้ยว ๆ เค็ม ๆ ผสมยากินอร่อยดีนัก และฉมังทำให้หายเจ็บหายไข้ได้เป็นพิเศษด้วย ที่ตั้งหินขอมดำดิน บัดนี้มีแต่ป้ายปักบอกไว้ว่าตรงนี้เป็นที่เคยปรากฏหินขอมดำดิน เคราะห์ดีท่อนหัวที่หักออกยังมีเก็บไว้ที่ศาลแม่ย่าหน้าศาลากลางจังหวัดสุโขทัย แต่มีหินอยู่แท่งเดียวเท่านั้น ที่ชาวบ้านไม่กล้าไปกล้ำกราย ได้แก่พระแท่นมนังคศิลาบาตร พระแท่นนี้ประดิษฐานไว้ ณ ฐานที่เนินปราสาท ระหว่างวัดมหาธาตุและสระตระพัง ตรงกลางเนินปราสาทมีฐานดินคล้ายฐานราชบัลลังก์ในพระบรมมหาราชวัง เดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ และศิลาจารึกหลัก ๑ ก็ค้นพบ ณ ที่เดียวกัน

ตามข้อความในศิลาจารึก "ขดานหิน" ที่พ่อขุนรามคำแหงโปรดเกล้า ฯ ให้ "พื้น" เป็นพระแท่นมนังคศิลาบาตรนั้น เบื้องต้นและเป็นสำคัญมีจารึกไว้ว่า ขดานหินนี้ใช้เป็นที่สำหรับ "ปู่ครูเถรมหาเถรขึ้นนั่งเหนือขดานหินสวดธรรมแก่อุบาสก" ต่อเมื่อ "ผิใช่วันสวดธรรม" พ่อขุนรามคำแหงจึงจะ "ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุนฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน" ตามความในศิลาจารึก ขดานหินมนังคศิลาบาตรตั้งอยู่กลางระหว่างหมู่ต้นตาลซึ่งปลูกมาได้ "สิบสี่เข้า" แล้ว เข้า ในที่นี้หมายถึงฤดูเกี่ยวข้าว คือ ๑๔ ปีมาแล้ว แต่เวลาล่วงมาร่วม ๗๐๐ ปีเข้านี่ จึงไม่มีต้นตาลเหลือ เพราะแก่ตายตามกันไปหมด

ในจดหมายเหตุต่อมามีกล่าวไว้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้นำพระแท่นมนังคศิลาบาตรมาประดิษฐานไว้ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ ได้นำไปประดิษฐานไว้ใต้เศวตรฉัตร ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มาในรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้นำไปประดิษฐานไว้ภายใต้เศวตรฉัตร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ตามที่เข้าใจกันมา พระแท่นมนังคศิลาบาตรจึงได้ประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมแต่นั้นมาจนบัดนี้ แต่ตามคำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังผู้รักษาพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งอ้างคำนายเพิ่มผู้ทำเศวตรฉัตรเหนือพระแท่นนั้นอีกต่อหนึ่ง พระแท่นมนังคศิลาบาตรที่พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นแต่พระแท่นจำลอง ตัวจริงเก็บไว้เป็นสมบัติของชาติในที่มั่นคงกว่า ข้อนี้จะเท็จจริงอย่างไร

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะกล่าวได้ เพราะยังไม่ได้เห็นพระแท่นตัวจริงดังอ้าง และยังไม่ได้พบกับนายเพิ่มที่จะซักถามเอาความให้แน่ได้ แต่จะเป็นพระแท่นจำลองหรือตัวจริงก็ตาม ข้อสำคัญมีว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้นำไปประดิษฐานไว้ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมแล้ว ต่อมาก็ได้มีการปฏิวัติรัฐประหาร ใช้พระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นสภาผู้แทนของชาติ และพระแท่นมนังคศิลาบาตรก็ได้ประดิษฐานอยู่ต่อหน้าผู้แทนปวงชนชาวไทยจำเดิมแต่นั้นมาจนถึงทุกวันนี้ ตามใจความศิลาจารึกที่กล่าวถึงการที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นนั่งเหนือขดานหินคือพระแท่นมนังคศิลาบาตร เพื่อให้ฝูงทวยราษฎร์ลูกเจ้าลูกขุน "ถือบ้านถือเมือง" เป็นการช่วยกันปกครองบ้านเมืองมาอย่างไร เปรียบประดุจด้วยวาจาสิทธิ์แห่งพระร่วงเจ้า พระแท่นนี้ก็ยังประดิษฐานอยู่ต่อหน้าผู้แทนปวงชนชาวไทยที่มาช่วยกันถือบ้านถือเมืองในสมัยประชาธิปไตยของเรานี้ ขดานหินอันนี้พ่อขุนรามคำแหงผู้เป็นพ่อเมือง "ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองชอบด้วยธรรมทุกคน" เคยนั่งมา ไม่มีอะไรใกล้ชิดกับพระองค์ท่าน หรือได้รับความอบอุ่นจากพระวรกาย ตลอดจนน้ำพระทัยอันเปี่ยมไปด้วยความโอบอ้อมอารีย์ ต่อไพร่-ฟ้าประชาชนเท่ากับขดานหินแผ่นนี้ พระแท่นมนังคศิลาบาตรเป็นสมบัติของชาติชิ้นเดียวที่ได้รองรับเป็นอาสน์ของปฐมกษัตริย์ไทยอย่างใกล้ชิด กษัตริย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทรัฐธรรมนูญฉบับแรกให้แก่ปวงชนชาวไทยด้วยน้ำพระทัยใฝ่ประชาชนเยี่ยงบิดาใฝ่บุตร

เหตุนี้กระมัง คนในสมัยก่อนจึงเห็นกันว่า พระแท่นมนังคศิลาบาตรมีความสำคัญมากกว่าศิลาจารึก และก็เหตุนี้กระมัง ชาวบ้านกรุงสุโขทัย ใครเข้าไปกล้ำกรายโดยปราศจากคารวะ จึงมักจะเกิดอาการเจ็บ ๆ ไข้ ๆ เป็นที่ยำเกรงกันนัก มีข้อที่น่าสังเกตเป็นข้อประกอบด้วยว่า สมัยที่สร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม และในหลวงรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานนามว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น ความที่มุ่งหมายคงมีแต่จะใช้เป็นที่ประชุมใหญ่สำหรับรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นที่ให้ฝรั่งไปประชุมกันรับพระราชทานเลี้ยงคอคเทล คงไม่มีใครคิดว่าเปรียบด้วยวาจาสิทธิแห่งพระร่วงเจ้า พระที่นั่งอันเดียวกันนี้ จะมากลายเป็นที่ประชุมใหญ่ของผู้แทนปวงชนชาวไทย ข้าพเจ้ากล่าวเป็นนิมิตมาได้เท่านี้ ก็เห็นจะพอพูดเข้าประเด็นได้สักทีว่าเหตุใดศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงจึงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย

๓ ปฐมรัฐธรรมนูญไทย

ปาฐกถานี้จำกัดเป็นหัวข้อว่า ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเป็นปฐมรัฐธรรมนูญของไทย เมื่อข้าพเจ้านำความคิดเห็นนี้ออกเผยแพร่ขึ้นเป็นครั้งแรก คนทั้งหลายพากันสงสัยว่าข้าพเจ้าไปได้ความคิดนอกครูนี้มาจากไหน เพราะไม่มีกล่าวไว้ในหนังสือและตำราต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ที่ข้าพเจ้ามาปาฐกถา ณ ที่นี้ จึงเป็นการมาแก้คดีในเรื่องนี้อยู่ในตัว

ธรรมดาเมื่อกล่าวถึงรัฐธรรมนูญหรือเอกสารเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง คนในปัจจุบันโดยทั่วไปคิดกันได้แก่รัฐธรรมนูญที่ผู้ก่อการนำใส่พานมาให้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งคนนอกเมืองนอกการเมืองไกลออกไปเรียกกันว่า ลูกพระยาพหล ฯ หัวหน้าก่อการปฏิวัติ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ในหมู่นักกฎหมาย ก็มักจะเพ่งเล็งรัฐธรรมนูญไปตามแบบฉบับที่จะต้องเป็นเอกสารรับรองอำนาจอธิปไตยของปวงชน มีการรับรองให้ประกันสิทธิเสรีภาพแก่ปวงชน และแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการให้สู่ดุลย

แต่นี่เรากำลังว่ากันถึงรัฐธรรมนูญที่ประกาศปฏิญญาไว้เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๖ เป็นเวลาประมาณ ๖๗๒ ปีมาแล้ว ว่ากันโดยรูป จะเกณฑ์ให้เหมือนกับรัฐธรรมนูญปัจจุบันไม่ได้ แม้แต่รัฐธรรมนูญในยุคประชาธิปไตยของไทยเราเองยังไม่เหมือนกันเลย เทียบฉบับของผู้ก่อการ พ.ศ. ๒๔๗๕ กับฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่สภาร่างรัฐธรรมนูญร่างให้ ก็ผิดกันมากมายอยู่แล้ว ยิ่งนำมาเทียบกับฉบับปัจจุบัน ยิ่งผิดกันใหญ่ ชักจะหดสั้นเข้าหาฉบับปฐมรัฐ-ธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงเข้าไปทุกที คือว่าไว้สั้น ๆ นิดเดียว มีมาตรา ๑๗ เป็นแม่บทรวมอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการไว้ให้รัฐบาลนำไปใช้ได้ในเรื่องแปลก ๆ ธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรปัจจุบันมีเพียง ๒๐ มาตราเท่านั้น มาตรา ๒๐ ตราไว้ให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร แทบจะไม่ต้องเสียเงินเสียทองตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาร่าง เพราะบัญญัติไว้ว่า ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย น่าสังเกตว่า แม้ในปัจจุบันนี้ ประเทศอังกฤษซึ่งได้รับนับถือว่าเป็นมารดาประชาธิปไตย ก็ยังไม่มีรัฐธรรมนูญใช้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ได้อาศัยประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยใช้กันมา แต่บัดนี้เราเป็นลูกประชาธิปไตย ไม่ชอบเจริญรอยตามมารดา ชอบซุกซนบัญญัติรัฐธรรมนูญขึ้นมาใช้แล้วหลายฉบับ จนบัดนี้ก็ยังใช้กันจริง ๆ จัง ๆ ไม่ได้สักฉบับเดียว เลยต้องกลับไปเอาอย่างแม่

ใช้ประเพณีซึ่งไม่มีตัวหนังสือบันทึกไว้ สำหรับให้มาเถียงกันไม่ได้ว่าเคยมีประเพณี

เมื่อเช่นนี้ เราจึงต้องมาทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า เมื่อพูดถึงรัฐธรรมนูญเรา หมายความถึงอะไร ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า รัฐธรรมนูญหมายถึงแต่เอกสารเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง อันมีลักษณะเป็นสัญญาประชาคม คือเป็นกฎหมายสูงสุดผูกมัดให้ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองใช้อำนาจภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ข้อนี้เป็นสำคัญแตกต่างกับการปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ที่พระเจ้าแผ่นดินปกครองบ้านเมืองตามอำเภอใจ ไม่อยู่ในอาณัติแห่งกฎหมาย

มีปัญหาตั้งมาถามข้าพเจ้าว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้บอกไว้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก ข้าพเจ้ามากล่าวว่าเป็นปฐมรัฐธรรมนูญได้อย่างไร ข้อนี้ตอบได้ว่า ประเพณีบอกชื่อกฎหมายเพิ่งมาใช้กันในยุคปัจจุบัน เช่นในรัฐธรรมนูญมีมาตรากำหนดไว้ว่า รัฐธรรมนูญนี้ให้เรียกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แต่สมัยก่อนประเพณีนี้ไม่มี กฎหมายกรุงเก่าดังที่เก็บรวบรวมมาใช้เป็นกฎหมายตราสามดวง ไม่มีบทกำหนดการเรียกชื่อ เสร็จจากคำปรารภก็ขึ้นมาตรา ๑ เล่นงานกันทีเดียว นักกฎหมายต้องมาเรียกชื่อกฎหมายกันเอาเอง เช่น กฎหมายมณเฑียรบาลดังอ่านมา หรือกฎหมายอาญาหลวง กฎหมายเบ็ดเสร็จ กฎหมายผัวเมียมฤดก เพราะฉะนั้น จะมาเค้นเอาชื่อรัฐธรรมนูญจากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้

ข้อสำคัญจะต้องพิจารณากันเอาเองตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาว่า ข้อความในศิลาจารึกเป็นสัญญาประชาคมหรือไม่ แมกนาคาตาที่คนอังกฤษถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเขาก็ไม่มีบอกไว้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญ แต่เขาก็ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญ เพราะมีข้อสัญญาผูกมัดพระเจ้าแผ่นดินในประการต่าง ๆ เช่นจะต้องไม่เก็บภาษีโดยไม่ให้คนทั้งหลายเห็นชอบด้วย พระเจ้าจอห์นเก็บภาษีรีดไถคนมามาก แมกนาคาตาจึงมีข้อความผูกมัดจำกัดอำนาจไว้ดังนั้น แต่พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้รังแกใคร หากแต่ประสิทธิประสาทสิทธิเสรีภาพแก่ทวยราษฎร์ด้วยพระทัยไมตรี ข้อความในศิลาจารึกจึงไม่มีลักษณะผูกมัดแข็งกร้าวเหมือนในแมกนาคาตา

แต่ถึงกระนั้น ศิลาจารึกพระร่วงนี้ก็เป็นสัญญาประชาคม เช่นที่ประสิทธิประสาทไว้ว่า พ่อเมืองจะไม่เอาจกอบในไพร่ บ่าหมากบ่าพลูใครสร้างไว้ได้แก่มัน ผู้ใดฉุมหายตายจาก ทรัพย์สินท่านไว้แก่ลูกมันสิ้น ที่สุด การปกครองบ้านเมือง ยังให้ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง

ปกครองกันเอาเอง ข้อความเหล่านี้มีจารึกไว้ และจารึกนี้ก็ "สถาบกไว้ จึงทั้งหลายเห็น" คงจะได้สถาปนาไว้ที่เนินปราสาท อันเป็นที่สาธารณะเปิดเผย ท่านทั้งหลายลองคิดกันเอาเองว่า ถ้าคนเช่นพระร่วงมีวาจาสิทธิ์ได้ประกาศออกไปแล้ว จารึกลงในศิลาตั้งไว้ให้คนเห็นว่าจะไม่เอาจกอบในไพร่ แล้วไปรีดเอาจกอบเข้า หรือไปยึดเอาป่าหมากป่าพลูที่ให้ไว้แก่เขา หรือลูกหลานของเขาเป็นมฤดก เอามาเป็นของพระเจ้าแผ่นดินเสีย พระร่วงวาจาสิทธิ์จะเอาหน้าไปไว้ไหน การประกาศเปิดเผย เป็นการประกาศปฏิญญาสัญญาประชาคมโดยลักษณะดังว่ามา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่ามีผลผูกพันพ่อขุนรามคำแหงเช่นเดียวกับที่แมกนาคาตามีผลผูกพันพระเจ้าจอห์น เมื่อเช่นนี้ คนอังกฤษเขาถือว่าแมกนาคาตาเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเขามาได้ ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นว่า ทำไมเราจะถือไม่ได้ว่าศิลาจะรึกหลัก ๑ นี้เป็นปฐมรัฐธรรมนูญของไทย

ในปัญหาที่ตั้งมาถามข้าพเจ้ามีกล่าวไว้ด้วยว่า ข้อที่ว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยนั้น ยังไม่มีใครเคยคิดกัน ก็ข้อนี้แหละที่ทำให้ข้าพเจ้าหนักใจเป็นที่สุด เพราะข้าพเจ้าเผอิญไปคิดเข้า อันวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น ตามหลักเป็นวิชาสันนิษฐาน เรื่องเกิดขึ้นเมื่อ ๖๐๐–๗๐๐ ปีมานี้ ไม่มีใครจะมายืนยันได้ว่าเป็นจริงเท็จแค่ไหน จึงได้แต่จะสันนิษฐานเอาจากหลักฐานเท่าที่มีปรากฏ ซึ่งสำหรับเรื่องที่เรากำลังศึกษากันอยู่นี้ ยังเรียกว่าเป็นคราวเคราะห์ดีที่เรามีหลักฐานแห่งศิลาจารึกจะอ้างอิงได้ หาไม่แล้ว ที่ข้าพเจ้านำมากล่าวก็จะกลายเป็นอภินิหารหรือนิทานพระร่วงไปหมด และก็เพราะวิชาประวัติศาสตร์โบราณคดีเป็นวิชาสันนิษฐาน นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี จึงถือเป็นหลักด้วยว่า ต้องมีการโต้แย้งตั้งข้อสงสัยกันไว้เสมอ เพื่อค้นคว้าหาความจริงให้ได้ เพราะฉะนั้นใครกล่าวอะไรไว้อย่างหนึ่งในทางประวัติศาสตร์โบราณคดี คนอื่นจะต้องทำหน้าที่หาหลักฐานและเหตุผลมาค้าน ถ้าค้านไม่ตก ที่คนแรกกล่าวไว้จะได้ถือเอาเป็นหลักต่อไป จนกว่าจะมีใครค้านตก ก็ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนี้ เท่าที่ได้มีผู้ศึกษากันมา ว่ากันไปแต่ในทางอักษรศาสตร์ประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้ามีความเห็นนอกออกไป จึงได้มาค้านขึ้นว่า ศิลาจารึกนี้มีความสำคัญทางการเมืองด้วยเป็นอย่างมาก จนถึงขนาดที่จะเรียกได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ยกตัวอย่างเช่น ข้อความในศิลาจารึกเกี่ยวกับการที่พ่อขุนรามคำแหงขึ้นนั่งบนขดานหิน

พระแท่นมนังคศิลาบาตร เพื่อให้ "ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุนฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน" แต่ก่อนมาอ่านกันไปในทางที่เป็นการออกขุนนาง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการออกสภาราษฎร จึงได้มาค้นขึ้น และก็ไม่ต้องสงสัยว่า การที่ข้าพเจ้ามีความเห็นนอกครูนอกตำราออกไปดังนั้น ข้าพเจ้าจะต้องมีหลักฐานและเหตุผลมาแสดง ถ้าทั้งหลายเหล่านี้ที่ข้าพเจ้าได้แสดงไว้แล้ว รวมทั้งที่จะแสดงต่อไปฟังไม่ได้ ความเห็นของข้าพเจ้าก็จะตกไปเอง รับฟังไม่ได้ แต่ถ้าฟังได้ ก็คงจะมีคนรับฟังกันต่อไปจนกว่าจะมีใครค้านตก ข้อสำคัญมีอยู่ว่า สิ่งใดที่ไม่มีใครเคยคิด เราจะเลยไม่คิดตามกันไปด้วยนั้น เห็นจะไม่ดีแน่ ข้าพเจ้าเป็นครูสอนกฎหมายมา ๓๐ กว่าปี สอนศิษย์เสมอมาว่า ลูกศิษย์ที่ดีต้องเป็นศิษย์ล้างครูในทางหลักวิชา คือต้องคิดให้ดียิ่งไปกว่าครู เพราะมิฉะนั้นแล้ว วิชาจะไม่เจริญก้าวหน้า และก็ด้วยผลกรรมที่ไปสอนลูกศิษย์ให้ล้างครูมานี้เอง เลยมากลายเป็นศิษย์นอกครูเสียเอง ต้องมาแก้คดีกับท่านอยู่ในขณะนี้

นักกฎหมายอาจยกขึ้นเป็นข้อแย้งได้ว่า ธรรมดากฎหมายต้องมี Sanction หรือวิธีบังคับให้กฎหมายบังคับได้ เช่นกฎหมายอาญาห้ามทำความผิด ต้องมีบทกำหนดโทษไว้ แม้รัฐธรรมนูญของพระเจ้าจอห์นก็ยังมีทัณฑ์ เพราะบัญญัติให้เลือกตั้งแบรอนขึ้นไว้ ๒๕ คน สำหรับบังคับการให้เป็นไปตามแมกนาคาตา แต่รัฐธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงไม่มีบทบัญญัติเช่นนั้น จึงจะถือเอาเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญไม่ได้ ข้อนี้น่าคิดอยู่เหมือนกัน เพราะแม้แต่สมัยกรีก ยังมีกฎหมายโซลอนกำหนดทัณฑ์ไว้ ใครล่วงละเมิดประชาธิปไตย ให้คนทั้งหลายจับฆ่าเสียได้ แต่ถึงกระนั้น รัฐธรรมนูญปัจจุบันก็ไม่มีทัณฑ์ หากเป็นที่เข้าใจกันเอาเองว่า เมื่อมีการล่วงละเมิดรัฐธรรมนูญ ทางแก้ทางการเมืองมีอยู่อย่างเดียว คือด้วยการปฏิวัติล้มอำนาจที่ล่วงละเมิดรัฐธรรมนูญ ข้อสำคัญมีอยู่ว่า แมกนาคาตาต้องกำหนดแซงชั่นไว้ก็เพราะสมัยนั้นมีการละเมิดอธิปไตยของปวงชน กฎหมายโซลอนของกรีกต้องมีแซงชั่นกำหนดไว้ ก็เพราะสมัยนั้นมีการละเมิดอธิปไตยของปวงชนเหมือนกัน แต่สมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินเป็นพ่อเมือง ปลูกเลี้ยงปวงชนเหมือนลูกในไส้ เมื่อไม่มีใครละเมิดอธิปไตยของปวงชน จะไปเขียนแซงชั่นไว้ในศิลาจารึกก็ดูสติจะวิปลาสอยู่ ยิ่งกว่านั้น สมัยพ่อขุนรามคำแหง ทวยราษฎร์ได้สิทธิถือเมืองปกครองตัวเองอยู่แล้ว ดังจะได้ศึกษากันต่อไป จึงไม่มีใครคิดถึงแซงชั่น ว่ากันจริงๆ แล้ว รัฐธรรมนูญพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญนำยุคในข้อที่ไม่มีทัณฑ์ เพราะรัฐธรรมนูญปัจจุบันก็ไม่มีทัณฑ์

อีกประการหนึ่ง เมื่อพูดกันถึงสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ นักรัฐธรรมนูญปัจจุบันมักจะวางเงื่อนไขเอาตามสภาพการปัจจุบัน เช่นจะต้องมีหลักประกันไม่แต่สิทธิในทางทรัพย์สินเท่านั้น ยังจะต้องมีหลักประกันสิทธิเสรีภาพในการขีดเขียนแสดงความคิดเห็น ตลอดจนสิทธิเสรีภาพในการสมาคมตั้งพรรคการเมือง แต่เมื่อย้อนไปว่ากันในสมัยเริ่มต้นกรุงสุโขทัย ๗๐๐ ปีมานี้ หนังสือยังไม่มีจะให้ขีดเขียนกันเลย สมัยนั้นสิทธิเสรีภาพในการขีดเขียนแสดงความคิดเห็นจึงไม่มีความหมาย การตั้งพรรคการเมืองก็ยังไม่มีใครคิดตั้ง เพราะฉะนั้น ลำพังแต่เหตุที่ไม่มีหลักประกันสำหรับสิทธิเสรีภาพที่ว่านี้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จะถือว่าศิลาจารึกนี้ไม่ใช่รัฐธรรมนูญย่อมถือไม่ได้ ถ้าจะเอากันถึงหลักประกันเช่นนั้นแล้ว ก็เท่ากับจะมาหาเลือดกับปู ในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นที่คนอังกฤษรับนับถือเป็นปฐมรัฐธรรมนูญของเขาก็ไม่มีการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ว่านี้

หรือเช่นบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปัจจุบันที่ตราไว้ว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์หาก่อให้เกิดเอกสิทธิแต่ประการใดไม่ บทบัญญัติเช่นนี้ จะเกณฑ์ให้มีในรัฐธรรมนูญพ่อขุนรามคำแหงก็เกณฑ์ไม่ได้ เพราะสมัยนั้น เป็นยุคสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่ๆ ตามหลักการปกครองแผ่นดินที่เขมร พม่า มอญ แขก จีน ใช้กันอยู่รอบเมืองไทย ต้องมีเจ้านายปกครอง ฐานันดรศักดิ์จึงต้องมีไว้เพื่อให้คนทั้งหลายเคารพยำเกรง ขืนใครไปตั้งบ้านตั้งเมืองในรูปที่คนทุกคนเสมอกันหมด ไม่มีเจ้าไม่มีไพร่ คนทั้งหลายที่อื่นจะพากันเข้าใจผิดคิดว่ามาจากโลกพระอังคาร แต่ถึงกระนั้น ปฐมรัฐธรรมนูญของไทยก็มีตราไว้อย่างน่าอัศจรรย์ เพราะแหวกแนวประเพณีการปกครองสมัยนั้นไปใช้ลัทธิพ่อเมือง เจ้าเมืองปกครองไพร่ฟ้าประชาชนเหมือนลูก ซึ่งไม่มีของใครเหมือน ที่น่าอัศจรรย์ยิ่งไปกว่านั้น คือ รัฐธรรมนูญพ่อขุนรามคำแหงตราไว้ให้ทุกคนเสมอกันหมดในกฎหมาย โดยประกาศปฏิญญาไว้ว่า พ่อเมืองจะต้อง "ปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมือง ชอบด้วยธรรมทุกคน"

อนึ่ง รัฐธรรมนูญปัจจุบันนี้แม้จะถือว่าบริบูรณ์สักเท่าใดก็ตาม ต่อไปอีกร้อยปีพันปีข้างหน้า คนในอนาคตอาจเห็นว่าไม่บริบูรณ์ก็ได้ เพราะถ้าถึงเวลานั้น มนุษย์สามารถเดินทางในอวกาศในสู่ดวงดาวนพเคราะห์ทั้งหลายได้ อาจต้องมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับการคมนาคมทางอวกาศไว้ แต่ถ้ามนุษย์อนาคตจะตำหนิว่า ของเราที่มีใช้กันใน

ปัจจุบันไม่ใช่รัฐธรรมนูญ และเราจะคืนชีวิตไปเถียงกับเขาได้ เราก็จะไม่เห็นด้วยกับเขาเป็นแน่ ข้อสำคัญ สิทธิเสรีภาพที่คนในสมัยสุโขทัยพึงหวงแหนนั้น มีประกันไว้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงอย่างบริบูรณ์ กล่าวคือสิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการสืบมฤดก สิทธิในการที่จะใช้ชีวิตแสวงความเป็นสุข สิทธิที่จะแสวงความเป็นธรรมเสมอกันในกฎหมาย หรือแม้แต่สิทธิปกครองบ้านเมืองด้วยตนเอง เหล่านี้ มีรับรองไว้โดยปราศจากข้อแม้เงื่อนไขในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ดีกว่าแมกนาคาตาของอังกฤษเสียอีก ดังจะได้ศึกษากันต่อไป

พิจารณากันตามความหมายดังกล่าวมา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นรัฐธรรมนูญไทยฉบับแรก ไม่ต่างอะไรกับแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น ซึ่งคนอังกฤษนับถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของเขา

พระเจ้าจอห์นเซ็นแมกนาคาตาเมื่อ ค.ศ. ๑๒๑๕ ส่วนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงนั้น ดังได้กล่าวมา น่าจะได้ประกาศปฏิญญาไว้ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖ ซึ่งตรงกับ ค.ศ. ๑๒๘๓ คือหลังจากกันเพียง ๖๘ ปีเท่านั้น เป็นที่เชื่อได้สนิทว่า ตามสภาพการในสมัยนั้นเป็นเรื่องที่ต่างคนต่างทำ ไม่มีการลอกเลียนกันเลย แต่แม้กระนั้น ปฐมรัฐธรรมนูญทั้งสองก็มีประเด็นเนื้อหาคล้ายคลึงกันอย่างน่าพิศวง ซึ่งข้าพเจ้าจะขอกล่าวเป็นข้อ ๆ ต่อไปนี้ ที่ใดมีข้อแตกต่างกันเป็นสำคัญ จะได้นำมากล่าวไว้ด้วย

๑) ประการแรก มีข้อสำคัญแตกต่างในทางอักษรศาสตร์ที่น่าสังเกตอยู่ แมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นนั้น ทั้ง ๆ ที่ในสมัยนั้นภาษาอังกฤษขีดเขียนก็มีใช้กันอยู่แล้ว กลับเขียนเป็นภาษาละติน ไม่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนรัฐธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงเขียนเป็นภาษาไทย ใช้อักษรไทยซึ่งเพิ่งจะได้ประดิษฐ์คิดขึ้นใช้ อีกประการหนึ่ง รัฐธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงจารึกไว้บนศิลา ดูเหมือนจะเป็นฉบับเดียวในโลก รัฐธรรมนูญของบ้านเมืองอื่นเขียนลงในกระดาษทั้งนั้น รวมทั้งแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นด้วย คำว่าแมกนาคาตาเป็นภาษาละติน แปลตรงตามตัวอักษร หมายความว่ากระดาษแผ่นใหญ่ แต่ในกาลต่อมา คำว่าคาตาในภาษาละติน แปลงมาเป็นคำว่าชาร์เตอร์ เช่นชาร์เตอร์แบงก์ ในภาษาอังกฤษมีความหมายถึงกฎบัตร ซึ่งก็กระดาษนั่นเอง ไม่ใช่ศิลา

๒) ในการปกครองบ้านเมือง ข้อแรกจะต้องมีบ้านเมืองให้ปกครอง เพราะฉะนั้นรัฐธรรมนูญแบบปัจจุบันจึงมักจะมีบทบัญญัติประกาศบ้านเมืองไว้ก่อน เช่นในรัฐธรรมนูญสมัย

ประชาธิปไตยของเรามีประกาศไว้ว่า ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งแยกมิได้ ปฐมรัฐธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงและของพระเจ้าจอห์น ก็มีประกาศไว้เป็นทำนองเดียวกัน ในแมกนาคาตามีตราไว้เป็นเบื้องต้นว่า พระเจ้าจอห์นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งประเทศอังกฤษ เป็นเจ้าแห่งประเทศไอแลนด์ เป็นท้าวพระยาแห่งประเทศนอร์มังดีและอากิแตน เป็นขุนแห่งอังจู ส่วนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีตราไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงมีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบเบื้องตะวันออกไปถึงพิจิตร พิษณุโลก ลุ่มแม่น้ำป่าสัก จนถึงผั่งโขงและเวียงจันทร์ เวียงคำ เบื้องหัวนอนคือทิศใต้ ไปถึงกำแพงเพชร นครสวรรค์ เมืองสรรค์ สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช จรดฝั่งทะเล เบื้องตะวันตกจนถึงเมืองฉอด (อำเภอแม่สอด) เมืองหงสาวดี มีสมุทรหากเป็นแดน (อ่าวเบงกอล) เบื้องตีนนอนคือทิศเหนือจนถึงเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองพัว พ้นผั่งโขง (ริมแม่น้ำน่านตอนเหนือ) บรรจบเมืองชะวาเป็นที่สุด (คำเดิมซ่าว คือหลวงพระบาง)

บางคนมีความเห็นว่า การปกครองราชอาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงปกครองกันแบบนครรัฐ (City State) อันเป็นระบอบการปกครองที่มีอยู่ทั่วไปในอินเดียและยุโรปยุคนั้น ข้อนี้ย่อมสุดแล้วแต่จะเข้าใจคำว่านครรัฐในความหมายอย่างไร และความจริงในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ประเทศไทยก็เป็นแผ่นดินที่ยังแบ่งแยกกันอยู่ ราชอาณาจักรเชียงใหม่และพเยาของพระยาเม็งรายและพระยางำเมือง มีอำนาจอิทธิพลเท่า ๆ กับราชอาณาจักรสุโขทัย ส่วนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ ราชอาณาจักรอู่ทองก็กำลังผักตัวขึ้นมา และแผ่อำนาจขึ้นมาทางเหนือ จนในที่สุด เมื่อพระเจ้าลือไทราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงสวรรคตไปแล้ว สุโขทัยต้องเสียเมืองแก่ราชอาณาจักรอู่ทอง แต่ถึงกระนั้น ประกาศในศิลาจารึก ก็ได้แสดงอาณาเขตสุโขทัยไว้อย่างกว้างขวาง กรุงสุโขทัยจึงไม่ใช่เมืองเล็ก ๆ ซึ่งคำว่านครรัฐอาจชวนให้เข้าใจผิดได้ พูดกันถึงความเล็กความใหญ่แล้ว สิงคโปร์เล็กนิดเดียว เวลานี้ยังเป็นประเทศเอกราชได้

ความจริงสุโขทัยเป็น “เมืองกว้างช้างหลาย” ใหญ่กว่ากรุงเก่า มีโบราณสถานเป็นศิลาแลงคงทนกว่าโบราณสถานอิฐที่อยุธยา ซากโบราณสถานที่สุโขทัยแสดงว่า ผู้ก่อสร้างสมัยนั้นมีความคิดในทางสถาปัตยกรรมเล็งการไกล โบราณสถานจึงทำไว้ด้วยศิลาแลง มีรูปลักษณะ

ทั้งสูงและใหญ่ ผิดกับโบราณสถานของไทยทางใต้ ซากเสาวัดศิลาแลงที่สุโขทัยสูงเป็นพิเศษ เพราะสมัยนั้นนิยมสร้างพระพุทธรูปยืนห้ามญาติ ซึ่งศิลาจารึกเรียกว่าพระอัฏฐารส เดี๋ยวนี้ใครสร้างพระพุทธรูปแบบนี้ มักให้ท่านยืนตากแดดตากฝน ต่อเมื่อเข้ากุฏินั่งลงแล้ว จึงจะสร้างหลังคาโบสถ์กันแดดกันฝนถวาย คนไทยเราเสียเงินเสียทองเดินทางไปดูตึกพาเธนอนโบราณที่กรุงเอเธนส์ เมืองหลวงกรีก แต่ที่แท้บ้านเราเองแค่กรุงสุโขทัย มีซากเสาโบราณสถานยังยืนต้นตระหง่านให้ดูได้คล้าย ๆ กัน โบราณสถานอันมีความสำคัญดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า ได้แก่เนินปราสาท ชื่อเนินปราสาทชวนให้เข้าใจผิดว่าเคยมีปราสาทตั้งอยู่บนนั้น แต่ความจริงไม่มี ซากก็ไม่มี ทำไว้เป็นเนินดินเรียบ ๆ มีก่ออิฐล้อมรอบ กว้างยาวประมาณ ๕๐ เมตร สูงจากพื้นดินประมาณ ๑ เมตรครึ่ง ตรงกลางเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแท่นมนังคศิลาบาตร ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงเสด็จออกสภาราษฎร ศิลาจารึกก็ประดิษฐานไว้ที่ตรงนี้ โบราณสถานสุโขทัยจะมีหรือไม่มีความสำคัญในทางสถาปัตยศาสตร์หรือโบราณคดีเป็นประการใดก็ตาม เนินปราสาทดินนี้มีความสำคัญแก่ชีวิตของปวงชนชาวไทยในสมัยนั้นอย่างยิ่งยวด เพราะตามความเข้าใจของข้าพเจ้าดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า ตรงนี้เป็นสภาราษฎรเดิมของไทย

ความคิดเกี่ยวกับนครรัฐ อาจหลงเข้าใจผิดจากความในศิลาจารึกที่กล่าวว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าท่านเป็นแต่เจ้าเมืองทั้งสองนั้นเท่านั้น ตั้งแต่โบราณมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา คนไทยเรียกชื่อบ้านเมืองของตนตามชื่อเมืองหลวง เรียกตนเองว่าเป็นคนดีของกรุงศรีอยุธยา ถ้าดีจริง ในกฎหมายเบ็ดเสร็จของกรุงเก่ามีบัญญัติไว้ในบทที่ ๔๑ ว่า “ที่ในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ฯ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่ จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้” บทที่ ๔๒ บัญญัติไว้ด้วยว่า “ที่นอกเมืองหลวงอันเป็นแว่นแคว้นกรุงศรีอยุธยา ใช่ที่ราษฎร อย่าให้ซื้อขายแก่กัน อย่าละไว้เป็นทำเนเปล่า ให้นายบ้านนายอำเภอร้อยแขวงแลนายอากรจัดคนเข้าอยู่” กฎหมาย ๒ บทนี้กล่าวถึงที่ดินในและนอก “กรุงศรีอยุธยา” อันรวมเป็นแว่นแคว้นแผ่นดินไทย กรุงศรีอยุธยาจึงหมายถึงเมืองไทยทั้งหมด ไม่จำกัดเฉพาะเมืองหลวงเท่านั้น และเมื่อพูดถึงคนดีของกรุงศรีอยุธยา เราก็ไม่เข้าใจกันโดยจำกัดว่า คนดีมีแต่ภายในกำแพงเมืองหลวงเท่านั้น

ข้อสำคัญ กฎหมายพ่อขุนรามคำแหงเป็นกฎหมายแหวกแนวดังกล่าวมา ที่อื่นเขาปกครองบ้านเมืองกันเป็นสมบูรณาญาสิทธิราช ท่านปกครองของท่านแบบพ่อปกครองลูกในครอบครัว ที่อื่นใช้การปกครองแบบนครรัฐ จึงไม่ได้หมายความว่าพ่อขุนรามคำแหงจะต้องเอาอย่าง นอกจากนั้น ไทยเคยปกครองราชอาณาจักรน่านเจ้ามาก่อนแล้ว ไม่มีนักพงศาวดารบันทึกว่า การปกครองน่านเจ้าเป็นการปกครองแบบนครรัฐ

ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีกล่าวไว้ทั่วไปถึงการที่พ่อขุนรามคำแหงเป็นเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าเป็นชื่อเมืองเดียวกัน เพราะเมืองสุโขทัยเป็นเมืองหนึ่งเก่าแก่กว่า และเป็นเมืองสำคัญ เดิมเป็นเมืองหลวงของทางเหนือ เหตุนี้ จุดสงครามปลดแอกขอมในสมัยสุโขทัยจึงได้เริ่มขึ้นที่นี่ ตามพงศาวดารปรากฏว่า ขุนผาเมืองและขุนบางกลางท่าว พระราชบิดาของพ่อขุนรามคำแหง ได้ร่วมมือกันทำสงครามกับแม่ทัพเขมรชื่อโขลญลำพงจนได้ชัยชนะตีกรุงสุโขทัยแตก แล้วขุนผาเมืองได้สถาปนาขุนบางกลางท่าวขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองสุโขทัย เฉลิมพระนามเขมรซึ่งท่านเองได้ไว้ก่อนแล้วขึ้นเป็นขุนศรีอินทราทิตย์ ตำแหน่งเต็มควรจะเป็น กมรเตงอัญศรีอินทราทิตย์ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นตำแหน่งเทียบเท่ากับมหาอุปราช แต่ท่านไม่ใช้ ส่วนกรุงศรีสัชนาลัยเป็นเมืองที่สร้างขึ้นทีหลัง อยู่ทางเหนือห่างจากกรุงสุโขทัยประมาณ ๔๐–๕๐ กิโลเมตร ตามพงศาวดารปรากฏว่าเป็นเมืองลูกหลวง เมื่อพระเจ้าลือไทเป็นรัชทายาทได้เสด็จกินเมืองนี้ และเมื่อเกิดการจลาจลในกรุงสุโขทัยได้เสด็จยาตราทัพมาปราบ จนต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติกรุงสุโขทัย เมื่อเช่นนี้จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า สมัยเมื่อขุนบาลเมืองพระเชษฐาครองราชสมบัติอยู่ พ่อขุนรามคำแหงคงจะได้กินเมืองศรีสัชนาลัยในฐานะที่เป็นลูกหลวง ครั้นเมื่อได้ขึ้นครองราชสมบัติกรุงสุโขทัยแล้ว ยังอาลัยไม่ลืมถิ่นเดิม จึงได้จารึกไว้ในศิลาว่า พระองค์เป็นเจ้าเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย

๓) เกี่ยวกับที่มาของอำนาจปกครอง สมัย ๗๐๐ ปีมานี้ ลัทธิอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนยังไม่มีเหมือนดังที่ประกาศไว้ในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน แต่ก็มีลัทธิอื่นแสดงที่มาแห่งอำนาจอธิปไตยอยู่เหมือนกัน ในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นมีประกาศไว้ว่า พระเจ้าจอห์นได้เป็นพระมหากษัตริย์ด้วยพรของพระผู้เป็นเจ้า (By the grace of God) ศิลาจารึกของพ่อ-

ขุนรามคำแหงกล่าวไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นเสวยราชสมบัติโดยวิถีทางสืบราชสันตติวงศ์ "พี่กูตายจึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม" ทั้งกลมหมายความว่าทั้งหมด ข้อนี้แสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่ได้ใช้โฆษณาชวนเชื่อ แต่แสดงความจริงถึงเสถียรภาพ และความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในการเข้าสู่อำนาจปกครองโดยไม่มีการปฏิวัติรัฐประหารแย่งอำนาจกัน ข้อแตกต่างอันสำคัญคือการเข้าสู่อำนาจปกครองของพระเจ้าจอห์นอาศัยลัทธิสมมติเทวราช จึงได้กล่าวไว้ในแมกนาคาตาว่าได้ขึ้นครองราชสมบัติด้วยพรของพระผู้เป็นเจ้า ลัทธินี้ขอมก็เคยใช้ โดยถือเป็นหลักว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอิศวรแบ่งภาคลงมาปกครองมนุษย์ อันเป็นลัทธิพราหมณ์

ความจริงคนไทยเราเมื่อสมัยก่อนปลดแอกขอม ก็ตกอยู่ใต้อารยะธรรมขอมเช่นเดียวกับเขมร แต่ประวัติศาสตร์กรุงสุโขทัยเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ ที่ไทยมิได้ทำแต่สงครามกับขอมเท่านั้น แต่ได้ปฏิวัติล้มเลิกอารยะธรรมขอมตั้งแต่นั้นสืบมา เจดีย์สถานซึ่งเดิมก่อสร้างเป็นปรางค์ขอม ได้ปฏิวัติเป็นเจดีย์ยอดแหลมทรงลังกาหรือไทย ลัทธิพุทธศาสนามหายานของขอมก็ได้สลัดทิ้งนับตั้งแต่นั้น หันไปใช้ลัทธิลังกาหินยาน ในศิลาจารึกจึงมีกล่าวถึงสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกหรือเป็นพหูสูตรกว่าปู่ครูในเมืองนี้ "ทุกคนลุก (มาจาก) เมืองศรีธรรมราช" คือนครศรีธรรมราช อันเป็นที่ตั้งมั่นของลัทธิลังกาวงศ์ ตามพงศาวดารปรากฏว่า สมัยสุโขทัยนั้นเอง ที่พวกไทยล้อได้อพยพไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราช ชาวเมืองนครจึงเป็นไทยแท้ยิ่งกว่าไทยพันทางในกรุงเทพ ฯ ปฏิวัติอันสำคัญยิ่งคือ การปรับปรุงอักษรขอมประดิษฐ์เป็นอักษรไทยขึ้นใช้ เลิกใช้สังโยคแบบขอม ทั้งนี้เพื่อปฏิวัติจิตใจคนไทยซึ่งเคยตกอยู่ใต้อิทธิพลอารยะธรรมขอม จะเอาให้เป็นไทยให้จงได้ เมื่อทั้งหลายเหล่านี้ได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงไปหมด จึงไม่น่าประหลาดใจเลย ที่ได้มีการสลัดทิ้งลัทธิสมมติเทวราชของขอมไปด้วย

ข้อนี้จึงปรากฏเป็นข้อแตกต่างอยู่ในปฐมรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าว เพราะแทนที่จะประกาศการเข้าสู่อำนาจด้วยพรสวรรค์ดังปรากฏในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้แต่เพียงว่า พ่อขุนรามคำแหงได้ตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองเพราะพี่ตาย แต่ปัญหามีว่า เมื่อได้สลัดทิ้งลัทธิสมมติเทวราชของขอมลงไปแล้ว เมืองไทยนำลัทธิ

อะไรมาใช้แทนที่ ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมีกล่าวอยู่ทั่วไปว่า ขุนรามคำแหงเป็นพ่อเมือง ทั้งนี้มิใช่ว่าพระองค์ท่านได้ยกตนข่มราษฎร แต่มีความหมายเพียงว่า พ่อเมืองปกครองลูกเมืองเหมือนบุตร ความในตอนท้ายศิลาจารึกบ่งชัดถึงข้อนี้ เพราะกล่าวถึงหน้าที่พ่อเมืองจะต้องปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองโดยชอบธรรมทุกคน คำว่า ปลูกเลี้ยง ตกทอดมาใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เช่นที่ปรากฏในบทละครท้าวสามล กล่าวถึงการปลูกฝังเสียยังแล้ว ให้ลูกแก้วมีคู่เสน่หา คำว่าพ่อลูกยังมีใช้อีกในศิลาจารึก เช่นที่กล่าวถึงขุนเมืองลูกขุน หมายถึงเจ้าเมืองกับข้าราชการรองลั่นลงไป เป็นการแบ่งหน้าที่ช่วยกันปกครองบ้านเมือง หาใช่เป็นการแบ่งชั้นวรรณะไม่

รัฐธรรมนูญปัจจุบันยึดหลักเสรีภาพ เสมอภาพ ภาดรภาพ หลักเสมอภาพมีอยู่ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงอย่างไม่น่าสงสัย เพราะกล่าวถึงการปกครองลูกเมืองโดยชอบธรรม “ทุกคน” ส่วนหลักภราดรภาพก็น่าจะมีอยู่ เพราะปรากฏในศิลาจาลึกหลัก ๔ เป็นภาษาขอมว่าในสมัยพระเจ้าลือไท พระราชนัดดาพ่อขุนรามคำแหง กรุงสุโขทัยไม่มีทาสเหมือนในดินแดนใต้อำนาจขอม ทาสที่อื่นจึงหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ณ กรุงสุโขทัย ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระแก่ตน ส่วนหลักเสรีภาพก็มีอยู่เป็นอันมาก และเป็นเสรีภาพอันปราศจากเงื่อนไขผิดกับเป็นเสรีภาพอันมีเงื่อนไขในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นดังจะได้ศึกษากันต่อไป

ดังได้กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า ไทยในสมัยสุโขทัยใช้ลัทธิเอนกนิกรสมมติ ไม่ใช่ลัทธิสมมติเทวราช เพราะการเป็นพ่อเมืองนั้น มีนัยเป็นปริยายอยู่ในตัวว่า คนทั้งหลายเขานับถือยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้า ไม่ต่างอะไรกับประเพณีตกทอดถึงปัจจุบันที่ลูกบ้านเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน โดยนัยเช่นนี้ พ่อเมืองในสมัยกรุงสุโขทัย จึงไม่มีอำนาจเป็นเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้าชีวิต เหมือนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่บ้านข้าพเจ้าเอง เวลานี้มีออดไฟฟ้าติดไว้ เมื่อกดออดเข้า คนใช้ข้างล่างต้องขึ้นมารับสั่งรับใช้ คิดถึงข้อนี้ขึ้นมาทีไร ให้รู้สึกสงสารพ่อเมืองสมัยกรุงสุโขทัยเป็นที่สุด เพราะตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมีประกาศไว้ว่า เมื่อไรไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง ไปลั่นกระดึงที่ปากประตูเข้า พ่อขุนรามคำแหงพ่อเมืองจะต้องออกมาหา คนขนาดที่ใคร ๆ ไปดีดกระดึงเรียกออกมาหาได้ดังนี้ ลักษณะดูจะเป็นบ่อยเขามากกว่าจะไปใช้อำนาจเป็นเจ้าชีวิตเจ้าแผ่นดินกับเขาได้อย่างไร

ตามนิทานพระร่วงตกทอด ไม่แต่คนเท่านั้น แม้แต่ม้ายังไปลั่นกระดิ่งเรียกพ่อขุนรามคำแหง นิทานนี้เล่าสู่กันฟังมาแต่โบราณว่า สมัยนั้น บุรุษคนหนึ่งเลี้ยงอาชาไว้ใช้งาน เมื่อมันยังหนุ่ม เจ้าของได้ใช้มันขับขี่ตลอดจนเทียมรถขนสินค้าไปขายจนมีเงินมีทอง ครั้นม้าแก่ลงหมดประโยชน์ เจ้าของกลับปล่อยให้มันหากินเอง ไม่เอาใจใส่ วันหนึ่งม้าไปเล็มหญ้าที่หน้าประตูวังดึงเชือกกระดิ่งดัง พ่อขุนรามคำแหงจึงต้องออกมาพบตามที่ประกาศไว้ในศิลาจารึก ครั้นกลายเป็นม้า ไม่ใช่คน และถามสวนความด้วยซื่อ ปรากฏเจ้าของไม่มีกตัญญูต่อสัตว์ผู้มีคุณ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าของนำม้าไปเลี้ยงให้เป็นสุข ไม่ให้ปล่อยให้มันหากินเอง

พ.ศ. ๒๔๘๖–๒๔๘๗ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประมาณ ๒๐ ปีมานี่เอง เสรีไทยจากอเมริกายังได้มีโอกาสไปใช้พ่อเมืองในมณฑลสิบสองบันนาในประเทศจีน ในการเดินทางเข้ามาแทรกซึมในเมืองไทย ทหารเสรีไทยต้องผ่านมาทางเมืองยาง เมืองฮำ เมืองขอน เมืองคำ เมืองเชียงรุ้ง ตามเมืองใหญ่เหล่านี้ทุกเมือง เมื่อมีกิจธุระทางการบ้านเมืองเกี่ยวกับความสะดวกในการเดินทาง หรือเสบียงพาหนะ ทหารเสรีไทยต้องไปติดต่อกับหัวหน้าในเมืองเหล่านั้น ซึ่งเขาเรียกว่าบ้อเมือง พ่อเมืองได้กรุณาเป็นธุระจัดให้เรียบร้อย เมืองใหญ่ในมณฑลสิบสองบันนาบางเมืองมีเจ้า แต่เป็นตำแหน่งทรงเกียรติ ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมืองเหมือนตำแหน่งพ่อเมือง ตำแหน่งนี้ไม่ใช่ตำแหน่งตกทอด เมื่อพ่อเมืองตาย ตำแหน่งพ่อเมืองไม่ตกทอดได้แก่ลูก แต่เสรีไทยเดินทางมารบ ไม่ได้มาศึกษาประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี จึงซักถามได้ความเพียงเท่านี้ ไม่ทราบว่าคนในสิบสองบันนามีพ่อเมืองใช้กันมาช้านานเท่าใด แต่คนที่นั่นก็ไทยอิสาณนั่นเอง หน้าตาเป็นไทยอิสาณ พูดภาษาไทยอิสาณ และถือตัวอยู่แต่ในหมู่พวกเดียวกันเอง ไม่ผสมกับจีน

ประเพณีดีดกระดิ่งเรียกพระเจ้าแผ่นดินนี้ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนัก แม้เวลาจะได้ล่วงเลยมาแล้วตั้ง ๖๐๐ ปี ในหลวงรัชกาลที่ ๔ ของเรานี้เอง ยังต้องนำประเพณีนี้มาใช้บังคับในสมัยที่พระเจ้าแผ่นดินเป็นถึงกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราช มีประกาศรัชกาลที่ ๔ ในกฎหมายรัชกาลประกาศไว้ว่า ได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้แขวนกลองวินิจฉัยเภรีไว้ที่ปากประตูพระราชวัง เมื่อตีกลองเรียก ราษฎรคนใดประสงค์จะทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาเกี่ยวกับคดี

ความ ในหลวงรัชกาลที่ ๔ จะออกไปพบ แต่โดยที่สมัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินเป็นถึงกษัตริย์ทรงสมบูรณาญาสิทธิราช ในหลวงรัชกาลที่ ๔ จึงได้ผูกเงื่อนไขไว้นิดเดียวว่า ใครจะมาตีกลองเรียกออกมาพบเมื่อใดก็เชิญ ขออย่างเดียวคือ วันไหนฝนตกอย่าไปตีเข้า จะไม่เสด็จออก เห็นจะเป็นเพราะทรงเป็นหวัดง่าย

ประกาศรัชกาลที่ ๔ วันอังคาร เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเมีย ยังเป็นนพศก อันเป็นวันที่ ๒๕๑๘ ในรัชกาลนั้น มีกล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ใดประสงค์จะทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาให้นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายในที่ใดที่หนึ่งเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้ ไม่ห้าม ถ้าไม่มีใครจะอนุเคราะห์ถวายเรื่องราวให้ ก็ให้ไปคอยที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรีย์ เวลาบ่ายเย็น ถ้าไม่มีราชการอื่นสำคัญ "และฝนไม่ตก" พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จออกบนพระที่นั่งสุทไธสวรีย์ แล้วจะให้ตีกลองวินิจฉัยเภรีเรียกคนมาถวายฎีกาเมื่อนั้น ในประกาศอีกฉบับหนึ่งตีพิมพ์เมื่อวัน ฯ ปีเถาะสัปตศก โปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศว่า ผู้ถวายฎีกาจะให้กรมล้อมพระราชวังแต่งเขียนฎีกาให้เหมือนอย่างแต่ก่อนก็ตามใจ หรือจะให้ผู้ใดแต่งเขียนให้ หรือจะแต่งเขียนเองก็ตามใจ แต่ขอให้เขียนให้ถูกต้องตามอักษรที่ใช้อย่าให้ผิด อนึ่งอย่าคบนักเลงฝืนให้แต่งเขียนให้เป็นอันขาด เรื่องราววนเวียนเลอะเทอะนัก ประกาศฉบับนี้มีข้อสำคัญในตอนท้ายว่าดังนี้ "และการซึ่งทรงรับฎีกาเป็นความเปลื้องทุกข์ของราษฎรนี้ ทรงยินดีว่าได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันใหญ่อยู่อย่างหนึ่ง จึงโปรดเกล้า ฯ ว่า ถ้าผู้ใดมาทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาจะพระราชทานเงินคนละสลึงเป็นบำเหน็จก่อน เมื่อชำระได้ความจริง ผู้ถวายฎีกาชนะความตามเรื่องราวในฎีกาของผู้นั้นแล้ว จะพระราชทานเงินเพิ่มให้อีกสลึงหนึ่งเป็นรางวัล" ดูเอาเถิดนี่ก็พ่อเมืองที่น่าสงสารอีกพระองค์หนึ่ง ไม่ผิดกับพ่อขุนรามคำแหง แทนที่จะรีดไถลูกบ้านลูกเมือง ด้วยทรงพระมหากรุณาธิคุณวิตกไปว่า ลูกบ้านลูกเมืองจะถูกรีดไถ และอาจเกรงอำนาจอิทธิพลของผู้หนึ่งผู้ใด ไม่กล้านำเรื่องขึ้นว่ากล่าว จึงต้องทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ติดสินบนไว้ ใครร้องถวายฎีกา จะโปรดเกล้า ฯ วางมัดจำชำระเงินล่วงหน้าให้สลึงหนึ่งก่อน ถ้าเอาเรื่องจริงมาว่ากล่าวไม่ใช่เท็จจนชนะความแล้ว ยังจะตกรางวัลให้อีกสลึงหนึ่ง ซึ่งสมัยก่อนก่อนเป็นเงินไม่ใช่น้อย สมัยพ่อขุนรามคำแหง มักกะโทได้เงินน้อยกว่านี้ คือพระร่วงบ้วน

เขละเป็นเบี้ยให้เพียงเบี้ยเดียว ยังนำไปใช้ตั้งตัวได้เป็นเศรษฐี จนในที่สุดได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองเมาะตะมะ ทรงพระนามรับพระราชทานว่าพระเจ้าพ่ำรั่ว

ประเพณีดีดกระดิ่งเรียกพระเจ้าแผ่นดินออกมาพบนี้ เป็นต้นบัญญัติของประกันเสรีภาพในรัฐธรรมนูญปัจจุบันเกี่ยวกับสิทธิร้องทุกข์ของราษฎร ในสมัยขุนช้างขุนแผน ยังปรากฏว่าขุนช้างดำน้ำไปถวายฎีกาต่อหน้าเรือพระที่นั่ง ส่วนทางด้านการศาล เมืองไทยก่อนปฏิวัติรัฐประหาร ไม่มีศาลสูงสุดเหมือนบ้านเมืองอื่นเขา มีแต่ศาลชั้นต้นกับศาลอุทธรณ์ ถ้าไม่พอใจแค่นั้น ได้แต่ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อกรรมการฎีกา ซึ่งนั่งพิจารณาในชั้นสู้ความสูงสุดในฐานะเป็นกรรมการต่างพระเนตรพระกรรณในหลวง ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดของชาติเพิ่งมาขึ้นในระยะ ๓๐ กว่าปีมานี้เอง เวลาล่วงมาถึงปัจจุบัน แม้สมัยนี้จะไม่มีกระดิ่งแขวนไว้ให้ไปลั่น ไม่มีกลองวินิจฉัยเภรีให้ไปตีกัน ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของประเพณีดังกล่าวมา ไพร่ฟ้าหน้าปกคนใดออกเงินโดยเสด็จพระราชกุศลเพียง ๔,๐๐๐–๕,๐๐๐ บาท ก็ยังสามารถเข้าเฝ้าในหลวงองค์ปัจจุบันของเราได้ใกล้ชิดถึงในพระบรมมหาราชวัง ไม่มีที่ไหนในโลก ที่ลูกเมืองจะมีโอกาสเข้าใกล้ชิดพ่อเมืองได้ถึงเพียงนี้

๔) มูลเหตุที่ขุนนางอังกฤษคิดจะล้มราชบัลลังก์พระเจ้าจอห์น สืบมาจากการเก็บภาษีโดยไม่เป็นธรรม ซึ่งพระเจ้าจอห์นเรียกเก็บเอาจากขุนนางบ้าง ใช้ข้าราชบริพารให้ไปเรียกเก็บเอาจากชาวบ้านบ้าง ในแมกนาคาตาจึงได้มีข้อความเป็นข้อผูกมัดไว้ว่า ต่อแต่นั้นไปจะไม่มีการเรียกเก็บภาษีชนิดที่เรียกว่า Scutage โดยไม่ได้รับความยินยอมเห็นชอบโดยทั่วไป (คำอังกฤษนี้เกือบจะเหมือนคำว่า จกอบในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง) แต่มีเงื่อนไขตราไว้ด้วยว่า ถ้าเป็นการเก็บภาษีเพื่อไถ่องค์พระมหากษัตริย์ เพื่อสถาปนารัชทายาทเป็นขุนนาง หรือเพื่ออภิเศกสมรสพระราชธิดาองค์ใหญ่ ให้ยังเก็บได้ ถึงกระนั้นก็จะเก็บแต่พอสมควร เพื่อขอความเห็นชอบในการเก็บภาษีดังว่านี้ พระเจ้าจอห์นสัญญาว่า จะเรียกประชุมเถระมหาเถระขุนชั้นเอิล และแบรอนผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้ที่มาประชุมลงมติอย่างไร จะได้เรียกเก็บภาษีตามนั้น ในแมกนาคาตามีบัญญัติไว้ด้วยว่า จะให้พ่อค้าวานิชทั้งปวงเดินทางออกเข้าสู่ราชอาณาจักรอังกฤษได้โดยปลอดภัยปราศจากความเกรงกลัว และให้เดินทางไปมาค้าขายได้เป็นเสรี ไม่ต้องเสียภาษี บัญญัติแมกนาคาตาข้อนี้เอง ได้วิวัฒนาการมาเป็นหลักรัฐธรรมนูญใน

ประเทศอังกฤษว่า รัฐจะเก็บภาษีจากราษฎรโดยไม่ได้รับความยินยอมเห็นชอบจากผู้แทนของเขาไม่ได้ (No taxation without representation) และกฎหมายงบประมาณเรียกเก็บภาษีก็ยังต้องเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรอังกฤษผ่านกันทุก ๆ ปี จนตราบเท่าทุกวันนี้

หลักการเก็บภาษีในระบอบรัฐธรรมนูญนั้น ความจริงได้วิวัฒนาการมาโดยวิธีกลับหน้าเป็นหลัง ในสมัยพระเจ้าจอห์น ราษฎรยึดถือเป็นหลักสิทธิเสรีภาพอันสำคัญที่จะไม่ต้องถูกเจ้านายรีดเก็บภาษี มีกล่าวไว้ในแมกนาคาตาถึงเอกสิทธิ์กำบรรพ์ของกรุงลอนดอนที่จะไม่ต้องถูกชักภาษีผ่านด่าน แต่มาในปัจจุบันนี้ แทนที่ราษฎรจะมีสิทธิเสรีภาพดังนั้น รัฐธรรมนูญปัจจุบันกลับบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของราษฎรต้องเสียภาษี เมื่อคิดถึงระบบรีดไถที่ประชาชนคนไทยกำลังประสพจนบ่นกันพรึมไปทั่วเมืองอยู่ในปัจจุบันนี้แล้ว ก็ดูจะไม่ต่างอะไรกับสภาพการณ์สมัยเมื่อ ๗๐๐ ปีมานี้นัก และข้อนี้น่าจะเป็นเหตุให้เข้าใจได้ดีว่า เหตุใดประชาชนพลเมืองเมื่อ ๗๐๐ ปีมานี้ จึงคิดไปในทางตรงกันข้าม หากเมืองไทยไม่ปราบระบอบคอรัปชั่นรีดไถให้สิ้นซากไปแล้ว สงสัยว่าในกาลข้างหน้าต่อไป หลักรัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ดี ๆ ให้ไทยราษฎร์มีหน้าที่ต้องเสียภาษี จะต้องปฏิวัติแก้ไขกันใหม่ให้กลายเป็นว่า ราษฎรมีสิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในอันที่จะไม่ถูกรัฐเรียกเก็บภาษี

รัฐธรรมนูญของพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ตรงกันข้าม คือแทนที่จะรับสารภาพเหมือนจำเลยต้องคดีอาญา ว่าได้เก็บภาษีมาโดยไม่เป็นธรรมและจะไม่เก็บอีก เหมือนข้อความที่ปรากฏในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น กลับกล่าวไว้ให้คนไทยซึมน้ำตาว่า "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูทาง" เพราะเหตุนี้จึง "เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า" เพื่อประโยชน์ที่ประชาชนจะไปมาค้าขายกันได้ดังนี้โดยสะดวก ในสมัยพระเจ้าลือไท ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างถนนศิลาแลงเชื่อมโยงระหว่างกรุงสุโขทัยศรีสัชนาลัยและกำแพงเพชร ตลอดจนที่อื่น ประมาณระยะทางทั้งสิ้นสัก ๑๐๐ กิโลเมตรเห็นจะได้ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยในกาลต่อมาได้ดำเนินนโยบายสร้างทางของกษัตริย์พระราชวงศ์ร่วงเป็นกิจลักษณะแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า จะเป็นการช่วยเปิดเมืองให้คนไทยไปมาติดต่อถึงกัน ทำให้เป็นประชาธิปไตยได้รวดเร็วกว่านี้เป็นอันมาก แม้ทางหลวงในปัจจุบันนี้ก็ยังต้องอาศัยทางพระร่วงเป็นรากฐาน

และเพราะในสมัยนั้นไม่มีการกินหินกินทรายกันเหมือนทุกวันนี้ จึงปรากฏว่าทางทับพระร่วงนี้เป็นทางดีไม่มีชำรุด

ภาษีจกอบตามศิลาจารึกเป็นภาษีผ่านด่าน และเพราะเจ้าเมืองสุโขทัยไม่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง ราษฎรจึงจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขายได้สะดวก ในเวลาเดียวกัน ศิลาจารึกพ่อขุนราม-คำแหงได้รับประกันสิทธิในการทำมาค้าขายของราษฎรไว้ด้วย ซึ่งใครจะค้าช้างค้าม้าก็ได้ ใครจะค้าเงินค้าทองก็ค้าได้ ไม่มีการผูกขาดการค้าเป็นของพระเจ้าแผ่นดินเหมือนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตกมาถึงสมัยปัจจุบัน การค้าเงินค้าทองที่เป็นหลักประกันเงินตรายังผูกขาดไว้เป็นของรัฐ ทั้งนี้ตามกฎหมายควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินในปัจจุบัน

บางคนมีความเห็นว่า การที่ศิลาจารึกประกาศไม่เก็บภาษีจกอบนั้น ไม่ได้หมายความว่าเจ้าเมืองจะไม่เก็บภาษีอย่างอื่น ข้อนี้ ถ้าว่ากันตามหลักกฎหมายปัจจุบันเป็นไปไม่ได้ เพราะขัดต่อหลักแปลกฎหมาย หลักตีความกฎหมายมีอยู่ว่า กฎหมายมีเท่าใดพึงบังคับได้เท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อศิลาจารึกไม่ได้บัญญัติให้เก็บภาษีอย่างอื่น จะตีความเพิ่มเติมกฎหมายเข้าไปให้เจ้าเมืองเก็บภาษีอย่างอื่นไม่ได้ และตามที่ข้าพเจ้าได้อ่านมา ก็ไม่เคยพบเห็นที่ไหนว่าในสมัยกรุงสุโขทัย มีภาษีอย่างอื่นอะไรที่จะเก็บได้นอกจากจกอบ สมัยนั้นไม่มีภาษีเงินได้ ภาษีการค้า ภาษีจิปาถะเหมือนอย่างทุกวัน ในศิลาจารึกท่านก็กล่าวไว้ให้เห็นได้ด้วยว่า เจ้าเมืองไม่ต้องเก็บภาษีจากลูกเมือง เพราะกรุงสุโขทัยเป็นเมืองดีอยู่แล้ว ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เมื่อเศรษฐกิจและประกันสังคมมีอยู่ดังนี้ ราษฎรย่อมช่วยตัวเองได้ ไม่มีความจำเป็นต้องเก็บภาษีไปช่วยราษฎร ยิ่งไปกว่านั้น ตามความในศิลาจารึกยังปรากฏด้วยว่า ราษฎรในสมัยนั้นเป็นคนช่วยตัวเองได้อย่างขยันขันแข็ง ไพร่ในเมืองสุโขทัยจึง “สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน”

ข้อแตกต่างอันสำคัญระหว่างศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกับแมกนาคาตา คือ ปฐมรัฐธรรมนูญของอังกฤษเริ่มให้หลักการว่า จะไม่มีการเก็บภาษีโดยไม่มีผู้แทนปวงชนเห็นชอบด้วย (No taxation without representation) ของเรากลับตรงกันข้าม ใช้หลักการว่าจะมีผู้แทนปวงชนโดยไม่มีการเก็บภาษี (Representation without taxation) ต้องถึงอย่างนี้ จึงจะ

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

เรียกชื่อได้ว่าประชาธิปไตยแบบไทย ไม่ใช่อย่างอื่นที่บางคนแอบอ้างเอาไปเรียกขาน ท่านผู้ฟังอาจตั้งอธิกรณ์ถามข้าพเจ้าได้ว่า มีหลักฐานอะไรที่ข้าพเจ้าจะนำมากล่าวว่าเมืองไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีผู้แทนปวงชน ข้อนี้ข้าพเจ้านำมากล่าวโดยอาศัยข้อความในศิลาจารึกสองแห่ง แห่งแรกคือสิทธิของราษฎรในสมัยนั้น ที่จะไปลั่นกระดิ่งเรียกพ่อเมืองออกมาพบได้ โดยเฉพาะเมื่อ "เจ็บท้องข้องใจ" คือเดือดเนื้อร้อนใจตามภาษาปัจจุบัน และก็ไม่ต้องสงสัยว่าเมื่อพ่อเมืองออกมาพบลูกเมืองแล้ว มีเรื่องเดือดร้อนเกี่ยวกับการปกครองเป็นประการใด ลูกเมืองย่อมจะขอให้บิดเบ่าได้ มิฉะนั้นจะให้ไปลั่นกระดิ่งเรียกออกมาพบกันทำไม ข้อความอีกแห่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าอาศัย คือ ความในตอนท้ายที่กล่าวว่า เมื่อพระครูเถระมหาเถระไม่ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสวดธรรมแล้ว พ่อขุนรามคำแหงจะขึ้นนั่งเหนือขดานหิน เพื่อ "ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุนฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน"

ความในตอนท้ายนี้ ข้าพเจ้าเห็นเป็นสำคัญยิ่งนัก เพราะข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับตำหรับตำราที่เขียนกันมาว่า ข้อความในตอนนี้เป็นข้อความเกี่ยวกับการที่พ่อขุนรามคำแหงออกขุนนาง ตามคำปรารภในกฎหมายกรุงศรีอยุธยา เช่นคำปรารภกฎมณเฑียรบาลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การออกขุนนางต้องมีการระบุตัวขุนนางและตำแหน่งหน้าที่เฝ้ารับพระบรมราชโองการไว้เป็นพิเศษ ข้อนี้หาได้มีจารึกไว้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงไม่ จริงอยู่ ข้อความมีกล่าวถึงลูกเจ้าลูกขุนเป็นเชิงออกขุนนาง แต่ท่านมิได้กล่าวไว้เพียงเท่านั้น ยังได้กล่าวไว้ชัดด้วยว่า ผู้ที่จะมาช่วยกันถือบ้านถือเมืองนั้น มิได้จำกัดแต่เฉพาะลูกเจ้าลูกขุนเท่านั้น แต่ขยายไปถึง "ฝูงท่วย" ด้วย ซึ่งมีกล่าวย้ำไว้ถึงสองครั้ง คำว่าฝูงท่วยที่ย้ำไว้ครั้งหลังติดต่อกับคำว่า "ถือบ้านถือเมือง" อ่านได้ความว่าเป็นการที่ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง คำว่าฝูงแปลว่ามาก หัวดำๆ เกลื่อนกลาดไปหมด จึงหมายถึงปวงประชาชน ลูกเจ้าลูกขุนไม่น่าจะมีเป็นฝูงๆ ในอันที่จะอ่านประกอบเป็นฝูงลูกเจ้าลูกขุนได้ คำว่า ท่วย ตรงกับคำว่า ทวย ในปัจจุบัน ซึ่งใช้เป็นคำประกอบคำว่าทวยราษฎร์เท่านั้น ภาษาไทยไม่มีใช้ว่าทวยกฎหมาย หรือทวยภาษี มีแต่คำว่าทวยราษฎร์ สมัยสุโขทัย ไม่เคยอ่านพบคำว่าท่วยลูกเจ้าลูกขุน ส่วนที่มีไม้เอกนั้นเป็นสำเนียงภาษาเหนือ เสียงกลางไทยเหนือมักจะอ่านออกเสียงไม้เอกเช่นเพลงผู้ใหญ่ลีที่ว่า สายันต์ตวันร้อนฉี่ ผู้ใหญ่ลีขี่ม้าบักจ้อน ข้าพเจ้าลองให้คนสวนชาวอิสานอ่าน สายันต์ทีไร

ออกมาเป็นสายนั้นทุกที เพราะฉะนั้น ทวยจึงกลายเป็นท่วยในภาษาเหนือ ข้อความในศิลาจารึกเอง ที่กล่าวถึง "ไพร่" เมืองสุโขทัยทั้งชายหญิงอวยทาน เพราะ "ฝูงท่วย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา" บ่งชัดอยู่ว่า ท่วย หมายความถึงไพร่ฟ้าประชาราษฎรทั่วไป ไม่หมายถึงลูกเจ้าลูกขุน ศิลาจารึกด้าน ๓ วรรคเดียวกับที่กล่าวถึงการให้ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองยังมีกล่าวถึง "ฝูงท่วย" จำศีลเมื่อเถระมหาเถระขึ้นนั่งเหนือขดานหินสวดธรรม ความในศิลาจารึกตอนนี้ จึงไม่ใช่เรื่องออกขุนนาง เพราะที่แปลดังนั้นก็จะต้องแปลต่อไปว่าคนสุโขทัยที่จำศีล มีแต่พวกขุนนาง ฝูงท่วยคนธรรมดาไม่จำศีล

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือ คำว่าถือบ้านถือเมืองเป็นคำหนักมาก จะใช้ในความหมายเกี่ยวกับการออกขุนนางรับพระบรมราชโองการไม่ได้ คำว่าถือของไทยเป็นคำหนัก ใช้กล่าวกันถึงถือสิทธิ ถือดี หรือยึดถือครอบครองดังที่ใช้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยสิทธิครอบครอง ทั้งคำว่าบ้านเมืองก็เป็นคำหนัก หมายความถึงอำนาจในการปกครองแผ่นดิน ดังที่ตกทอดมาเป็นคำว่าการเมืองหรือนักการเมืองในปัจจุบัน แม้ในศิลาจารึกเอง คำว่าถือก็เป็นคำหนักเหมือนกัน ข้อความเกี่ยวกับการถือผีไหว้เทวดาผู้เป็นหลักเมืองกล่าวว่า ขุนผู้ใด "ถือเมือง" สุโขทัย ไหว้ไม่ดี พลีไม่ถูก เมืองสุโขทัยล่มหรือ "หาย" ขุนเมืองถือเมืองมีความหมายหนักอย่างไร การที่ฝูงท่วยได้สิทธิถือบ้านถือเมืองจึงหนักยิ่งเท่ากันอย่างนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อนำมาใช้กล่าวถึงการที่ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองในศิลาจารึก ส่วนตัวข้าพเจ้าเองจึงเห็นว่าจะแปลเป็นอื่นไม่ได้ นอกจากหมายถึงการยอมให้ทวยราษฎรตลอดจนลูกเจ้าลูกขุนมีสิทธิมีเสียงในการปกครองบ้านเมืองของตนเอง และก็พ่อเมืองชนิดที่เขาลั่นกระดิ่งเรียกออกไปพบได้นั้น ขอให้ท่านทั้งหลายคิดกันเอาเองก็แล้วกัน ว่าจะไปถือบ้านถือเมืองอยู่คนเดียวโดยอำเภอใจได้อย่างไร

ที่สำคัญยิ่งไปกว่าคือ ว่ากันตามสภาพสถานที่อันเป็นที่ตั้งขดานหินหรือพระแท่นมนังคศิลาบาตรดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ขดานหินนี้มิได้ตั้งอยู่ภายในรั้วรอบขอบชิดในประสาทราชวัง อันจะเป็นพระที่นั่งสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกขุนนางได้เหมือนในสมัยต่อ ๆ มา ตามความในศิลาจารึก ขดานดินตั้งอยู่กลางระหว่างต้นตาลในที่โล่ง ๆ ไม่มีสิ่งปลูกสร้าง เป็น

ที่ซึ่งตามปกติทวยราษฎร์ประชุมกันฟังพระสวดธรรม ปัจจุบันนี้ปรากฏเป็นเนินปราสาทอยู่กลางระหว่างวัดมหาธาตุกับสระตระพัง สถานที่เป็นที่โล่งเปิดเผยเหมือนทุ่งพระเมรุเช่นนี้ จึงเป็นที่สาธารณะที่ราษฎรจะไปมาได้โดยสิทธิ ก็เมื่อเช่นนี้ หากพ่อเมืองกับลูกเจ้าลูกขุนไปนั่งประชุมถือบ้านถือเมืองกันที่นั่น เหตุใดไพร่ฟ้าหน้าปกธรรมดาจะเข้าไปร่วมถือบ้านถือเมืองด้วยไม่ได้ ดังได้กล่าวมา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ขดานหินพระแท่นมนังคศิลาบาตรนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นที่ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงนั่งเป็นประธานในการออกสภาราษฎร ท่านให้พื้นของท่านไว้สำหรับใช้เป็นที่ปฏิบัติประชาธิปไตยในสมัยกรุงสุโขทัยมาอย่างไร บัดนี้เปรียบประดุจด้วยวาจาสิทธิ์ของพระร่วงเจ้า ขดานหินนี้ก็ได้มาประดิษฐานอยู่ภายใต้เสวตรฉัตร ณ สภาอนันตสมาคม อันเป็นที่ประชุมใหญ่ของผู้แทนปวงชนชาวไทย ตลอดเวลา ๓๐ ปีมานี้ ขุนผู้ใดกระทำบ่ชอบด้วยธรรมดังอันต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ ขุนผู้นั้นจึงบ่มียืนเยิงเหิงนานเลย

ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมา ท่านทั้งหลายจะถามข้าพเจ้าว่า ก็ไหนเล่า ผู้แทนปวงชนชาวไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ข้อนี้น่ากลัวว่าจะต้องกล่าวถึงประชาธิปไตยแบบไทยอีก เพราะสำหรับแบบฝรั่งนั้น เขาตั้งรัฐบาลประกอบด้วยคน ๒–๓ คน แล้วเลือกผู้แทนกันเข้ามามากๆ ๑๐๐–๒๐๐ คน เพื่อควบคุมรัฐบาล ๒–๓ คนนั้น แต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อฝูงทวยราษฎร์ลูกเจ้าลูกขุนเป็นผู้ถือบ้านถือเมืองเองแล้ว จะกลับเป็นผู้แทนตนเองย่อมเป็นไม่ได้ ผู้ที่จะเป็นผู้แทนปวงชนสำหรับควบคุมให้ถือบ้านถือเมืองกันดีๆ ไม่ทำให้ราษฎรต้อง "เจ็บท้องข้องใจ" มาดั้นกระดิ่งเรียกหา จะมีก็แต่พ่อเมืองเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้แทนปวงชนในประชาธิปไตยสมัยสุโขทัย จึงได้แก่พ่อเมืองนั่นเอง และก็เป็นผู้แทนที่มีประสิทธิภาพเสียด้วย เพราะเมื่อราษฎรมาร้องเรียนมีความเดือดเนื้อร้อนใจอะไร พ่อเมืองอยู่ในฐานะที่จะแก้ไขให้ได้ ในศิลาจารึกไม่มีกล่าวไว้ว่า เมื่อราษฎรได้รับความเดือดร้อนให้ไปร้องเรียนต่อลูกเจ้าลูกขุนที่ไหน มีอยู่คนเดียวเท่านั้นที่จะไปร้องเรียนได้ คือพ่อขุนรามคำแหง โดยนัยที่ว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าพ่อเมืองในสมัยนั้นเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยด้วย และเมื่อท่านไม่เก็บภาษีเอาแก่ราษฎร จึงได้กล่าวว่าประชาธิปไตยของไทยนี้เป็นของแปลก แทนที่จะใช้หลักการ No taxation without representation อย่างอังกฤษ กลับดันไปใช้หลักการ Representation without taxation แบบไทย

๕) หลักการปกครองบ้านเมืองไม่ว่าที่ไหน จะต้องปกครองให้ประชาชนพลเมืองอยู่ดีกินดี การอยู่ดีกินดีของประชาชนย่อมจะต้องอาศัยทรัพย์สินเป็นปัจจัย เพราะถ้าไม่มีทรัพย์สินเป็นทุน ก็จะอยู่ดีกินดีไม่ได้ เพราะฉะนั้น รัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตยปัจจุบันจึงต้องรับรองกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนเอกชน ข้อนี้ต่างกับรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยไม่เสรีในประเทศคอมมิวนิสต์ ที่ถือหลักรวบเอาทรัพย์สินของราษฎรมาเป็นของรัฐ นอกจากนั้น เมื่อผู้ใดทำมาหาได้มีทรัพย์สินเป็นของตนแล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะปรารถนาให้ทรัพย์สินอันขวนขวายหามาได้นั้นตกทอดถึงลูกเมียหรือวงศ์ญาติของเขาเมื่อตาย สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินดังว่ามานี้ จึงเป็นปฐมสิทธิมาแต่ดึกดำบรรพ์

สำหรับทรัพย์สินซึ่งเป็นที่ดิน ประเทศอังกฤษใช้ระบบกฎหมายที่ดินเหมือนกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จของไทย คือถือว่าที่ดินทั้งหลายในราชอาณาจักรอังกฤษเป็นของพระมหากษัตริย์ ราษฎรถือสิทธิในที่ดินแต่โดยอาศัยพระบรมเดชานุภาพ หลักการอันนี้ตกทอดมาเป็นกฎหมายในกาลต่อมา ที่พระเจ้าแผ่นดินไทยจะทวงเอาที่ดินคืนไปใช้ทำอะไรก็ได้ จนกระทั่งถึงสมัยออกพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นแม่บท จึงได้บัญญัติเป็นหลักการใหม่ ว่าจะเวนคืนที่ดินไปใช้ได้แต่เฉพาะเพื่อการสาธารณูปโภค และจะต้องใช้ค่าตอบแทนอันเป็นธรรมแก่เจ้าของ ข้อนี้ที่แรกมีตราไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่มาในสมัยเผด็จการ หลักการเวนคืนเพื่อใช้ในการสาธารณูปโภคได้เปลี่ยนแปลงไป มีหลักการใหม่ในรัฐธรรมนูญว่า รัฐจะเวนคืนที่ดินเอาไปทำอะไรก็ได้ ถ้าเป็นประโยชน์แก่รัฐ

เพราะกฎหมายอังกฤษถือหลักว่าที่ดินเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อผู้ถือที่ดินตายลงพระเจ้าแผ่นดินจึงมักจะเรียกเอาคืน แม้ผู้ถือที่ดินในสมัยพระเจ้าจอห์นจะมีแต่ขุนนางผู้ใหญ่คนอื่นถือที่ดินเช่าช่วงจากขุนนางอีกต่อหนึ่ง พระเจ้าจอห์นก็ยังเรียกเอาคืนอยู่นั่นเอง ในแมกนาคาตาจึงได้ผูกมัดไว้ว่า ถ้าทายาทของขุนนางที่ถือที่ดินประสงค์จะสืบกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นมฤดก พระเจ้าแผ่นดินต้องให้เขาสืบได้ แต่ก็มีเงื่อนไขว่า ทายาทต้องเสียค่าตอบแทนการสืบมฤดกที่ดินให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน ในแมกนาคาตามีข้อผูกมัดบัญญัติไว้ด้วยว่า พระเจ้าแผ่นดินต้องไม่ยอมให้ข้าหลวงเที่ยวรีบข้าวโพดหรือสังหาริมทรัพย์จากประชาชนพลเมือง โดยไม่ใช้ราคาให้เขา และจะเอาม้าหรือรถของราษฎรที่เป็นอิสระไปใช้ในราชการไม่ได้ โดยเขาไม่

ยินยอม แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินเอง จะไปตัดฟืนจากป่าของเขามาใช้โดยเจ้าของเขาไม่ยินยอมก็ทำไม่ได้ พระเจ้าจอห์นสัญญาไว้ในแมกนาคาตาด้วยว่า บุคคลใดได้ถูกริบรอน ที่ดิน ทรัพย์สิน สิทธิ เสรีภาพ โดยไม่ได้รับการวินิจฉัยจากบุคคลในฐานันดรเดียวกัน บุคคลนั้นจะได้รับคืนซึ่งสิทธิและทรัพย์สินนั้นๆ ทั้งนี้รวมทั้งค่าปรับไหมต่างๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินได้ปรับราษฎรไว้โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายด้วย บัญญัติข้อนี้วิธีพิจารณาคดีความในกาลต่อมาได้ทำให้เกิดหลักกฎหมายวิธีพิจารณาอังกฤษที่ต้องมีคณะจูรี่หรือลูกขุน ๑๒ คน เป็นผู้ฟังและชี้ขาดข้อเท็จจริง ยังตกทอดเป็นระบบใช้กันในอังกฤษและอเมริกาถึงปัจจุบัน

เกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สิน ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ว่า ไพร่ในเมืองสุโขทัยสร้างป่าหมากป่าพลู ทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลางก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้ "ใครสร้างได้ไว้แก่มัน" เมื่อเจ้าของตายลง ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงให้ทายาทรับมฤดกได้ "ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า (จาก) เย่าเรือน พ่อเชื้อเสื้อคำมัน (พ่อเชื้อแปลว่าเจ้ามฤดก เสื้อคำแปลว่า เสื้อบักลายทอง เป็นของมีค่า คงไม่ใช่เสื้อใช้ค้าขายเป็นเหงื่อที่ไม่มีใครอยากจะได้เป็นมฤดก) ช้างขอ ลูกเมีย เยียข้าว (ยุ้งข้าว) ไพร่ฟ้าข้าไทย ป่าหมากป่าพลู พ่อเชื้อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น" ความแตกต่างจะเห็นได้ว่า นอกจากจะรับรองสิทธิในทรัพย์สินและสิทธิรับมฤดกแล้ว สมัยกรุงสุโขทัยยังไม่มีลัทธิเจ้าแผ่นดิน หรือแผ่นดินเป็นของเจ้า ลัทธินี้มามีขึ้นในสมัยกรุงเก่า ซึ่งได้ตราไว้เป็นกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จบทที่ ๔๑-๔๒ ในรัชสมัยพระบรมจักรพรรดิ์ ด้วยเหตุนี้ ป่าหมากป่าพลูของคนใดทำไว้เป็นของพ่อเชื้อเจ้ามฤดก พ่อขุนรามคำแหงจึงให้ไว้แก่ลูกมันสิ้น โดยไม่มีการเรียกค่าตอบแทนแต่ประการใดเลย นอกจากนั้น พ่อขุนรามคำแหงมิได้เที่ยวริบทรัพย์หรือรอนสิทธิใครไว้ ในศิลาจารึก จึงไม่มีข้อความเป็นสัญญาผูกมัดว่าจะต้องคืนให้เขา หรือจะไม่รังแกเขาอีก เทียบกับแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น ท่านจะเห็นความแตกต่างได้เอง

๖) การตัดสินคดีความถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาตั้งแต่โบราณกาล ในตำราพระมนูของอินเดีย จึงได้มีลักษณะอินทภาษกำหนดไว้ มีสาระสำคัญว่า ตระลาการจะต้องตัดสินคดีโดยปราศจากอคติ เมืองไทยไปลอกเอาของเขามาบัญญัติไว้ในกฎหมายตรา ๓ ดวง นอกจาก

นั้น นิทานคดีมโนสาราจารย์ในกฎหมายตรา ๓ ดวง ยังวางหลักการไว้ด้วยว่า ตระลาการจะต้องไม่ตัดสินคดีตามกฎหมายตระลาการเอง เพราะถ้าเอาแต่อารมณ์หรือตามใจตัวเองแล้ว แม้ตนเองจะนึกว่าเป็นธรรมสักเท่าใด ก็ไม่วายที่คนจะครหา ต้นแตงไต่เต้าไปออกลูกในที่ดินของอีกคนหนึ่ง มโนสาราจารย์ตัดสินให้สาวต้นแตงเอาลูกแตงมาให้แก่เจ้าของที่ดินที่มันขึ้นอยู่ แม้จะดูเป็นธรรมดี ก็ยังถูกคนทั้งหลายตำหนิ เหตุนี้ จึงต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้ตุลาการตัดสินไปตามนั้นเป็นยุติ กฎหมายจึงเป็นแต่ธรรมที่ยุติ ไม่ใช่เป็นธรรมที่เป็นธรรม มีเรื่องเล่ากันขำๆ เป็นทำนองตำนานกฎหมายไทยว่า สมัยหนึ่ง คนไทยขี้เมาเอาก้อนดินไปปาบ้านจีน เมื่อมีคดีมาถึงศาล พระพิเศษพินิจฉัย ตระลาการตัดสินว่า ไทยปาบ้านจีน ทรัพย์สินไม่เสีย ไม่ถูกลูกถูกเมีย ไม่ต้องเสียสินไหม ครั้นมีคำพิพากษาออกมาดังนั้น จีนจึงถือเป็นบรรทัดฐานเอาก้อนดินไปปาบ้านไทยเข้าบ้าง มีคดีมาสู่ศาล พระพิเศษพินิจฉัยตระลาการคนเดียวกันกลับวินิจฉัยว่า จีนปาเรือนไทย ผีเรือนตกใจ ให้ไหม ๑ ชั่ง อันเป็นนิทรรศอุทาหรณ์ว่าการตัดสินคดีตามกฎหมายตระลาการเอง ไม่ใช่เป็นการพิพากษาคดีอันถูกต้องชอบด้วยธรรมดังอัน

การขายความยุติธรรมในสมัยพระเจ้าจอห์นคงมีไม่น้อย จึงได้มีข้อผูกมัดไว้ในแมกนาคาตาว่าต่อแต่นั้นไป พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ขาย ปฏิเสธ หรือหน่วงเหนี่ยวความยุธิธรรม และการพิจารณาคดีก็จะต้องมีคนในฐานันดรเดียวกับคู่ความเป็นผู้ช่วยตัดสิน พระเจ้าแผ่นดินจะตัดสินเอาเองตามอำเภอใจไม่ได้ บุคคลใดถูกกักขังเสียอิสสระภาพ จะต้องออกหมายเรียกเอาตัวมาพิจารณาปรึกษาโทษโดยไม่ขายหมายเรียก และผู้ใดจะจับกุมเอาบุคคลมาฟ้องร้องกล่าวอ้างเป็นคดีเอาเองเพื่อลงโทษ โดยไม่มีพยานหลักฐานให้พังเอาผิดเป็นความจริงเสียก่อนหาได้ไม่ การแต่งตั้งขุนศาลตระลาการ ก็จะเลือกสรรค์แต่งตั้งเฉพาะแต่ผู้ที่รู้กฎหมายและใฝ่ใจจะรักษากฎหมาย

สมัยขุนรามคำแหงเป็นพ่อเมือง การปฏิเสธหรือขายความยุติธรรมคงไม่มี ศิลาจารึกจึงเขียนไว้สั้นนิดเดียวว่า “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน (เป็นความกัน) สวนแท้แล้ (สอบความจริงได้ถ่องแท้แล้ว) แล่งความแก่ข้าด้วยซื่อ (ตัดสินคดีให้โดยบริสุทธิ์ใจ)” แต่จะซื่อแค่ไหน ศิลาจารึกก็กล่าวไว้เป็นลักษณะอินทภาษไว้ด้วยเหมือนกัน แต่อินทภาษไทย ไม่ใช่อินทภาษแขก โดยกล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า “แล่งความแก่ข้าด้วยซื่อ บ่เข้าผู้ลักมัก

ผู้ซ่อน เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใครเดือด” ความในข้อนี้หมายความว่า ตระลาการพึงตัดสินคดีโดยซื่อ ไม่เห็นแก่ผู้ร้ายลักทรัพย์หรือผู้รับของโจร หรือเห็นแก่อามิสสินจ้าง เห็นใครมีข้าวไม่ยินดียินร้าย เห็นใครมีทรัพย์สินสมบัติไม่อยากได้ บรรดาอคติ ๔ ในลักษณะอินท-ภาษของแขก คือ ฉันทา โทษา ภยา โมหานั้น ตัวฉันทาเห็นจะหนักที่สุด โดยเฉพาะถ้าเป็นฉันทาเกิดจากอามิส แต่ตำราแขกก็กล่าวกว้างๆ ไปในทางปรัชญา จนไม่แน่ว่าฉันทานั้นจะเกิดจากสินบนได้หรือไม่ ไม่ถึงใจพระเดชพระคุณเหมือนตำราไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้เป็นใจความที่อตรงประเด็นว่า ตระลาการต้องไม่ตัดสินคดีโดยเห็นแก่สินบนอันเป็นการขายความยุติธรรม ดังที่มีบทบัญญัติห้ามไว้ในแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์นเช่นเดียวกัน

๗) แมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น มีข้อผูกพันบัญญัติไว้อย่างแปลกประหลาด เพื่อเป็นประกันการที่พระเจ้าแผ่นดินจะปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาดังให้ไว้ในแมกนาคาตา มีบทบัญญัติยอมให้ขุนนางชั้นแบรอนเลือกตั้งกันเอง ๒๕ คน เพื่อบังคับการให้เป็นไปตามคำมั่นสัญญาที่พระเจ้าจอห์นให้ไว้ และถ้าไม่แก้ไขข้อผิดพลาดที่แล้วมาภายในกำหนด ยอมให้แบรอนรวมทั้งไพร่พ้าประชาชนในอังกฤษยึดปราสาทราชวัง ที่ดิน และทรัพย์สินของพระเจ้าแผ่นดินไปเป็นค่าสินไหมได้

สาธุ ปฐมรัฐธรรมนูญของเราไม่มีจุดด่างดังนี้ ตรงกันข้ามมีตราไว้ว่า เมื่อไพร่พ้าหน้าปกมีถ้อยมีความ พ่อขุนรามคำแหงแล่งความแก่มันด้วยซื่อ “ไพร่พ้าในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม” ของเรากลับมีพิศดารนอกเหนือออกไปอีก โดยมีจารึกไว้ว่า “คนใดขี่ช้างมาหาพาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือเพื่อกู้ มันบ่มีช้าง บ่มีม้า บ่มีบั้ว บ่มีนาง บ่มีเงิน บ่มีทอง ให้มันช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง ได้ข้าเสือกข้าเสือ หัวพุ่งหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี” ความในตอนนี้ หมายความว่าคนใดมาสู่เมืองสุโขทัย ไม่มีบั้จจัยจะตั้งบ้านตั้งเมือง พ่อขุนรามคำแหงช่วย และก็ได้ช่วยจริงๆ เช่นมะกะโท หรือพระเจ้าพ้ารั่ว นอกจากนั้น จับได้ข้าศึกก็ไม่ฆ่าไม่ตี ข้อนี้เป็นบัญบัติล่วงหน้ากฎหมายระหว่างประเทศตั้งร้อยๆ ปี ซึ่งตามสนธิสัญญาเจนีวาซึ่งใช้กันในเวลานี้ จะฆ่าตีเชลยศึกไม่ได้ นอกจากนั้น กรุงสุโขทัยสมัยนั้นยังเป็นเมืองสหประชาชาติ เพราะมีกล่าวไว้ในตอนท้ายว่า เมืองสุโขทัยนั้น มากด้วยกาวลาว ทางใต้มีชาวอูชาวขอมมาขึ้นอยู่ด้วย และประเพณีปกครองโบราณนี้ ก็มิได้เสื่อมคลายไปจากบ้านเมืองของไทยเราเลย ใครใคร่มามา ใคร

ใคร่อยู่อยู่ ถ้าท่านผ่านกฎหมายคนเข้าเมืองเข้ามาได้ จึงได้มีคนนานาชาติต่างศาสนามาอาศัยพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นผาสุกตลอดมาจนถึงทุกวันนี้ เมืองไทยเป็นเมืองเดียวในตะวันออกที่คนต่างชาติมาอยู่ รู้สึกว่าเหมือนกับอยู่บ้านตนเอง

๔. ประชาธิปไตยไทย

แต่ตามประวัติศาสตร์ที่เป็นมา เราได้รับบทเรียนกันมาว่า บ้านเมืองมีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศนั้น บางยุคบางสมัยหาได้เป็นประชาธิปไตยไม่ พระเจ้าจอห์นเซ็นแมกนาคาตาให้คนอังกฤษแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๒๑๕ แต่ประเทศอังกฤษก็ยังไม่ได้เป็นประชาธิปไตยจริงๆ จนกระทั่งสิ้นกษัตริย์ราชวงศ์สจ๊วทในคริสศวรรษที่ ๑๗ คือล่วงมา ๔๐๐ กว่าปีแล้วหลังจากประกาศแมกนาคาตา จึงได้เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะจนกระทั่งอังกฤษได้ประกาศ Bill of Rights ในรัชสมัยพระเจ้าวิลเลียมและพระนางแมรี่ หลังจากสิ้นพระราชวงศ์สจ๊วทแล้วนั้น ตามกฎหมาย อำนาจยังอยู่แก่พระเจ้าแผ่นดิน ที่จะมีพระบรมราชโองการเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรหรือไม่ก็ได้

แม้ในยุคประชาธิปไตยของเรานี้เอง ประเทศเยอรมันนีในสมัยฮิตเล่อร์เรืองอำนาจก็มีรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิเสรีภาพของปวงชน แต่สิทธิเสรีภาพนั้นมีข้อแม้เงื่อนไขอยู่โดยทั่วไปว่า การที่ประชาชนจะใช้สิทธิเสรีภาพต้องไม่เป็นภัยแก่รัฐ อาศัยข้อแม้เงื่อนไขนี้ ฮิตเล่อร์จึงจับคนไปครอกแก๊สทำปุ๋ยเสียเป็นแสนเป็นล้านคน ประเทศคอมมิวนิสต์รัสเซียเวลานี้ก็มีรัฐธรรมนูญเหมือนกัน แต่เป็นรัฐธรรมนูญแบบเดียวกับฮิตเล่อร์ เมื่อข้อยกเว้นมากลายเป็นหลักเสียดังนี้ ประชาชนจึงหามีสิทธิเสรีภาพโดยแท้จริงไม่ สตาลินสั่งฆ่าคนเสียเป็นจำนวนแสนจำนวนล้านเช่นเดียวกัน

รัฐธรรมนูญทำนองนี้ ประเทศอินโดนีเซียข้างเคียงกับเราเคยเรียกว่า รัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยมีครู (guided democracy) แต่ในทางปฏิบัติกลายเป็นครูทำนอกตำราประชาธิปไตย (misguided democracy) จึงเปิดประตูไว้ให้คอมมิวนิสต์เกือบยึดบ้านยึดเมืองได้ ขณะนี้ก็กำลังไล่ฆ่าฟันกันยุ่งไปหมด

ความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญแมกนาคาตานั้น แรกเริ่มมิได้ได้มุ่งหมายจะนำระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาสู่ประเทศอังกฤษ หากแต่เวลานั้น พระเจ้าแผ่นดินใช้อำนาจก้าวก่ายกับขุนนางศักดินาหนักมือไปหน่อย พวกขุนนางจึงได้บังคับให้พระเจ้าจอห์นเซ็นแมกนาคาตา สัญญาจะปกครองบ้านเมืองภายในขอบเขตของกฎหมาย ในตอนต้นข้าพเจ้าจึงได้กล่าวไว้ว่า ตามความเข้าใจของข้าพเจ้า รัฐธรรมนูญเป็นแต่สัญญาประชาคม คือเป็นเอกสารมีข้อผูกมัดให้ผู้ใช้อำนาจในบ้านเมืองใช้อำนาจนั้นภายในขอบเขตที่กำหนดไว้

แต่เมื่อมาถึงขั้นมีรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจผู้ปกครองบ้านเมืองเข้าแล้ว ขั้นต่อไปก็จะต้องก้าวตามกันมาเป็นธรรมดา เพราะในที่สุด สาระสำคัญในอันที่จะกำหนดอำนาจผู้ปกครองบ้านเมืองไว้ก็ไม่มีอะไร นอกจากจะให้ปกครองไปในทางดับทุกข์อำนวยสุขแก่ประชาราษฎร ประกาศอิสสระภาพอเมริกันกล่าวไว้เป็นหัวใจสำคัญของประธิปไตยว่า การปกครองระบอบนี้เป็นการปกครองที่อำนวยชีวิต สิทธิ เสรีภาพ และโอกาสแสวงสุขแก่ประชาชน (Life, liberty and pursuit of happiness.) ประธานาธิบดีลินคอน กล่าวไว้เป็นอีกนัยหนึ่งว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน (Government of the people, by the people, for the people.) ถ้าจะมีใครถามว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหงเรามีการปกครองเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ก่อนที่จะตอบได้ เราจึงต้องมาหาความหมายกันเสียก่อน ว่าประชาธิปไตยนั้นคืออะไรแน่

การปกครองมนุษย์ในสมัยหิน อาศัยหลักการธรรมชาติอันเป็นลัทธิจ่าฝูงตามผู้นำ ครั้นมนุษย์เจริญในสติปัญญามากขึ้น ก็เกิดความคิดว่า คนเราเกิดมามีแต่รกแม่พันคอออกมา หาได้มีรัฐบาลหรืออำนาจนอกเหนืออะไรพันคอออกมาด้วยไม่ เมื่อเช่นนี้ การปกครองใดๆ ในแผ่นดิน จึงต้องจำกัดลักษณะให้เป็นการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เพราะจะกล่าวกันในแง่ไหนก็ตาม อันว่ารัฐก็ดี รัฐบาลก็ดี ก็คนด้วยกันทั้งนั้น เกิดมามีรกแม่พันคอออกมาด้วยกัน การใช้อำนาจในแผ่นดิน จึงไม่พึงใช้เพื่อประโยชน์สุขของผู้ใช้อำนาจหรือของคนบางหมู่บางเหล่า แต่ต้องใช้เพื่อปกครองประชาชนพลเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน

โดยนัยดังกล่าวมา ความในประกาศอิสสระภาพของอเมริกาจึงเป็นหัวใจ ส่วนของประธานาธิบดีลินคอนเป็นแต่แขนขา หรือเครื่องจักรกลไก เพราะจะปกครองกันด้วยระบอบ

อะไรก็ตามิ ถ้าผลที่สุดสามารถอำนวยให้ผู้อยู่ใต้ปกครองมีชีวิต สิทธิ เสรีภาพ และมีโอกาสแสวงความสุขได้ตามสมควรแก่อัตภาพแล้ว การปกครองระบบนั้นนั่นแหละ ได้ชื่อว่าเป็นการปกครองประชาธิปไตยเพื่อประชาชน สุนทรพจน์ที่ประธานาธิบดีลินคอนกล่าวไว้ ณ เก็ตตี้สเบอรุก เกี่ยวกับการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ตรงกันในสาระสำคัญแห่งความมุ่งหมายก็เฉพาะวลีสุดท้าย คือเพื่อประชาชน ส่วนตอนต้นเกี่ยวกับการปกครองของประชาชนโดยประชาชนนั้น เป็นแต่เครื่องจักรกลไกที่จะนำไปสู่การปกครองเพื่อประชาชน เพราะจะมอบหมาย ให้กษัตริย์ หรือคณะบุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นคณาธิปไตย ปกครองย่อมเอาแน่ ไม่ได้ ถ้าดีก็ดีไป หากลุแก่อำนาจขึ้นมา บุคคลที่ใช้อำนาจปกครองอาจใช้อำนาจนั้นปกครองเพื่อประโยชน์สุขของตนเองได้ ไม่ปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนพลเมือง ดังที่มีตัวอย่างเดือดร้อนกันมาในประวัติศาสตร์ ทางเดียวที่เป็นหลักประกันยั่งยืนให้มีการปกครองเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงชน จึงได้แต่จะให้การปกครองนั้นเป็นของประชาชนเอง โดยประชาชนปกครองตนเอง ประธานาธิบดีลินคอนจึงได้กล่าวถึงเครื่องจักรกลไกนี้ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน

แต่ดังได้กล่าวมา สาระสำคัญในการปกครองบ้านเมืองอยู่ที่การอำนวยให้ประชาชนมีชีวิต สิทธิ เสรีภาพ และความสุข ว่ากันอย่างไทยๆ คือเป็นการปกครองชนิดคับทุกข์อำนวยสุขแก่ประชาราษฎร เพราะฉะนั้น โดยสาระสำคัญอันแท้จริงแล้ว ไม่จำเป็นว่าการปกครองที่ดีนั้น จะต้องเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย ขอแต่ให้เป็นการปกครองดี ช่วยคับทุกข์อำนวยสุขแก่ประชาชนเท่านั้นก็พอแล้ว บ้านเมืองไทยก้าวหน้ามาได้อย่างรวดเร็วเป็นพิศดารในสมัยเมื่อยังมีพระมหากษัตริย์ทรงสมบูรณาญาสิทธิราช ก็เพราะได้ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยความเอ็นดูเหมือนบุตร บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ตรงกันข้าม มาถึงสมัยประชาธิปไตยสอนเดินเข้า เราได้เห็นเป็นบทเรียนกันมาว่าบางยุคบางสมัยได้มีการเบียดเบียนราษฎร หากินจากตำแหน่งการเมือง เกิดการช่วงชิงอำนาจประหัตประหารกันในระหว่างหมู่คณะ บ้านเมืองควรเจริญก้าวหน้าไปไกล บางทีจึงกลับต้องย่ำเท้าอยู่กับที่ ประชาธิปไตยจึงไม่ได้หมายความว่าเป็นแบบการปกครองที่ดีที่สุด หากแต่โดยหลักการที่มนุษย์ครองอำนาจอาจลุแก่อำนาจนั้นได้ จึงเห็นกันว่า ประชาธิปไตย แม้จะไม่ใช่เป็นการปกครองที่ดีที่สุด ก็เป็นการปกครองที่ยังไม่มีอะไรดีกว่า

ไหน ๆ ได้ว่ากันมาถึงแค่นี้แล้ว ข้านเจ้านึกว่าเรามาช่วยบ่ดหยักไย่ในสมองกันเสียที ก็ดีเหมือนกัน ตามที่กล่าวมา ข้าพเจ้าหวังว่าท่านจะเห็นด้วยกับข้าพเจ้าในข้อที่ว่า การเป็นประชาธิปไตย ไม่ใช่จุดหมายปลายทาง เราไม่ต้องการเป็นประชาธิปไตยเพราะมันเป็นแก้วสารพัดนึก หรือเพราะประชาธิปไตยเป็นของดีวิเศษอะไร เราต้องการเป็นประชาธิปไตยก็เพราะหวังว่า การปกครองระบอบนี้จะช่วยดับทุกข์อำนวยสุขให้แก่ประชาชนพลเมืองได้ดีกว่าการปกครองระบอบอื่น เมื่อการดับทุกข์อำนวยสุขแก่ปวงชนเป็นเป้าหมายดังนี้ หากจะปกครองกันได้อย่างไรให้เกิดผลดังนั้น ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นพลเมืองไทยคนหนึ่ง ถือหุ้นในบ้านเมืองนี้ ๑ ใน ๓๐ ล้านหุ้น ข้าพเจ้ายกมือให้ทั้งนั้น

แต่ก็ทำไมเราจึงพากันเรียกร้องจะเป็นประชาธิปไตย ดังได้กล่าวมา เราพากันเรียกร้องดังนี้ก็เพราะเกรงว่า การที่จะให้ใครคนใดคนหนึ่ง หรือหมู่คณะใดหมู่คณะหนึ่งปกครอง คนนั้นหรือคณะบุคคลนั้นอาจฉุแก่อำนาจ ปกครองบ้านเมืองเพื่อประโยชน์ตนเองเสีย หมดทางแก้ เราจึงต้องหาทางให้ประชาชนเข้าปกครองบ้านเมืองเสียเอง ซึ่งเรียกกันว่าการปกครองบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ความจริงเป็นแต่เครื่องมือ หรือพาหนะที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางดังกล่าว

เราไทยควรรู้สึกภูมิใจว่า แม้จะมีข้อยกเว้นบ้างในบางยุคบางสมัย คนไทยที่มีอำนาจก็มิได้ฉุแก่อำนาจ กษัตริย์ไทยตั้งแต่กรุงสุโขทัยลงมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ปกครองไพร่บ้านพลเมืองตามลัทธิพ่อเมืองของพ่อขุนรามคำแหง โดยยกเอาประโยชน์สุขของประชาชนพลเมืองเป็นเป้าหมายในการปกครอง

แต่ครั้นมาถึงยุคประชาธิปไตยปัจจุบันเข้า วิมานประชาธิปไตยที่เราสร้างกันไว้ในฝันต้องทลายลงมาเกือบหมดสิ้น ในระยะแรก เมื่อมีสมาชิกประเภท ๒ ควบคุมผู้แทนที่ประชาชนเลือกตั้งกันเข้าไป ประชาธิปไตยของเราก็ลัทธิพ่อเมืองนั่นเอง หากแต่ว่าแทนที่จะมีพ่อเมืองคนเดียว เรามีพ่อเมืองหลายคน ล้วนแต่เป็นบิดานอกสมรสนอกกฎหมาย ต่อมาประชาธิปไตยของเราเข้าสู่ระบอบเผด็จการหรือพ่อมึง ซึ่งแปรเปลี่ยนไปเป็นระบอบ งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ที่เป็นดังนี้ เราจะไปโทษผู้ครองอำนาจนักไม่ได้ เพราะเมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ ๒ เลิกสมาชิกประเภท ๒ ประชาธิปไตยของเราลุกขึ้นเดินได้เอง เด็กที่เดินได้ก็กลับ

กลายเป็นเด็กตะกละ ผู้แทนปวงชนเที่ยวกินจอบกินเสียม กลับกลายเป็นปากท้องประชาชนไปเสีย แทนที่จะเป็นปากเสียงแทนเขา สิทธิเดิมที่พ่อขุนรามคำแหงให้ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองจึงมากลายเป็นสิทธิผู้แทนฝูงท่วยช่วยกันเถือบ้านเถือเมืองอย่างน่าอนาถ และก็ประชาชนนั่นเองที่เลือกตั้งเขาเข้าไป เพราะบางคนไปกินเหล้าของเขาเพียง ๑ ก๊ง ขนมจีนของเขาเพียง ๑ ชาม

ข้าพเจ้ากล่าวมาทั้งนี้ มิได้มุ่งหมายว่าเราจะต้องกลับไปใช้สิทธิพ่อเมืองกันอีก ข้าพเจ้ากับท่านทั้งหลายที่นี่เปรียบเหมือนกบเลือกนาย ซึ่งก็ต้องแล้วแต่ว่าจะเป็นนายนกกระสาตัวไหน ถ้าเป็นนกกระสาถือศีล หรือเราเป็นกบขี้เรื้อนไม่น่ากิน แม้เราจะไปเลือกเอามาเป็นนายใหม่นกกระสาก็จะไม่กิน หากพ่อขุนรามคำแหงมาเกิดอยู่กับเราขณะนี้ ข้าพเจ้าสงสัยนักว่าท่านจะยอมเป็นพ่อเมืองให้เราไปลั่นกระดึงเรียกท่านมาใช้ ดีไม่ดีท่านจะหนีไปทำนาเหมือนนายพลวอชิงตันสมัยอเมริกาเสรีจศึกภายในเสียมากกว่า สังเกตได้ว่า สมัยใดเรามีผู้ปกครองเป็นนักประชาธิปไตย ใครใคร่จักด่าด่า ใครถูกด่าทนไม่ไหว ใคร่จะหนี จึงหนี ครั้นเป็นเผด็จการเข้า ส่วนมากก็พากันใช้ปรัชญารู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี แปดปีมานี้เขาให้สิทธิมีเสียงเลือกตั้งผู้แทน บางคนออกหาเสียงจะเอาบ้านเมืองไปขายเจ๊กกินเสียก็มี ข้าพเจ้าจึงสงสัยว่าคนฉลาดที่ไหนเขาจะสมัครมาเป็นพ่อเมืองให้เรา แม้หากเราจะกลับไปใช้สิทธินี้อีก เมื่อเช่นนี้ จึงไม่มีทางอื่นจะทำได้ นอกจากจะต้องก้มหน้าก้มตาพยามยามเป็นประชาธิปไตยกันต่อไป

บางคนเคยตั้งปัญหาถามข้าพเจ้าว่า ทั้งหมดที่เป็นดังนี้ จะเป็นได้หรือไม่ว่า ยุคนี้เราเป็นประชาธิปไตยกันเร็วเกินไป ข้าพเจ้าได้แต่จะตอบว่า ประชาธิปไตยนั้น ถ้าจะเป็นก็เป็น ไม่เป็นก็ไม่เป็น ไม่เห็นมีปัญหาว่าจะเป็นเร็วเป็นช้า ข้อสำคัญเราจะต้องไม่ลืมว่า สมัยกรุงสุโขทัย ๗๐๐ ปีมานี้ โคตรตระกูลของเราเป็นประชาธิปไตยกันมาแล้ว และเป็นได้ดีเสียด้วย แต่เมื่อลบศักราชที่คนไทยเป็นประชาธิปไตยในสมัยนั้นออกเสีย ๑๐๐ ปี อีกประมาณ ๖๐๐ ปี เราเป็นอย่างอื่นกันมา ส่วนมากในปัจจุบันนี้ เราจึงไม่รู้จักว่าประชาธิปไตยนั้นจะเป็นกันได้อย่างไร เพื่อประโยชน์อะไร แต่เพราะคนสมัยสุโขทัยก็เป็นคนไทยกินข้าวในนาเดียวกันกับเรา กินน้ำจากแม่น้ำเดียวกันมา ข้าพเจ้าจึงยังมองไม่เห็นเหตุผลว่า ถ้าเขาเป็นได้ ทำไมเราจะเป็นไม่ได้ ทั้งหมดจึงอยู่ที่ตัวของเราเองว่าเราจะเป็นหรือไม่เป็น ถ้าอยากเป็น เราจะต้อง

ขวนขวายใช้ทั้งความเพียรพยายามและสติปัญญา หากนั่งอยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไร ประชาธิปไตยที่เราจะเป็นได้ ก็มีแต่ที่คนเขาใส่พานเอามายื่นให้ ซึ่งเวลานี้ก็ผึ่งดินกันไปแล้ว ที่กลางถนนราชดำเนินนั้น

บางคนกล่าวว่า เมื่อใดร่างรัฐธรรมนูญในปัจจุบันเสร็จนำมาประกาศใช้กันแล้ว เมื่อนั้นเมืองไทยจะได้เปิดศักราชใหม่ เป็นประชาธิปไตยกันเสียที ข้าพเจ้าใคร่จะขอเตือนความจำว่า ๓๐ ปีมานี้ เมื่อไรมีการสร้างรัฐธรรมนูญใหม่ เราก็เคยคิดกันมาอย่างนี้ แต่ก็ไม่เห็นได้เรื่องสักที ตราบใดประชาชนยังไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย แม้จะร่างรัฐธรรมนูญอะไร ๆ ออกมาใช้กันสักกี่ฉบับ บ้านเมืองก็จะเป็นประชาธิปไตยขึ้นมาไม่ได้ ที่เราประกาศใช้รัฐธรรมนูญกันมา จึงเปรียบเหมือนสร้างบ้านจากหลังคาลงมาดิน เมื่อไม่มีเสารับ สร้างหลังคาเสร็จหลังคาก็พังทับศีรษะ บ้านเมืองอื่นเขาเป็นประชาธิปไตยกันได้ เพราะเขามีประชาชนเป็นเสารับหลังคาประชาธิปไตย ส่วนของเรานั้น เมื่อประชาชนยังไม่พร้อมจะเป็นเสารับ ประชาชนเป็นอย่างไร ผู้แทนของประชาชนก็เป็นอย่างนั้น ผลที่ปรากฏจึงได้ผู้แทนประเภทเป็นปากท้องประชาชนเข้ามานั่งในสภา และก็ไม่ต้องสงสัย เมื่อตราบใดที่ประชาชนยังไม่ตื่นตัวพร้อมที่จะปกครองตัวเอง คนอื่นเขาก็ต้องมาปกครองให้ เพราะฉนั้น ตามที่เป็นมาในระยะ ๓๐ กว่าปีมานี้ มีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยประกาศออกมาใช้ครั้งไหนฉบับใด ไป ๆ จึงมักจะกลับไปเป็นคณาธิปไตยกันดังเดิม คือการปกครองของคณะ โดยคณะ เพื่อคณะ ข้าพเจ้าจึงเห็นว่ารัฐธรรมนูญใหม่ไม่ช่วยแก้ปัญหา แต่นั่นแหละ ถึงอย่างไร ก็ยังดีกว่าไม่มีอะไรใหม่ออกมาเสียเลย เพราะมาตรา ๑๗ ในปัจจุบันนั้น ถ้าใช้ดีก็ดีไป หากนำไปใช้ไม่เข้ากับเรื่อง จะเดือดร้อนกันทั่ว

พิจารณาตามแนวความคิดดังกล่าวมา ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ไม่มียุคไหนในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่เราไทยจะมีการปกครองดีที่สุด เป็นประชาธิปไตยที่สุด เท่ายุคพ่อขุนรามคำแหง เพราะถ้าจะว่ากันตามแนวประกาศอิสสระภาพของอเมริกา คนไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็มีทั้งชีวิตอยู่ได้ในบ้านเมืองที่ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีสิทธิเสรีภาพอันประชาราษฎรในสมัยนั้นจะพึงปรารถนา กล่าวคือ สิทธิในการไปมาค้าขาย สิทธิในทรัพย์สินและการรับมฤดกตกทอด สิทธิในการที่จะแสวงหาความเป็นธรรมเสมอภาคกัน ที่สุด โอกาสที่จะแสวงความสุขโดยควรแก่

อัตตภาพก็มีอยู่เป็นอย่างยิ่งในสมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงจึงได้ประกาศเป็นปีติไว้ว่า คนในเมืองสุโขทัยนั้น ใครจักมักเล่นเล่น ใครจักมักหัวหัว ใครจักมักเลื่อนเลื่อน แม้จะว่ากันตามปรัชญาประชาธิปไตยของประธานาธิบดีลินคอน การปกครองสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

ข้อสุดท้ายที่กล่าวมา ข้าพเจ้าจะต้องขอเวลาแจงเป็นรายละเอียดสักหน่อย ในข้อสำคัญที่ว่าการปกครองเป็นไปเพื่อประชาชนนั้น อ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงดูแล้ว ได้ความชัดว่าสมัยนั้นพ่อเมืองปกครองเพื่อประชาชนจริงๆ ความสำคัญอยู่ในตอนท้ายของศิลาจารึกที่ว่าพ่อเมืองมีหน้าที่ต้องปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองชอบด้วยธรรมทุกคน ผลจึงปรากฏจารึกไว้ว่าคนในกรุงสุโขทัยไปมาค้าขายได้ตามอำเภอใจ สร้างทรัพย์สินอะไรขึ้นมาก็ได้ไว้เป็นของตน พ่อเมืองไม่รีดไถเก็บภาษี คนทั้งเมืองใครใคร่จะเล่นจึงเล่น ใคร่จะหัวเราะจึงหัว ใคร่จะร้องเพลงจึงร้อง สมัยพ่อขุนรามคำแหง คนไทยไม่มีใครร้องไห้ หรือต้องน้ำตาตกในด้วยถูกกดขี่ข่มเหง ถ้าจะกล่าวว่าพ่อที่ดีปลูกฝังเลี้ยงลูกเพื่อประโยชน์สุขแก่ลูกฉันใด ความหมายในศิลาจารึกก็ฉันนั้น ซึ่งในทางตรงกันข้าม พ่อดีไม่มีใครเลี้ยงลูกเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง

สำหรับเครื่องจักรกลไก ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงกล่าวไว้ให้เห็นว่า การปกครองสมัยนั้น เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพราะมีกล่าวไว้ในตอนท้าย ให้ทวยราษฎร์ถือบ้านถือเมืองกันเอาเอง และไปสันกระดิ่งใช้พ่อเมืองเป็นเครื่องมือปกครองได้ ข้าพเจ้าอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเมื่อยังเป็นนักเรียนกฎหมาย ต้องเสน่ห์ตกเป็นแฟนและลูกศิษย์พ่อเมืองพระองค์นี้ในครั้งนั้นอย่างไร จนบัดนี้ก็ยังเป็นแฟนและลูกศิษย์พระองค์ท่านอยู่อย่างนั้น ไม่เสื่อมคลายเลย

ถึงแม้จะวัดกันตามระบบอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ตามแบบอย่างรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน ข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงก็มีกำหนดไว้ครบ อำนาจนิติบัญญัติในสมัยนั้น ใช้กันด้วยวิธีให้ราษฎรถือบ้านถือเมืองต่อพระพักตร์พ่อขุนรามคำแหงผู้เสด็จประทับเป็นประธานเหนือขดานหิน คือพระแท่นมนังคศิลาบาตร อำนาจบริหาร ใช้กันโดยผ่านทางขุนเมืองลูกขุน อำนาจตุลาการ มีพ่อเมืองเป็นศาลสูงสุดเพื่อประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรมแก่ประชาราษฎรโดยเสมอกันทั่วทุกคน ถ้าท่านต้องการมากกว่านี้ ข้าพเจ้าก็ไม่รู้ที่จะไปรีดศิลาจารึก

พ่อขุนรามคำแหงมาให้ท่านได้อย่างไร แม้ท่านจะไปรีดรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่สุดในปัจจุบัน ท่านก็รีดเอาอะไรไม่ได้อีกมากไปกว่านี้ เพราะประชาธิปไตยเท่าที่ว่ากันมา ความจริงก็เท่านี้

พิจารณากันมาแต่ต้นจนถึงบัดนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะเห็นด้วยกับข้าพเจ้าเมื่อข้าพเจ้ากล่าวว่า ยุคสุโขทัยเป็นยุคทองของไทย เป็นยุคที่ไทยทั้งหลายหลากไปด้วยทรัพย์สินสิทธิ อิสสระภาพ ปรัชญา ความสุข และศรัทธาในพระศาสนา ศิลาจารึกมีกล่าวถึงข้อหลังนี้ว่า "คนในเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักอวยทาน ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษา กรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ (เบี้ย หมาก ดอกไม้ กองเป็นภูเขา) มีหมอนนั่งหมอนนอน บริพารกฐินอวยทานแล่บีแล้ญบล้าน" ไทยสุโขทัยจึงเป็นไทยที่น่าอิจฉา เพราะเป็นคนมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

๕. ความเจริญ

ในที่สุด เราก็มาถึงปัญหาว่านิทานเรื่องนี้สอนให้รู้อะไร ทุกวันนี้ใครๆ ก็ร่ำร้องกันอยู่ว่าอยากให้เมืองไทยเป็นประชาธิปไตย ถ้าลองไปถามทั้งเราและท่านว่าจะเป็นกันได้อย่างไร ประชาธิปไตยนั้น คนส่วนมากคิดไม่ออก ถ้าตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแต่ต้น ได้ทำให้ท่านทั้งหลายเห็นด้วยกับข้าพเจ้าว่า ในสมัยสุโขทัยคนไทยเป็นประชาธิปไตย ปัญหาที่น่าจะคิดและยึดเอามาเป็นบทเรียน จึงควรคิดถามกันในขั้นสุดท้ายนี้ว่าเป็นกันได้อย่างไร ประชาธิปไตยในสมัยสุโขทัยโน้น

ตามความเห็นของข้าพเจ้า การเป็นประชาธิปไตยไม่ได้หมายความว่า คนในประเทศบ้านเมืองใดอยากจะเป็นก็เป็นได้ เป็นเข้าไป เพราะความจริง การที่บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยเป็นผลเนื่องมาจากเหตุ ถ้าเหตุไม่มีที่จะให้เป็นประชาธิปไตยในบ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นก็เป็นประชาธิปไตยไม่ได้

ประชาธิปไตยเริ่มปฏิสนธิขึ้นในประเทศกรีก ไปคลอดออกมาเป็นประชาธิปไตยในประเทศอังกฤษ แล้วเติบโตขึ้นเป็นประชาธิปไตยที่อเมริกา ถ้าเราจะลองพิจารณากันดูว่า

การเป็นมาดังนั้นได้อย่างไร บางทีเราจะค้นพบสมุฏฐานหรือสาเหตุที่ทำให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยได้

คนใดได้ไปเห็นประเทศกรีกเข้าแล้ว จะรู้สึกหัวใจหดหู่ เพราะพื้นที่บ้านเมืองเป็นหินเป็นทราย ฝนฟ้าไม่ตก ปลูกอะไรไม่ค่อยขึ้นนอกจากต้นมะกอก อาหารการกินไม่บริบูรณ์เลย เพราะฉะนั้น โดยบังคับของเศรษฐกิจ เมื่อมีอะไรจะกินต้องแบ่งกันกิน คนใดคนหนึ่งจะกินเสียคนเดียวไม่ได้ จุดแรกของประชาธิปไตยอันเป็นหลักสิทธิเสมอภาค จึงได้เริ่มขึ้นตรงนี้ ในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นเกาะไม่ใหญ่นัก การอยู่กินก็อัตคัดขัดสนเช่นเดียวกัน ของกินพื้นเมืองแท้ ๆ มีแต่มันฝรั่งกับกระต่ายป่าเหม็นเขียว จุดเชื้อประชาธิปไตยจึงมีอยู่เป็นปฐมในอังกฤษเช่นเดียวกับกรีก แต่สิ่งที่ทำให้ประชาธิปไตยคลอดออกมาได้ในอังกฤษ ก็คือทศมาศความกดดันทางการเมือง โดยเฉพาะการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมของพระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นธรรมดา เมื่อคนส่วนมากถูกคนส่วนน้อยกดขี่ข่มเหง ย่อมจะมีปฏิกิริยาต่อต้าน ประชาธิปไตยในอังกฤษจึงได้คลอดออกมาเป็นแมกนาคาตาของพระเจ้าจอห์น ส่วนการที่ประชาธิปไตยไปเติบโตขึ้นในอเมริกานั้น ก็เห็นจะเป็นเพราะแม่ประชาธิปไตย คืออังกฤษเลี้ยงดูลูกไม่ค่อยดี เมื่อคนอังกฤษข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก ไปตั้งรกรากขึ้นในอเมริกา รัฐบาลอังกฤษปกครองเหมือนอย่างคนในเมืองขึ้น ไม่ใช่ลูกเมือง จึงเป็นผลให้อเมริกาประกาศตนเป็นอิสระ คนที่เป็นหัวแรงในการประกาศอิสระภาพและยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของอเมริกาเป็นคนอังกฤษชื่อ โธมัส เจเฟอร์สัน ประชาธิปไตยในอเมริกาได้วิตามินกินจนเติบโตแข็งแรงก็เพราะมีชนชาวยุโรปที่หนีจากการกดขี่ข่มเหงไปสมทบ การใฝ่สิทธิเสรีภาพจึงเป็นกำลังผลักดันให้อเมริกาเป็นประชาธิปไตยเติบใหญ่ เป็นคราวเคราะห์ดีของอเมริกาที่นักการเมืองชั้นผู้นำในสมัยนั้น เป็นผู้ใฝ่ประชาธิปไตยด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีบุคคลชั้นนำเป็นผู้มักใหญ่ใฝ่สูงเหมือนครอมแวลในประเทศอังกฤษ ประชาธิปไตยในอเมริกาจึงได้เติบโตขึ้นมาโดยไม่มีโรคเผด็จการเบียดเบียน เมื่อเสร็จสงครามภายในวอชิงตันแม่ทัพใหญ่เป็นผู้ที่ประชาชนพลเมืองนับถือกันมาก บางคนพร้อมที่จะยกย่องให้เป็นกษัตริย์อย่างอังกฤษ แต่เคราะห์ดีที่นายพลวอชิงตันก็เป็นผู้ใฝ่ประชาธิปไตยเหมือนกัน ท่านผู้นี้จึงได้ล้างมือจากการเมืองหนีไปทำไร่ไถนาอยู่อย่างเงียบ ๆ ที่รัฐเวอร์จิเนีย

ตามประวัติศาสตร์ย่อ ๆ ของบ้านเมืองที่เป็นประชาธิปไตยดังกล่าว พอจะถือเอาเป็นหลักได้ว่า บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยได้เพราะความกดดันทางเศรษฐกิจ หรือการกดขี่ข่มเหงทางการเมือง แต่เท่านั้นไม่พอ ผู้ปกครองบ้านเมืองตลอดจนผู้ถูกปกครอง ยังจะต้องเป็นผู้ใฝ่ประชาธิปไตยด้วย บ้านเมืองจึงจะเป็นประชาธิปไตยได้

ก่อนที่เราจะรู้ว่าสุโขทัยเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร เราต้องดูเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้น เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ยุคสุโขทัยแล้ว ก็เห็นได้ทีเดียวว่า เหตุกดดันเบื้องต้นในสมัยนั้นสืบมาจากความปรารถนาที่จะปลดแอกขอม ความกดดันที่ว่านี้ จะว่าสืบมาจากการกดขี่ข่มเหงของขอมว่าไม่ได้ถนัด เพราะทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่า ขอมเลี้ยงคนในประเทศราชอย่างปล่อย ๆ การส่งส่วยน้ำตามนิทานพระร่วง ความจริงส่งกันนาน ๆ ครั้ง เฉพาะในโอกาสที่พระเจ้าแผ่นดินขอมสรงมูรฑาภิเศก จึงไม่น่าจะเดือดร้อนอะไรนัก

เหตุที่ไทยสุโขทัยปลดแอกขอม เห็นจะเนื่องมาจากสันดานไทยใฝ่อิสสระเป็นใหญ่อันเป็นสันดานที่มีมาแต่เดิม และเป็นเหตุให้ไทยทิ้งบ้านเดิมที่มณฑลฮุนหน้าภายใต้อำนาจจีนหนีลงมาตั้งตัวใหม่ในแหลมทอง ข้อนี้เริ่มมีเบื้องหลังเป็นมาดังปรากฏในประวัติศาสตร์จีนอาณาเขตจีนครั้งโบราณเมื่อคริสศตวรรษที่ ๖ นั้น จดหมายเหตุจีนบันทึกไว้ว่า แผ่ลงมาแค่แม่น้ำแยงซีเกียงเท่านั้นเอง ใต้แม่น้ำแยงซีเกียงลงมาเป็นบ้านเมืองของมนุษย์เผ่าอื่น ซึ่งจีนเรียกรวม ๆ กันไปว่าฮวนนั้งหรือคนป่า ประวัติศาสตร์จีนตั้งแต่นั้นมาจนถึงน่านเจ้าแตก เต็มไปด้วยการทำสงครามรบพุ่งกับคนป่าเหล่านี้ คนเหล่านี้เป็นใคร ในสมัยสามก๊ก จดหมายเหตุจีนเรียกชื่อคนเผ่านี้ว่าอ้ายลาว คำนี้เป็นคำใช้เรียกชื่อไทยอีสานมาจนทุกวันนี้ ไม่ได้หมายความถึงบักหนานดังที่คนทางใต้มาเรียกกันผิด ๆ เพราะคำว่าอ้ายลาวหมายความถึงปฐมมนุษย์ คำว่าอ้ายตรงกับลูกอ้าย หรือลูกคนแรก ส่วนคำว่าลาวแปลว่าคน

สงครามระหว่างจีนกับน่านเจ้าผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ ไม่มีใครเหนือกว่าใคร น่านเจ้าในสมัยนั้นเป็นอิสสระ มีความเจริญเทียมเท่ากับจีน การถือที่ดินใช้ระบบศักดินา เช่นเดียวกับสมัยกรุงเก่า ระบบแยกอำนาจการปกครองเป็นเวียง วัง คลัง นา ก็มีมาแล้ว คำว่าเวียงหรือเมืองเป็นคำไทยเก่า จีนอ่านออกเสียงไม่ได้ จึงกลายเป็นเบ้ง เช่นเบ้งฮ็ก คงจะเป็นเวียงเล็กกระมัง หรือขงเบ้ง อาจเป็นขุนเมืองก็ได้ หากจะให้ลองเดาดู การสงครามระหว่างจีนกับฮวนนั้ง

มีจุดพิศดารที่น่าสังเกตอยู่ข้อหนึ่งคือ จีนขี่ม้าใส่เกราะออกรบ ฝ่ายฮวนนั้งขี่ช้างคล้องตระกรุดรบกับจีน ดังปรากฏในการสงครามระหว่างขงเบ้งกับเบ้งเฮ็ก ว่ากันจริง ๆ แล้ว ชนชาติที่ใช้ช้างเป็นสัตว์เลี้ยงนอกจากแขกจะมีก็ไทยเท่านั้น พม่าคงจะได้เรียนไปจากไทย เพราะปรากฏว่าไทยใช้ช้างทำสงครามตั้งแต่สมัยสามก๊กระหว่างคริสศตวรรษที่ ๓ ชนชาติอื่นเมื่อเห็นช้างตัวโตเข้า คงคิดได้แต่จะวิ่งหนี ตัวมันเท่าบ้าน ใครจะคิดอุตริไปเอามันมาเลี้ยงไว้เป็นสัตว์ใช้งานเห็นจะไม่มี แม้ขณะนี้ ข้าพเจ้ามาลองคิดถามตัวเองดูว่า ถ้าข้าพเจ้าจะเอาสัตว์อะไรมาเลี้ยงไว้สำหรับใช้งาน สัตว์ตัวโตเท่าบ้านเช่นช้าง ข้าพเจ้าไม่ขอรับประทาน แต่คนไทยเลี้ยงช้างคนแรก คงจะได้เลี้ยงมันเมื่อมันเป็นช้างตัวเล็กๆ ครั้นเลี้ยงเชื่อง เห็นมันเป็นสัตว์ฉลาดเลี้ยงไว้ใช้งานได้ จึงได้เลี้ยงกันต่อมา จนที่สุด ใช้ช้างเชื่องไปจับช้างป่ามาเลี้ยงได้ด้วย ทั้งนี้เป็นไปได้ เพราะภูมิประเทศที่ชนเผ่าไทยอยู่ทางใต้แม่น้ำแยงซีเกียงเป็นที่ช้างอยู่ด้วยเหมือนกัน ส่วนการใช้ช้างในประเทศอินเดียจะเป็นอย่างไรข้าพเจ้าไม่ทราบ ในรามเกียรติ์ไม่ปรากฏว่าได้ใช้ช้างเป็นพาหนะในสงคราม มีแต่ตอนที่หนุมานหักคอช้างเอราวัณ ซึ่งก็เป็นช้างสามหัวสำหรับพระอินทร์ขี่ ทำนองช้างผี ไม่ใช่ช้างคน ช้างในอินเดียมีมากที่เกาะลังกา ในพงศาวดารสมัยแผ่นดินพระนารายณ์ ปรากฏว่าไทยจับช้างลงสำเภาไปขายให้เป็นอันมาก ชนอีกเผ่าหนึ่งที่ใช้ช้างในประวัติศาสตร์ มีแต่พวกชาวเมืองคาเธชที่อาฟริกาเหนือ สมัยศึกแฮนนิบาลได้ใช้ช้างเป็นพาหนะข้ามภูเขาอาลปส์ไปตีถึงกรุงโรม ส่วนทหารโรมันนั้นกล้าแสนกล้า แต่พอเห็นสัตว์ประหลาดตัวใหญ่เท่าบ้าน มีหางอยู่ข้างหน้า เดินถอยหลังหื่อเข้าใส่ ต่างก็พากันทิ้งอาวุธวิ่งหนีอุตลุด เพราะไม่เคยพบเคยเห็น ชาวโรมันจึงเรียกช้างว่า **magna boves** แปลว่าควายใหญ่ แต่แฮนนิบาลใช้ช้างเพื่อเป็นพาหนะในการสงครามเท่านั้น ช้างอาฟริกาไม่ฉลาดเท่ากับช้างไทย จึงไม่ปรากฏว่าได้เอามาเลี้ยงไว้ใช้งานได้เหมือนช้างไทย มีเรื่องเล่ากันในหมู่แฟนช้างว่า พระเศวตร์เชือกหนึ่ง เมื่อคนเลี้ยงไปตลาด ใช้ให้ท่านเอางวงจับกระจ่าคนหม้อข้าวได้ ไม่กลัวไฟตามวิสัยของสัตว์

ครั้นพูดถึงเรื่องช้างเข้า ก็ให้นึกถึงเรื่องช้างอีกเรื่องหนึ่ง ที่วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัยขณะนี้ รอบเจดีย์มีช้างปั้นล้อมอยู่ ๔๐–๕๐ ตัว แต่แตกหมดทุกตัว แสดงว่ามีคนจงใจทำลาย และตั้งใจทำลายทุกตัวไม่ให้เหลือ ชาวสุโขทัย ซึ่งเป็นนักเล่านิทานแทบทุก

คนเล่าว่า ครั้งหนึ่ง เมื่อสมัยที่ช้างบั๊น ๔๐–๕๐ ตัวซึ่งล้อมเจดีย์นี้ยังอยู่ในสภาพเป็นช้างบั๊นอันวิจิตรดังแต่เดิมมา มีช้างฝูงหนึ่งประมาณ ๔๐–๕๐ ตัวลงมากินข้าวในนาบ่อย ๆ ชาวบ้านช่วยกันไล่ที่ไร ปรากฏว่าหนีไปที่เจดีย์วัดช้างล้อมแล้วหายไปตรงนั้นทุกที ชาวบ้านสำคัญว่าแน่แล้ว ช้างผีช้างบั๊นนี่เองที่ลงมากินข้าวในนา จึงพากันไปทุบต่อยทำลายช้างบั๊นที่เจดีย์แตกหมดตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่มีช้างผีลงกินข้าวในนาอีก ข้าพเจ้านี้ ถ้าจะเป็นคนสุโขทัยมาเกิดเสียแล้วเผลอเข้าไม่ได้ เป็นต้องกลับไปพูดถึงเรื่องผี เห็นจะต้องหยุดพูดเสียที เรื่องผีนี้ ไม่อยากพูดอีกแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องช้างผี ๆ หรือคนผี ๆ

การสงครามระหว่างจีนกับน่านเจ้าขับเคี่ยวคู่คี่กันตลอดมา จนมาถึงสมัยแผ่นดินพระเจ้าคูไบลข่าน จีนจึงตีน่านเจ้าแตกเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๙๖ แต่จีนคูไบลข่านไม่ใช่จีนสามก๊กที่เคยรบพุ่งกันมากับไทย หากแต่เป็นจีนตาดเชื้อชาติมองโกเลีย จำพวกมนุษย์เร่ร่อนอยู่ไม่เป็นที่และอยู่ไม่สุข สมัยพวกนี้เรืองอำนาจ จึงตีเข้าไปถึงกรุงปีเตอร์สเบอรุกในประเทศรัสเซีย เมื่อน่านเจ้าเสียแก่จีนตาด สันนิษฐานกันว่า เผ่าไทยที่นั่นได้อพยพหนีลงมาทางใต้เป็นอันมาก เพราะสันดานใฝ่ความเป็นไทยนั่นเอง

แต่ตามประวัติศาสตร์ลานนาไทยปรากฏว่า ชนเผ่าไทยได้อพยพลงมาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองฝางตั้งแต่คริสศตวรรษที่ ๙ ก่อนน่านเจ้าแตก โดยยึดได้จากขอม สมัยเมื่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้เมืองสุโขทัยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๗๑๘ ราชอาณาจักรเชียงใหม่และพะเยาของไทยก็ได้ตั้งมาก่อนแล้วตั้งแต่คริสศตวรรษที่ ๙ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๓–๑๔ เป็นต้นมา ทั้งนี้ก่อนสมัยสุโขทัย จึงเห็นได้ว่า ขอมต้องถอยร่นจากความผลักดันของคนเผ่าไทยอยู่เรื่อย ๆ จนในที่สุดถูกเบียดลงจากหน้าผาเทือกเขาพนมดงรัก ลงไปอยู่ในเขมรต่ำในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อตามประวัติศาสตร์ปรากฏว่า ไทยเป็นชนชาติที่มีความเจริญมาก่อนดังกล่าว จึงไม่ต้องสงสัยว่า เมื่อก้าวเท้ามาสู่แหลมทองได้เป็นก้าวแรกแล้ว จะต้องแทรกซึมใช้เท้าหลังก้าวตามเข้ามาด้วย และเพราะเป็นมนุษย์ใฝ่อิสสระภาพนั่นเอง ชนเผ่าไทยจะยอมตกอยู่ใต้อำนาจขอมไม่ได้ การปฏิวัติล้มอำนาจขอมที่สุโขทัยในรัชสมัยขุนศรีอินทราทิตย์ จึงเป็นลิขิตประวัติศาสตร์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ตำราฝรั่งบางเล่มกล่าวว่า สุโขทัยปลดแอกขอมได้สำเร็จ เพราะมีคนไทยแตกหนีจากน่านเจ้าลงมาช่วยเป็นกำลังค้ำจุน แต่ข้อนี้ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะขุนศรีอินทราทิตย์ได้เมืองสุโขทัยจากขอมเมื่อ ค.ศ. ๑๒๓๘ แต่น่านเจ้าเสียแก่กูไบลข่านหลังจากนั้นเมื่อ ค.ศ. ๑๒๕๓ การอพยพของไทยจากทางเหนือลงมาทางใต้อาจมีอยู่จริงและมีอยู่เรื่อยๆ ตลอดระยะเวลานี้ แต่ศักราชดังกล่าวแล้วบ่งอยู่ว่า ขอมไม่ได้เสียกรุงสุโขทัยเพราะกำลังของไทยที่แตกมาจากน่านเจ้า ถ้ามีอะไรเป็นกำลังกระตุ้นให้ไทยสุโขทัยล้มอำนาจขอม ก็เห็นจะได้แก่สันดานใฝ่อิสสระภาพนั่นเอง หรือไม่ก็ตัวอย่างการได้อิสสระภาพที่ราชอาณาจักรลานนาทำไว้ก่อน

การปฏิวัติล้มอำนาจขอมในยุคกรุงสุโขทัยนั้น เป็นที่เห็นได้ว่าต้องอาศัยกำลังคนไทยทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน เมื่อเช่นนี้ การปฏิวัติครั้งนั้น จึงเป็นการปฏิวัติของคนทั้งชาติ ไม่เหมือนการปฏิวัติระหว่างไทยกันเองในชั้นหลัง ซึ่งเป็นการแย่งราชบัลลังก์กันมากกว่า และเมื่อคนทั้งชาติเป็นผู้ก่อการปฏิวัติดังนี้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ผู้ซึ่งเป็นแม้แต่หัวหน้ามือ จะต้องมีความรักใคร่นับถือลูกมือของตนเยี่ยงสหายร่วมตาย กรุงสุโขทัยเป็นประชาธิปไตยได้ก็ด้วยเหตุนี้ ผิดกับสมัยนี้ ซึ่งมีบุคคลเพียงบางหมู่บางคณะก่อการปฏิวัติรัฐประหาร ซึ่งเมื่อคนทั้งชาติมิได้ทำด้วย ความรักใคร่นับถือจึงไม่มีซึ่งกันและกัน เหมือนสมัยที่คนทั้งชาติร่วมกันก่อการปฏิวัติในยุคสุโขทัย การร่วมกันเป็นประชาธิปไตยในปัจจุบันจึงค่อนข้างลำบาก

เพราะคนทั้งเมืองร่วมกันทำการปฏิวัติล้มอำนาจขอม เยื่อใยระหว่างกันจึงมีปรากฏแสดงไว้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เป็นข้อความแสดงศรัทธาความเลื่อมใสที่ผู้ปกครองบ้านเมืองมีต่อไพร่ฟ้าประชาชน จริงอยู่ พ่อขุนรามคำแหงได้ขึ้นเสวยราชสมบัติเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๑๘ หลังจากขอมเสียเมืองสุโขทัยแก่ไทยแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๔๑ แต่ระยะเวลาก็ห่างกันเพียง ๗๗ กว่าปีเท่านั้น ความทรงจำและศรัทธาที่มีต่อกันเมื่อสมัยร่วมตายมาด้วยกันยังไม่เลือนลางเสื่อมคลาย เราจึงได้รับมฤดกศิลาจารึก อันเป็นเอกสารที่ผู้ครองอำนาจยกย่องไพร่ฟ้าประชาชนภายใต้การปกครองของตนอย่างแปลกประหลาดพิศดาร ศรัทธาอันมีต่อกันในศิลาจารึกนี้ พึงดูคล้ายศรัทธาประชาธิปไตยในประกาศอิสสระภาพและรัฐธรรมนูญของอเมริกา ซึ่งประกาศหลังจากกันตั้ง ๕๐๐ ปี ศรัทธาต่อกันดังปรากฏขึ้นอีกดังนี้ ก็เพราะอเมริกันทั้งชาติร่วมกันปลดแอกอังกฤษ เหมือนไทยร่วมมือกันปลดแอกขอมในสมัยกรุงสุโขทัย อาจเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง คนไทยกับอเมริกันจึงคบกันได้

ม. 221591
959.302
ส 917ส

กลิ่นไอกรุงสุโขทัยดังปรากฏในศิลาจารึก แสดงว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหงยังเป็นยุคเบิกฟ้าใหม่ เบิดศักราชใหม่ คำว่าเบิกฟ้า ข้าพเจ้าได้มาจากโครงสีของนรินทร์อิน เขียนในสมัยเมื่อเสร็จศึกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ใหม่ๆ คำว่าสุโขทัยเอง ก็หมายความว่าตะวันขึ้นเป็นสุข แม้แต่พ่อเมืองที่ชื่อร่วง ก็มีที่มาจากคำว่า โรจนราช แปลว่าราชาแห่งแสงสว่าง หรือรุ่งโรจน์ คำว่าร่วงในสมัยนั้นไม่ได้แปลว่าร่วงโรยเหมือนบัจจุบัน

เมื่อสุโขทัยเป็นยุคเบิกฟ้าใหม่ดังกล่าวมา จึงไม่น่าประหลาดใจ ที่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีข้อความเต็มตื้นไปด้วยปีติ กล่าวถึงเมืองใหม่นี้ว่าเป็นเมืองดี 'มีไร่ มีนา มีถิ่นฐาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก มีป่าม่วงป่าขาม ดูงามดังแกล้ง" นอกจากนั้น ในน้ำยังมีปลาในนามีข้าว ไพร่ฟ้าสร้างป่าหมากป่าพลูกันทั่วเมือง ใครจักมักเล่นเล่น ใครจักมักหัวหัว ใครจักมักเลื่อนเลื่อน เมื่อบ้านเมืองเป็นดังนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจ ที่พ่อเมืองได้ยอมให้ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกันเอาเอง เพราะบ้านเมืองเขาทำได้กู้ได้ ต้อง "ไว้แก่มัน" อันเป็นปรัชญาแสดงไว้ในศิลาจารึก

ที่น่าอัศจรรย์ไปยิ่งกว่านั้นคือ เมื่อได้อำนาจเป็นพ่อเมืองแล้ว พ่อเมืองหาได้ลุแก่อำนาจไม่ กลับแขวนกระดิ่งไว้ที่ปากประตู ให้ลูกเมืองมาลั่นเรียกเอาไปใช้ เมื่อสมัยปราบศึกภายในได้สำเร็จ นายพลวอชิงตันของอเมริกาก็ได้อำนาจอย่างเดียวกันนี้ และเป็นคนดีของชาติที่ไม่ลุแก่อำนาจเช่นเดียวกัน จะมีต่างกันอยู่หน่อยเดียวก็แต่ในข้อที่ว่า ท่านนายพลวอชิงตันล้างมือจากการเมืองหนีไปทำนา ส่วนพ่อขุนราชคำแหงยังต้องเป็นบ่อยรับใช้เขาอยู่กับบ้าน

เมื่อพูดถึงเจ้าแผ่นดินเจ้าชีวิตในตะวันออกแล้ว คนในตะวันตกมักจะจินตนาการเทียบเท่ามหาราชาแขก คือเป็นเจ้าเป็นใหญ่เหนือหัวคนเสียจริงๆ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงมีความยินดีเป็นพิเศษ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงให้แก่เนติบัณฑิตยสภา เพื่อส่งไปเผยแพร่ในหมู่นักกฎหมายชาวตะวันตก คราวนี้จะได้เป็นโอกาสให้คนในตะวันตกได้รู้ความจริงกันเสียทีว่า พระเจ้าแผ่นดินในเมืองไทยนั้น สมัยหนึ่งมีฐานะเทียบเท่ากับบ่อย ประชาชนกดกริ่งต้องออกมารับใช้เขา

มีข้อที่น่าจะถามกันต่อไปว่า เมื่อได้อำนาจแล้ว เหตุใดพระเจ้าแผ่นดินกรุงสุโขทัยเช่นพ่อขุนรามคำแหงจึงไม่ลุแก่อำนาจ และบำเพ็ญตนเป็นมหาราชาตามแบบอย่างของ

พระเจ้าแผ่นดินในตะวันออก ข้อนี้เห็นจะต้องดูเหตุกันทั้งที่ต้นแถวและปลายแถว ทางต้นแถวนั้น ตัวพ่อขุนรามคำแหงเองมิได้เป็นแต่นักรบที่สามารถชนช้างชนะขุนสามชน และตีได้อาณาบริเวณมาเป็นราชอาณาจักรเท่านั้น พระนามว่าคำแหงตามภาษาเหนือแปลได้ความว่าเป็นทั้งคนแหงหรือแข็ง และเป็นคนดีเยี่ยงทองคำซึ่งเป็นโลหะอ่อน ตามนิทานพระร่วงปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงเป็นคนขี้เล่น เล่นทั้งว่าวและเบี้ยอย่างคนธรรมดา เป็นบุรุษประชาธิปไตย ส่วนน้ำจันไม่มีหลักฐานปรากฏว่าชอบเสวย ในศิลาจารึกมีบอกไว้แต่ว่า ทรงโปรดเล่นดอกไม้ไฟ "เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ประตูหลวง เทียรย่อมคนเสียดกัน เข้ามาดูท่านเผาเทียนท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแตก"

สำหรับนารี พงศาวดารบันทึกว่า ขุนรามคำแหงไปได้มเหสีของพระเจ้างำเมืองด้วยวิธีลักหลับ ข้อนี้รู้สึกว่าจะได้มาจากคำให้การนางพระยางำเมืองเป็นการแก้เกี้ยว เมื่อในที่สุดพระเจ้างำเมืองยกมเหสีองค์นี้ให้แก่ขุนรามคำแหง คำให้การดังว่ามานี้ จึงน่าจะพึ่งเป็นคำให้การแก้เกี้ยวเท่านั้น คือยอมให้เขาเกี้ยวแล้วมาแก้ตัวทีหลัง เพราะถ้าถูกลักหลับจริง ๆ แล้ว เหตุไฉนพระเจ้างำเมืองจะเอาไปยกให้พระสหายเหมือนของใช้แล้ว

แต่กรณีพิพาทเกี่ยวกับพระมเหสีพระเจ้างำเมืองนี้เอง แสดงให้เห็นจิตใจอันงดงามของคนชั้นผู้นำในสมัยนั้น เมื่อเกิดกรณีพิพาทขึ้น และพระเจ้าเม็งรายเรียกไปไกล่เกลี่ย ขุนรามคำแหงก็รับสารภาพผิด และขอโทษพระยางำเมืองด้วยดี ทั้งยอมให้ปรับเป็นพินัยด้วย ถ้าจะมีคนท้วงว่า ก็แน่ละซิ ได้นางพระยางำเมืองไปเป็นมเหสีทั้งที ใครจะไม่ยอมให้ปรับและขอโทษ ข้าพเจ้าขอแก้แทนว่า สมัยนั้นพ่อขุนรามคำแหงทรงพลังมิใช่น้อย ถ้าไม่แข็งกว่าพระยางำเมือง ก็แข็งเท่า ๆ กัน ไม่มีความจำเป็นถึงขนาดที่ท่านจะไปยอมให้เขาปรับและขอโทษเขาด้วยดี หากจะดื้อถือทิษฐิจริง ๆ ก็มีกำลังพอจะสู้รบกับพระยางำเมืองได้ ความดีจึงต้องเทิดไว้แก่พ่อขุนรามคำแหง ที่ยอมกลืนขัตติยะมานะเพื่อไม่ต้องทำสงครามกันให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ไพร่ฟ้าประชาชน สมัยฝรั่งเข้ามาล่าเมืองขึ้นในตะวันออกไกล ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ก็ต้องกลืนขัตติยะมานะมาเช่นเดียวกัน ยอมเสียดินแดนให้เขาไปบ้างบางส่วน บ้านเมืองไทยจึงเป็นเอกราชต่อมาได้ ไม่เสียเกียรติประวัติในทางนี้ ลูกเมืองคนใดได้อ่านลายพระราชหัตถุเลขาในเรื่องนี้เข้าแล้ว ต้องโดยเสด็จกลืนน้ำตาตามท่านไปด้วย

ส่วนพระยางำเมืองนั้น คิดเอาตามใจข้าพเจ้าเองแล้ว ไม่เห็นเสียอะไร กางเกงในคนอื่นเขาเอาไปใส่เป็นอนแล้ว จะกลับเอามาใช้ไปทำไมมี ให้เขาไปเสียดีกว่า แต่ที่ข้าพเจ้าคิดดังนี้เห็นจะเป็นเพราะเวลานี้เป็นคนชราปลงตกแล้ว สำหรับคนยังหนุ่มแน่นตามธรรมดานั้น เสียเมียเขาเท่ากับเสียศักดิ์ศรีของลูกผู้ชาย ถึงขุนรามคำแหงจะขอขมายอมให้ปรับไหม ก็ยังเป็นอัศจรรย์ที่พระยางำเมืองยอมรับขมาได้ลงคอ แล้วยังยกนางพระยางำเมืองให้เขาไปเสียด้วย พระยางำเมืองจึงน่าจะได้กลืนขัตติยะมานะยากเท่า ๆ กับขุนรามคำแหง ถ้าไม่ยากกว่า ทั้งหมดก็เพื่อผลที่จะรักษามิตรภาพระหว่างราชอาณาจักรทั้งสามไว้ ซึ่งนอกจากจะไม่ต้องทำสงครามกันเองให้เป็นการเปลืองชีวิตไพร่บ้านพลเมืองแล้ว ขอมซึ่งคอยจ้องหาโอกาสจะแสวงอำนาจกลับคืนยังทำอะไรไม่ได้ด้วย เพราะทั้งสามราชอาณาจักรไทยยังเป็นทองแผ่นเดียวกันดีแข็งแกร่งอยู่

แต่เราจะต้องไม่ลืมบุญคุณของพระยาเม็งรายที่ได้ทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ย จนเรื่องร้ายกลายเป็นดี สมัยไทยล้มอำนาจขอมตั้งตัวใหม่นั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ขอมต้องคอยจ้องจะช่วงชิงอำนาจกลับคืน ถ้าราชอาณาจักรไทยทั้งสามสมัยนั้นเกิดแตกแยกกัน ก็ไม่ต้องสงสัยอีกว่า การปฏิวัติล้มอารยะธรรมขอมจะทำไม่สำเร็จ แล้วไหนเลยเราจะเป็นไทยกันมาได้จนถึงทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเองไม่รังเกียจอารยะธรรมขอม เพราะของเขามีอะไรดี ๆ เหมือนกัน เสียอย่างเดียวที่เป็นอารยะธรรมของแขกเบงกอล ข้าพเจ้าพึงใจอารยะธรรมไทยมากกว่า เพราะถึงแม้จะไม่ดีเท่าของใคร ก็ยังเป็นของเราเอง ที่คนไทยสร้างกันขึ้นมาเอง ตราบใดที่ข้าพเจ้ายังเป็นไทย ข้าพเจ้าจะบำเพ็ญอารยะธรรมเป็นแขกเบงกอลไปไม่ได้ และถ้าทำไม่ได้ ข้าพเจ้าก็จะกลายเป็นมนุษย์ขัดแย้งกับตัวเอง ตัวเป็นไทย แต่ภายนอกเป็นแขก จะกลายเป็นสัตว์ประหลาด ไม่น่าดูเลย

ตามที่ข้าพเจ้านำชีวะประวัติพ่อขุนรามคำแหงมากล่าว บางคนอาจหาว่าข้าพเจ้ามาลบหลู่ล้อท่านเล่น แต่ความจริงหาเป็นดังนั้นไม่ ข้าพเจ้ารักและนับถือพ่อขุนรามคำแหงเหมือนบิดาบังเกิดเกล้า แต่การที่จะหาความดีจากคนนั้น ถ้าคนเกิดมาดีเสียแล้ว ย่อมไม่มีความดีจะให้หาได้ ตรงกันข้าม ถ้าคนใดเกิดมามีทั้งความดีความชั่วเหมือนคนธรรมดา แต่กลับเป็นคนบำเพ็ญความดีผิดคนธรรมดา นี่ซิดีจริง ข้าพเจ้าเห็นว่าพ่อขุนรามคำแหงเป็นคนดีจริงของชาติ

เพราะเหตุที่ว่านี้ จึงได้นำชีวะประวัติของท่านที่เกิดมาเป็นคนธรรมดามากล่าว ในอดีตกาล กษัตริย์ไทยได้รับการยกย่องเป็นมหาราชเพียง ๕ พระองค์ คือพ่อขุนรามคำแหง สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนารายณ์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าเห็นว่าที่ยกย่องพ่อขุนรามคำแหงเป็นมหาราชนั้น ยังน้อยไปเสียอีก ตามภาษาศิลาจารึก ข้าพเจ้าอยากเทิดพระองค์ท่านเป็นพ่อเชื้อไท เพราะอดีตมหาราชพระองค์นี้ ได้สร้างความเป็นไทให้เป็นมฤดกตกทอดถึงเรา ภาษาของพ่อขุนรามคำแหงนี้ดี เพราะเมื่อเราไทยรักใครจริง ๆ จะใช้ภาษาแขกว่ามหาราชหรือภาษาอื่นอะไรเรียกได้ไม่ถึงใจ กลับไปใช้ของท่านเรียกว่าพ่อเป็นใช้ได้ ครั้นคำว่าพ่อไม่ให้ความหมายที่ถูกต้อง เรากลับไปใช้คำว่าพ่อเชื้อในศิลาจารึก ก็ได้ความหมายอิ่มท้องพองใจ ว่าท่านทำอะไรไว้ ๗๐๐ ปีมานี้ ยังอยู่กับเราได้ ส่วนคำว่าไทนั้น ลูกหลานพ่อขุนรามคำแหง คือพระเจ้าฤาไท พระเจ้าลือไทหรือลิไทใช้กันมา และถ้าไทยปัจจุบันไม่รักคำนี้ ไม่รักษาเทิดทูนไว้เป็นวาจาสิทธิ์ของพ่อเชื้อไท ไทยรัฐจะไม่เที่ยง แต่จะหาย

แต่จะดูกันที่หัวแถวเท่านั้นไม่พอ เพราะถ้าที่ปลายแถว ไพร่ฟ้าหน้าปกเป็นคนเกียจคร้าน ไม่เอางานเอาการ หรือไม่ช่วยกันถือบ้านถือเมืองด้วยความเอาใจใส่ พ่อเมืองก็จะนับถือไม่ได้ และเมื่อประชาชนบำเพ็ญตนให้เป็นคนที่ผู้ปกครองไม่นับถือ ไป ๆ ก็จะต้องเลี้ยงกันอย่างกระบือ ไม่เลี้ยงกันอย่างคน ข้อความในศิลาจารึกบ่งให้เห็นว่า คนในกรุงสุโขทัยสามารถเรียกร้องความนับถือจากผู้ใช้อำนาจปกครองได้ เพราะนอกจากจะช่วยกันปฏิวัติล้มอำนาจขอมมาแล้ว ในศิลาจารึกยังยกย่องไว้ว่าเป็นคนขยันขันแข็ง สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมือง นอกจากนั้นยังเป็นคนมีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา ถึงขนาดถือศีลระหว่างเข้าพรรษาทุกคนทั้งชายหญิง และการที่ต้องแขวนกระดิ่งไว้ให้ลั่นกัน ก็แสดงว่าคนในเมืองนี้ไม่ใช่คนโง่เขลาเบาปัญญาในทางการเมือง "เจ็บท้องข้องใจ" เมื่อใดคงจะได้ไปเรียกพ่อเมืองออกมาพบบ่อย ๆ ตะโกนเรียกกันหนวกหูหนักเข้า จึงได้แขวนกระดิ่งไว้ให้ไปลั่นเอาความกับพ่อเมืองได้ จนเป็นที่ยำเกรงนับถือในทางการเมืองแก่พ่อเมืองเอง เมื่อทั้งหัวแถวปลายแถวเป็นดังนี้ จึงไม่น่าประหลาดใจ ที่คนไทยในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นประชาธิปไตยกันได้ ถึงแม้ประชาธิปไตยนั้นจะเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ดังกล่าวมาก็ตาม

ตามที่กล่าวมาจะสังเกตได้ว่า ความผลักดันให้สุโขทัยเป็นประชาธิปไตยมีมาจากภายนอก ไม่ใช่จากภายในเหมือนความกดดันที่ทำให้ประเทศในตะวันตก เช่นอังกฤษ เป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ การปฏิวัติล้มอำนาจขอมเป็นความผลักดันให้สุโขทัยได้เป็นประชาธิปไตย ส่วนอังกฤษเป็นประชาธิปไตย เพื่อกำจัดการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษเอง สุโขทัยจึงเป็นเอกเทศในข้อนี้ เพราะกำลังกดดันที่ทำให้ไทยพลิกแผ่นกันในกาลต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา บางทีสืบมาจากการที่พระราชาไม่ทรงทศพิธราชธรรม หรือไม่ก็แย่งราชสมบัติปล้นอำนาจกันเอง ส่วนการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินส่งคนไปศึกษาลัทธิประชาธิปไตยในต่างประเทศ เขาเรียนจบแล้วกลับมาปฏิวัติเอาแก่พระเจ้าแผ่นดินเข้า

ประวัติศาสตร์สมัยแผ่นดินพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะต้องบันทึกไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินมิได้กดขี่ข่มเหงประชาชนพลเมืองแต่อย่างใดเลย ตรงกันข้าม กลับทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตยและเป็นพ่อเมืองที่ดีตามประเพณีกษัตริย์ราชวงศ์ร่วง แม้แต่รัฐธรรมนูญปกครองประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงปรารถนาจะพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย จนกระทั่งได้เตรียมร่างไว้พร้อมแล้ว หากแต่มีพระญาติพระวงศ์ทักท้วงว่ายังไม่ถึงเวลา จึงยังรี ๆ รอ ๆ กันอยู่ เป็นโอกาสให้คณะปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๔ วิ่งราวรัฐธรรมนูญไปได้ เป็นที่น่าสังเกตเป็นอย่างยิ่งว่า ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ร่วงของไทย เป็นผู้ทรงประสิทธิ์ประสาทรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ปวงชนชาวไทย และเมื่อพระราชวงศ์กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชจะสิ้นอำนาจลงในเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ปัจฉิมกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชของไทยก็พร้อมอยู่แล้ว ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทย หากแต่มีคณะใฝ่ประชาธิปไตยตีกินเสียก่อนเท่านั้นเอง เราทั้งหลายที่เป็นไทย จึงควรภูมิใจว่าคนไทยในประวัติศาสตร์นี้ดี มีอำนาจไม่ลุแก่อำนาจ

๖. ความเสื่อม

แต่ไม่ว่าอะไรทั้งหลาย เมื่อมีเจริญก็ต้องมีเสื่อม เมื่อมีเสื่อมก็ต้องมีเจริญ เหมือนน้ำขึ้นน้ำลง น้ำลงน้ำขึ้น กษัตริย์พระราชวงศ์ร่วงครองกรุงสุโขทัยมาได้เป็นเวลาประมาณ ๑๐๐ ปี ในที่สุดเมื่อหลังรัชสมัยพระเจ้าลือไท สุโขทัยก็ต้องตกไปเป็นประเทศราชของอู่ทองคนไทยด้วยกันเองทางใต้ ได้ผลดีในทางที่ทำให้ไทยเหนือใต้ได้ผนึกกำลังเป็นทองแผ่นเดียวกัน

เป็นข้อที่น่าคิดว่า เหตุใดสุโขทัยจึงสิ้นอำนาจลง ข้อนี้พิสูจน์ให้เห็นว่าประชาธิปไตยไม่ใช่แก้วสารพัดนึก ไม่ได้หมายความว่า เมื่อบ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยแล้ว จะมีแต่ความเจริญไม่มีวันเสื่อม เพราะประวัติศาสตร์กรุงสุโขทัยแสดงความจริงไปในทางตรงกันข้าม ประเทศกรีกเป็นประชาธิปไตยมาก่อนใครทั้งหมด แต่ประชาธิปไตยก็ต้องสูญสิ้นไปจากกรีกเช่นเดียวกับที่สุโขทัย สมัยผู้นำเผด็จการในชีวิตเราท่านนี้ ยุโรปซึ่งเป็นประชาธิปไตยก็ต้องเลิกเป็นประชาธิปไตย ไปตกอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของผู้นำ ที่มีคนกล่าวกันว่า บ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองเมื่อเป็นประชาธิปไตย จึงไม่เป็นความจริงเสมอไป หรือมิฉนั้น ก็อาจเป็นการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อประโยชน์ในทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง

ก็อะไรเล่าที่ทำให้สุโขทัยสิ้นอำนาจ บทเรียนทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า อันตรายเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมืองนั้น ไม่จำกัดเป็นเรื่องผู้ใช้อำนาจปกครองฉุเก่อำนาจเท่านั้น ถ้าผู้อยู่ใต้การปกครองซึ่งมีสิทธิเสรีภาพฉุเก่สิทธิเสรีภาพ บ้านเมืองก็อาจถึงซึ่งกาลอวสานได้เหมือนกัน

กรุงสุโขทัยในรัชสมัยพระเจ้าลือไทปลายพระราชวงศ์ร่วง มีอาการแสดงออกว่าประชาชนที่เป็นประชาธิปไตยฉุเก่สิทธิเสรีภาพ จนถึงขนาดที่ผู้ทำผิดทางอาญายังได้รับการปลดปล่อย ไม่ถูกลงโทษตามโทษานุโทษ เมื่อเป็นเช่นนี้ ระเบียบวินัยจึงไม่มี ประชาชนเรียกร้องเอาแต่สิทธิ ไม่ยอมปฏิบัติตามหน้าที่ บ้านเมืองตลอดจนประชาธิปไตยสุโขทัยจึงหาย พระอาทิตย์ที่ขึ้นอยู่ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ทอแสงให้เมืองไทยเป็นสุโขทัยหรือตะวันขึ้นเป็นสุข จึงต้องมาลับดับแสงลงด้วยประการเช่นนี้

ปรัชญาประชาธิปไตยของฝรั่งสอนให้รู้ว่า อำนาจอยู่กับใคร อำนาจทำให้คนนั้นเน่า ยิ่งเป็นอำนาจเด็ดขาด ยิ่งเน่าเด็ดขาด (Power corrupts. Absolute Power corrupts absolutely.) แต่ฝรั่งเป็นประชาธิปไตยกันมา ๓๐๐–๔๐๐ ปี เกิดวิกฤตในวิถีของประชาธิปไตยที่อธิบายกันไม่ได้ง่าย ๆ โดยเฉพาะในยุคนี้ ยุโรปเป็นประชาธิปไตยอยู่ดี ๆ เหตุใดสมัยฮิตเล่อร์และสมัยคอมมิวนิสต์บังจุบัน ประชาชนจึงสมัครใจสละสิทธิเสรีภาพ ไปยอมตนอยู่ใต้ลัทธิเผด็จการ ข้อนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าประวัติศาสตร์กรุงสุโขทัยอธิบายได้ เพราะได้เป็นประชาธิปไตยมาก่อนยุโรป และได้ทิ้งบทเรียนไว้ว่า สิทธิเสรีภาพอยู่กับปวงชนใด ปวงชนนั้นเน่าได้เหมือนกัน ยิ่งเป็นสิทธิเสรีภาพเด็ดขาด ปวงชนยิ่ง

เน่าเด็ดขาด สมัยฮิตเล่อร์ สมัยคอมมิวนิสต์ ประชาชนเจ้าของอำนาจประชาธิปไตยทรงสิทธิเสรีภาพ จึงกลับใช้สิทธิเสรีภาพนั้นทำลายสิทธิเสรีภาพของตนเอง เพื่อนำตนเองไปอยู่ใต้อำนาจเผด็จการ ปวงชนจึงเน่าเพราะเหตุนี้ ถ้าจะผูกเป็นปรัชญาประธิปไตยเยี่ยงยุโรป ก็อาจกล่าวได้ว่า **Freedom corrupts. Absolute freedom corrupts absolutely.** สมัยที่ไทยสุโขทัยได้เสรีภาพมากเกินไป จึงไม่มีใครยอมรับโทษ แม้จะได้ทำความผิดไว้ การหาเสียงกับประชาชนในยุคนั้น มักจะพูดเอาใจประชาชนกันเกินไป พูดกันถึงสิทธิเสรีภาพแต่ในแง่ที่ประชาชนถูกข่มเหงคะเนงร้าย แต่โดยทฤษฎีประชาธิปไตยที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนนั้น ปวงชนก็เป็นผู้ครองอำนาจเหมือนกัน และเป็นอำนาจสูงสุดเสียด้วยในทางทฤษฎี เมื่ออำนาจอยู่แก่ปวงชนเช่นนี้ อำนาจนั้นจึงอาจทำให้ปวงชนเน่าได้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อใช้อำนาจไม่เป็น ยุโรปมีสิทธิเสรีภาพอยู่ดีๆ จึงกลับเอาสิทธิเสรีภาพไปสังเวยแก่ลัทธิเผด็จการ

เมื่อข้าพเจ้าพูดถึงข้อนี้ บางคนที่ใฝ่ประชาธิปไตยอาจเดือดกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนอกจากจะทำลายสุโขทัยแล้ว ยังเข้าสู่ยุคลัทธิสมมติเทวราช พระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจสิทธิขาดเหนือชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ระบบทาสก็นำมาใช้เอาอย่างเขมร บางยุคบางสมัยใช้ระบอบทรราชเช่นในแผ่นดินพระเจ้าเสือ

ถ้าใครจะว่าเช่นนั้น ข้าพเจ้าจะต้องขอตั้งตัวเองเป็นทนายแก้ต่างกรุงศรีอยุธยา เพราะประการแรก เราต้องไม่ลืมว่า แม้พระร่วงกรุงสุโขทัยจะได้เริ่มตีขอมไปสู่หน้าผา กรุงศรีอยุธยาก็เป็นผู้ช่วยตีซ้ำจนขอมตกหน้าผาลงไปอยู่ในเขมรต่ำ บ้านเมืองจึงได้เป็นไทยสูงเขมรต่ำมาแต่นั้น เพราะกรุงศรีอยุธยามีส่วนร่วมมืออยู่ด้วยนั่นเอง ประการที่สอง เราต้องไม่ลืมว่า สมัยกรุงสุโขทัย เพื่อนบ้านของเราในพม่ายังไม่มีอำนาจจะมาเกะกะระรานไทยได้ เมื่อสุโขทัยตั้งอยู่ในความสงบปลอดภัย ประชาชนพลเมืองอยู่ดีกินดี สุโขทัยจึงฟูมเฟื่องเป็นประชาธิปไตยได้ แต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พม่ายกมาตีอยู่มิได้ขาด ขืนไปถือหลักประชาธิปไตยสุโขทัย ใครใคร่จักรบรบ ใครใคร่จักนอนอยู่กับบ้านนอน ไหนเลยบ้านเมืองจะรอดจากเงื้อมมือคู่แข่งที่เก่งกล้าการรณรงค์มาได้ สงครามกับเพื่อนบ้านจึงบังคับให้กรุงศรีอยุธยาต้องกลับไปสู่ลัทธิจ่าฝูง และเมื่อใช้ลัทธินี้นานมาถึงขนาดลงหลักปักเขา ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องมีการลุแก่อำนาจกันไปบ้าง เช่นมีกฎหมายอาญาหลวงบัญญัติว่า ใครพูดจาก้าวร้าวต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เอามะพร้าวห้าวยัดปาก หรือใช้คีมลากลิ้นมันออกมา แต่ก็ดูเอาเถิด แม้จะมีกฎหมายปราบกันรุนแรงถึงเพียงนี้ คนไทยก็ยังตวัดลิ้นนินทาผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นไทย

บ่นกันมาได้ สมัยรัชการที่ ๖ เมื่อกษัตริย์ทรงสมบูรณาญาสิทธิราช ทรงพระราชปรารภถึงบุคคลบางจำพวกที่ปฏิบัติการในทางถ่วงความเจริญของชาติ เป็นพระราชนิพนธ์ "ล้อติดโคลน" ยังมีนักหนังสือพิมพ์ปากกล้าย้อนเอาได้เป็นเรื่อง "โคลนติดล้อ" ประการสุดท้าย เราต้องไม่ลืมด้วยว่า แม้สุโขทัยจะเป็นผู้หาความเป็นไทยมาให้ อยุธยาก็ต้องรับหน้าที่เป็นผู้รักษาไว้ และมิได้รักษาไว้ในโอกาสที่ใครจักมักเล่นเล่น ใครจักมักหัวหัว แต่ความเป็นไทยที่กษัตริย์พระราชวงศ์ร่วงนำมาให้นั้น อยุธยาต้องรักษามาด้วยเลือดและน้ำตา และรักษาไว้ได้

อยุธยา "ยศล่ม" ลงไปแล้ว กรุงรัตนโกสินทร์ "บรรเจิดหล้า" มาได้เป็นเวลา ๑๕๐ ปี เมืองไทยได้มีการพลิกแผ่นดินเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศอย่างบริบูรณ์ แต่แม้กระนั้นถ้าจะ "แล่งความกันด้วยซื่อ" สมัยนี้ก็ยังมีระบบรีดระบบไถ มีการกินการโกงกันทั่วไปทั้งเมือง ไม่ผิดอะไรกับประเทศอังกฤษสมัยที่ต้องบังคับให้พระเจ้าจอห์นเซ็นแมกนาคาตา ซ้ำร้าย ยังมีภัยแดงมารอคอยอยู่ที่ประตูบ้านตามชายแดนทุกวันนี้ ถ้าข้าพเจ้าทราบมาไม่ผิด ฝ่ายแดงจับเอาคนไปเลี้ยงไว้เป็นแนวที่ห้าส่งมาแทรกซึมอยู่อย่างหนาแน่น เราจะมาต้านคอมมิวนิสต์กันในกรุงเทพ ฯ เท่านั้นเห็นจะไม่พอ

ปัญหาขั้นสุดท้ายจึงมีให้ถามกันได้ คือเมื่อไรเมืองไทยจะเบิกฟ้าใหม่สักที ข้อนี้ตอบได้ยากเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องของอนาคตที่ไม่มีใครจะทำนายได้ แต่ตามหลักการที่ทำให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตยดังกล่าวมา เห็นจะพอคาดคะเนกันได้ดังต่อไปนี้

แม้เมืองไทยขณะนี้จะมีการปกครองในรูปเป็นประชาธิปไตย ความจริงก็เห็นจะต้องรับกันว่า คนไทยทั่วไปทั้งที่หัวแถวปลายแถว ยังไม่ใฝ่ประชาธิปไตยเพียงพอ ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเป็นพลังผลักดันให้เป็นประชาธิปไตย เมืองไทยก็ยังเป็นเมืองในน้ำมีปลาในนามีข้าวอยู่ดังเดิมเหมือนสมัยสุโขทัย การอยู่กินไม่อัตคัดขัดสน ประชาชนจึงยังไม่เห็นความจำเป็นจะต้องเรียกร้องให้แบ่งกันกินแบ่งการใช้โดยชอบธรรม ตามสภาวะการปัจจุบันจึงเป็นอันว่า ใครใคร่จักโกงโกง ที่ใครที่มัน ได้ที่ข้าข้าโกงบ้าง แต่ต่อไปภายหน้า เมื่อประชาชนเพิ่มจำนวนมากขึ้น ในระยะเวลา ๓๐ ปีต่อไปนี้ ถ้ายังอยู่รอดเป็นไทย เมืองไทยกาจมีพลเมืองถึง ๖๐ ล้านคน เมื่อนั้นการอยู่กินจะอัตคัดขัดสน ต้องถือหลักแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ พ่อเมืองจะโกงลูกเมืองไม่ได้ ขืนโกง ลูกเมืองจะต้องเอาเลือด

ส่วนด้านการกดดันทางการเมืองนั้น ถ้าจะพูดกันตามความจริงแล้ว คนไทยไม่รังแกกันถึงขั้นโหดร้ายทารุณทาสแม้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ไม่ได้เลี้ยงกันทารุณอย่างทาส แต่

เลี้ยงกันเป็นข้าเก่าเต่าเลี้ยง การใช้ทาสแขกดำในสมัยอเมริกันตั้งเมืองทารุณโหดร้ายมากกว่ามาก บาปนั้นจึงยังเป็นหนอนในไส้อเมริกาอยู่จนบัดจุบันนี้ ส่วนของเราเลิกทาสกันได้ง่าย ๆ ในรัชกาลที่ ๕ เพราะเลี้ยงกันมาคนละอย่าง อเมริกาเลิกทาสต้องทำสงครามกลางเมืองฆ่ากันตายเป็นอันมาก สำหรับเมืองไทย หากจะมีการประหัตประหารกันบ้าง ก็เฉพาะแต่ในหมู่คณะที่แย่งอำนาจทางการเมืองกันเท่านั้น โดยนิสัยสันดานที่คนไทยไม่ชอบรังแกกัน ความกดดันทางนี้เห็นจะมีน้อย ไม่ว่าในวันนี้หรือวันข้างหน้า

ความหวังที่ไทยจะได้เป็นประชาธิปไตย ก่อนถูกกำลังกดดันอย่างอื่นบีบบังคับ จึงมีทางเดียวเท่านั้น คือการใฝ่ประชาธิปไตยทั้งในด้านผู้ใช้อำนาจปกครองและผู้ถูกปกครอง แต่ถ้าจะยกเอาเรื่องนี้ขึ้นมาว่า ๓ ชั่วโมงที่ท่านให้ข้าพเจ้ามาปาฐกถาก็ไม่พออยู่แล้ว แต่เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้บ้างแล้วในปาฐกถาหัวข้อเรื่องสัมนาการเมือง ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปาฐกถาไว้เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคมปีก่อน ครบ ๑ ปีพอดีวันนี้ ตรงกับวันพระเยซูเกิด ผู้ใดสนใจอ่านหาดูได้

ความเจริญความเสื่อมของเราชาวไทยนั้น ในที่สุดย่อมขึ้นอยู่แก่อุปนิสสัยสันดานของเราเอง ตำหรับตำราที่เขียนกันมา กำหนดอุปนิสสัยสันดานคนไทยไว้ ๓ ประการ ประการหนึ่ง เป็นผู้รักความเป็นไท ข้อนี้เป็นจริง ดังเห็นได้จากประวัติศาสตร์น่านเจ้าและสุโขทัย ประการที่สอง เป็นผู้ใฝ่สงบไม่ชอบรังแกใคร ข้อนี้ก็เป็นความจริงตั้งแต่เริ่มต้นประวัติศาสตร์ไทยมาจนทุกวันนี้ ในพงศาวดารกรุงเก่า มีแต่สงครามพม่ายกทัพมาตีไทย ไทยไปตีพม่าครั้งเดียวสองครั้ง ไปได้ครึ่งทางคิดถึงบ้านขึ้นมา ก็ยกทัพกลับมานอนบ้านเสียนี่ ประการที่สาม เป็นผู้มีจิตใจเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ ไม่จำกัดชาติศาสนา ถือประโยชน์เอาจากการปรับปรุงตัวเองเข้าหาอารยะธรรมของชาติอื่นที่เห็นว่าดีกว่า ข้อนี้ก็จริงอีก นักท่องเที่ยวต่างประเทศจึงกล่าวเฉลิมขวัญกรุงเทพ ฯ ว่า เป็นเมืองโป๊เท่า ๆ กับกรุงปราริส ดูสุภาพสตรีแสดงแบบเสื้ออาบน้ำแหวะหน้าแหวะหลังก็ใจหายใจคว่ำพอเห็นเป็นหลักฐาน

แต่ข้าพเจ้ามีความเห็นนอกครูว่า คนไทยมีนิสสัยประจำสันดานอีกประการหนึ่งเป็นประการสำคัญคือ เมื่อสบายเข้ามักจะขี้เกียจ คนไทยได้ชื่อว่าเป็นคนเล่นจริง แต่ทำไม่ค่อยจริงนัก ไม่เชื่อไปดูกองเชียร์ฟุตบอลจุฬาธรรมศาสตร์ที่สนามกีฬาแห่งชาติวันนี้ ตามที่กล่าวมาข้าง

ต้นย่อมเห็นกันอยู่แล้วว่า ปฐมรัฐธรรมนูญคือแมกนาคาตาของอังกฤษนั้น ไม่ใช่เอกสารอันมุ่งหมายจะประสิทธิ์ประสาทให้ประเทศอังกฤษเป็นประชาธิปไตย แต่เป็นเอกสารที่ขุนนางศักดินาในอังกฤษเขียนขึ้นสำหรับจำกัดอำนาจพระเจ้าแผ่นดินทรงสมบูรณาญาสิทธิราช เพื่อมิให้ใช้อำนาจก้าวก่ายต่อผลประโยชน์ของระบอบศักดินาเกินไป เมื่อได้เจรจาต่อรองกำหนดเงื่อนไขไว้บ้างแล้ว พระเจ้าจอห์นจึงได้ลงพระนามให้ที่ทุ่งรันนิมีดเมื่อปี ค.ศ. ๑๒๑๕ แต่สภาพการอยู่กินบีบคั้นในอังกฤษบังคับให้คนที่นั่นขยัน ทำอะไรทำจริงเป็นการงาน ไม่จับจรด แม้แมกนาคาตาจะไม่ใช่รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย คนอังกฤษก็ได้ทำความเพียรพยายาม อ้างอิงใช้แมกนาคาตาเป็นพาหนะนำไปสู่ประชาธิปไตยได้ในเวลา ๔๐๐–๕๐๐ ปี ต่อมาหลังจากนั้นและเพราะเขารู้จักหวงแหนประชาธิปไตยที่ได้มา เขาจึงช่วยกันถนอมรักษาเป็นประชาธิปไตยอยู่ได้จนทุกวันนี้ มีคนรับนับถือกันทั่วไปว่า อังกฤษเป็นมารดาประชาธิปไตย แต่ความจริงนั้น เมื่อเทียบศักราชกันเข้าแล้ว หาใช่เช่นนั้นไม่ ตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงออกมาเมื่อประมาณปี ค.ศ. ๑๒๘๓ ของเราจารึกศิลาเป็นประชาธิปไตย ก็ได้เป็นประชาธิปไตยกันทีเดียว เริ่มแต่ประมาณปี ค.ศ. ๑๒๘๓ นั้น ฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกันเอง ลั่นกระดึงเรียกแม้แต่พ่อเมืองออกมาใช้กันได้ เพราะฉะนั้น ถ้าใครจะกล่าวว่าอังกฤษเป็นมารดาประชาธิปไตย ไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงเป็นถึงยายประชาธิปไตยเหนือขึ้นไปอีก เพราะเป็นประชาธิปไตยมาก่อนอังกฤษ แต่คนไทยเราไม่ขยัน สบายเข้ามักขี้เกียจ ใครมักเล่นเล่น ใครมักหัวหัว ถึงสมัยต่อมาลุแก่สิทธิเสรีภาพกันเกินไป ประชาธิปไตยไทยจึงหาย ข้อนี้เองที่เป็นเหตุให้กรุงสุโขทัยต้องสิ้นอำนาจ และก็ข้อนี้แหละ ที่จะเป็นคำตอบปัญหาว่า ต่อไปนี้ชาติไทยจะตายหรือจะอยู่ ตามภาษาศิลาจารึก ข้อนี้เอง จะเป็นคำตอบปัญหาว่าเมืองนี้จะ “เที่ยง” หรือจะ “หาย”

ข้าพเจ้าบำเพ็ญตนเป็นไทยบ่น ๆ หรือที่เขาเรียกเป็นนายแย้กผู้ปลุกยักษ์ได้ถึงแค่นี้ ได้เวลา ๑๒ นาฬิกาตามกำหนดพอดี เป็นการเกินสมควรแก่เวลามากแล้ว จึงขอยุติ สิ่งใดที่อยากนำมาพูด แต่ไม่มีเวลาพูด จะไปเขียนมาให้ท่านอ่านกันทีหลัง.

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY
หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

พิมพ์ที่ศิริมิตรการพิมพ์ 1046/2-3 หลังตึกนายเลิด ถนนเจริญกรุง พระนคร โทร. 37597, 36680
ลักขณา ดุษฎีวิจัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2517